

1016/99

1544.

"AIKA, SE ON NIIN OLEELLISTA"

Kahden kyläkoulun 5. - 6.-luokkalaisten aikakäsitys sosiaalipsykologisesta näkökulmasta

Tiina Kortemäki

Sari Sinervä

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevät 1999

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Maija Ahtee

TIIVISTELMÄ

Kortemäki, T. & Sinervä, S. 1999. "Aika, se on niin oleellista". Kahden kyläkoulun 5. - 6.-luokkalaisten aikakäsitys sosiaalipsykologisesta näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. 122 s.

Tutkimuksemme tarkoitus oli kuvata peruskoulun viides- ja kuudesluokkalaisten käsityksiä ajasta. Kyseistä ilmiötä tarkkailimme sosiaalipsykologisesta näkökulmasta, jolloin huomiomme kulminoitui keskeisesti kouluun aikasosiaalistavana instituutiona sekä yksilön ajan käsitteen kehittymiseen. Halusimme kuvata menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuus-aikamoodien merkitystä 11 - 12-vuotiaille lapsille. Lisäksi halusimme valottaa käsityksiä ihmisen ja ajan välisestä suhteesta. Tutkimuksemme tarkoitus oli myös peilata 5. - 6.-luokkalaisten aikakäsitystä koulussa vallitsevaan aikakäsitykseen. Aika ilmiönä on varsinkin suomalaisissa tutkimuksissa jäänyt vähäiselle huomiolle, vaikka sen on tunnustettu saaneen modernissa yhteiskunnassa erittäin merkittävän instituution aseman.

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen fenomenografinen tutkimus. Aineisto kerättiin teemahaastattelulla ja sarjakuvatehtävällä. Aineiston keruu toteutettiin toukokuussa 1998 keskisuomalaisen kunnan kahdella kyläkoululla, joista kaikki 5. - 6.-luokkalaiset (yhteensä 17 oppilasta) osallistuivat tutkimukseen. Aineiston käsittelyssä muodostimme haastatteluiden teemojen ja vastauksista kohonneiden sisältöjen pohjalta kolme pääkategoriaa; sisäinen näkemys ajasta, ulkoinen näkemys ajasta sekä sisäisen ja ulkoisen ajan kohtaaminen. Mainittuihin kategorioihin olemme sijoittaneet oppilaiden aikaan liittyvät näkemykset.

Tutkimus osoitti, että 11 - 12-vuotiaiden oppilaiden käsitys ajasta on melko ulkoinen. Tyypillistä on, että oppilaat arvottavat ajan ihmistä herruuttavaksi instituutioksi. Aika määrittää oppilaiden toimintoja. Käsitys ajasta noudattaa yleensä lineaarisen aikakäsityksen piirteitä, joita myöskin koulu omalla rytmillään välittää. Oma sisäinen aika jää tässä kehityksessä taka-alalle. Suhtautuminen eri aikamoodeihin oli yleensä myös melko ulkoinen. Aikamoodeja lävistäviä syy-seuraussuhteita löydettiin harvoin, menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta tulkittiin usein pelkkien tapahtumien perusteella. Pohtiessaan ajan ja ihmisen välistä suhdetta ajan alun yhteydessä oppilaat useimmiten näkivät todennäköisempänä ihmisen riippuvuuden ajasta: jos ei olisi aikaa, ei voisi olla ihmistäkään. Tutkimus osoitti myös, että koulun piilo-opetussuunnitelman alainen pyrkimys oppilaiden aikasosiaalistamiseen on 11 - 12-vuotiaiden keskuudessa jo lähes saavutettu.

Avainsanat:

Aikakäsitys

- syklinen
- lineaarinen
- ulkoinen
- sisäinen

Aikaprospektiivi

Aikasosiaalistaminen

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 AJAN TEORIOITA	9
2.1 Syklinen aika	9
2.2 Lineaarinen aika	11
2.2.1 Aristoteles: muutos ajan mittana	13
2.2.2 Newton: aika virtaavana oliona	14
3 LÄHESTYMISTAPOJA AIKAAN	15
3.1 Sosiaalinen aika	18
3.1.1 Aikasosiaalistaminen	20
3.2 Psykologinen aika	24
3.2.1 Menneisyys- tulevaisuuden luoja	26
3.2.2 Nykyisyys- menneisyyden kontrolloija	26
3.2.3 Tulevaisuus- nykyisyyden määrääjä	28
3.3 Tutkimuksemme sisäinen ja ulkoinen näkemys ajasta	29
3.4 Sisäisen ja ulkoisen ajan kohtaaminen	31
3.4.1 Aika lyhyenä, pitkänä, nopeana, hitaana	33
4 AIKAKÄSITYKSEN ELÄMÄNKAARI	35
4.1 Lapsuus	36
4.1.1 Piaget'lainen näkemys	37
4.1.2 Psykoanalyttinen näkemys	39
4.2 Nuoruus- identiteetti	42
4.3 Aikuisuus- keski-ian käänne	44
4.4 Vanhuus- kuoleman läheisyys	45
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄT	47
5.1 Tutkimusongelmat	47

5.2 Tutkimuskohde	48
5.3 Tutkimuksen aikataulu	49
6 TUTKIMUSPROSESSI	50
6.1 Fenomenografinen tutkimusote	51
6.2 Aineiston keruu	53
6.2.1 Sarjakuva	54
6.2.2 Teemahaastattelu	55
6.3 Aineiston analyysi	57
6.4 Aineiston kategoriat	60
7 TULOKSET	61
7.1 Sisäinen näkemys ajasta	61
7.1.1 "No mua on sitten kohdeltu silleen, että..."	61
7.1.2 "Nykyisyys saattaa toistaa historiaa"	63
7.1.3 "Jos mä nousen, niin se on tulevaisuutta"	64
7.1.4 "Jos ihminen keksi ajan"	65
7.1.5 "Aika helpottaa ihmisen olemista"	70
7.2 Ulkoinen näkemys ajasta	72
7.2.1 "No mopo ostettiin ja tämmöstä näin..."	72
7.2.2 "Nykyisyys on tän hetkistä aikaa"	76
7.2.3 "Mä menisin tulevaisuuteen, sillä mä oon utelias"	78
7.2.4 "Jumala loi ajan ja sitten kaiken muun"	83
7.2.5 "Aikaa tarvitaan yön ja päivän erottamiseen"	88
7.3 Sisäisen ja ulkoisen ajan kohtaaminen	91
7.4 Tulokset laajemmassa kontekstissa	95
8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	103
9 TARKASTELO	107
9.1 Sisällöllinen tarkastelu	107

9.2 Menetelmällinen tarkastelu	108
9.3 Aihetta jatkotutkimukselle	110
LÄHTEET	111

LIITTEET

Liite 1: Viesti oppilaiden huoltajille

Liite 2: Haastattelun teema-alueet

Liite 3: Mailan sarjakuva

Liite 4: Paavon sarjakuva

Liite 5: Hilkan sarjakuva

Liite 6: Mairens sarjakuva

"Sillä mitä on aika? Kuka selittäisi sen helposti ja lyhyesti? Kuka kykenisi ajatuksellaankaan tavoittamaan tämän käyttämänsä sanan merkityksen? Ja kuitenkin, mikäpä sana olisi kielessämme tutunomaisempi ja enemmän käytetty kuin aika? Ja kun siitä puhumme, käsitämme aina, mistä on kysymys, käsitämme myös, kun kuulemme toisten sitä käyttävän.

Mitä on siis aika? Minä luulen sen tietäväni, jos ei kukaan sitä minulta kysele. Mutta jos joku sitä kysyy ja tahtoisin sen selittää hänelle, minä en sitä tiedä. Katson kuitenkin sen varmasti tietäväni." (Augustinus 1981, 348 - 349.)

1 JOHDANTO

Työmme motossa kirkkoisä Augustinus kiteyttää ajan ongelman. Hänen jo 300 - 400-lukujen vaihteessa tekemiensä tunnustuksien innoittamina olemme lähteneet pohtimaan itsestänselvyytenä pidettyä aikaa ja sen problematiikkaa.

Ajalle on annettu merkittävä yhteiskunnallinen asema, ja siitä on tullut jokapäiväisen elämän muokkaaja. Nykyään aika Julkusen mukaan alistaa ja valvoo ihmistä eikä ihminen aikaa. Ihminen joutuu jakamaan aikansa myytyyn ja omaan aikaan. Aika pirstaloi elämäämme eri piireihin, tiloihin ja aikatauluihin. Se on rahaa: sitä voidaan säästää, kuluttaa, organisoida ja tuhjata. Aikaa tulee käyttää tehokkaasti, ja yhteiskunnan prosessien tulee siksi olla mahdollisimman nopeita. (Julkunen 1989, 13, 17.) Pelottavalta tuntuu, että ajasta on tullut niin keskeinen väline, että sillä voidaan jopa luokitella ja jäsenellä ihmisten emootioita ja tietoisuutta. Miten on mahdollista, että annamme ajan kontrolloida elämäämme, pystymättä edes varmasti kertomaan, millainen on tämä hahmottomaksi, silti olemassa olevaksi määritelty "herramme"? Moore on käsitellyt ajan huomiotta jättämistä toteamalla, että ajalla on tärkeämpi asema ihmisen arkielämässä kuin käyttäytymis- ja sosiaalitieteissä, joilla on tapana unohtaa ajan olemassaolo. Unohdettu on myös aika yhteiskunnallisten pakkojen luoja. (Moore 1963, 7, 16.)

Mooren tutkimuksen yllyttävästä toteamuksesta huolimatta aika on yhä tänä päivänäkin ilmiö, jonka tutkiminen on laiminlyöty. Tämän tosiseikan nakertaessa tajuntaamme, lähdemme tutkimusmatkalle ajan problematiikkaan. On jo aika kasvatuksen ja koulutuksenkin kannalta tutkia ja pohtia sitä, millaiseksi oppilas kokee ajan, mitä aika on koulussa ja miten ja mihin sillä vaikutetaan.

Yksi yhteiskuntamme perustavimmista elementeistä ajan ohella on koulu. On siis sanomattakin selvää, että näiden kahden välillä on oltava tiivis yhteys. Ennen kuin siirrymme pohtimaan ajan ja koulun yhteyksiä, on selvitettävä ongelma, mitä yleensä on aika ja millaisena se ilmenee oppilaille. Teoriassa tarkastelemme ajan yleisintä jaottelua sykliseen ja lineaariseen aikaan. Lähemmin keskitymme ajan sosiaalipsykologiseen ulottuvuuteen, joka sisältää tärkeimpiä osasia koululaitoksen ajallisista aspekteista. Empiirisessä osuudessa pyrimme seikkaperäisesti selvittämään oppilaiden käsityksiä ajasta ja sen erinäisistä elementeistä. Pyrimme valottamaan ajan problematiikkaa peilaamalla oppilailta saamiamme vastauksia heidän kokemukselliseen ympäristöönsä, yhteiskuntaan ja etenkin kouluun. Uskommekin, että sosiaalipsykologiseen aikaan sisältyvien ajan eri kokemusten välisten ristiriitaisuuksien tiedostaminen auttaa ymmärtämään lapsia ja heidän ongelmiaan koulussa.

Niin koulussa kuin sen ulkopuolellakin, tietämättömyyden tuskattomuudessa kohtaamme ajan ongelman. Lohdutukseksi toteamme, että kaikki, mikä tapahtuu, kertoo ajan kulusta. Mutta mitä kertoo ihmisen luu nimeltään *os temporale*, aikaluu eli ohimoluu, entä muut lainasanat, jotka juontuvat sanasta tempus: temppele, temperamentti? Kaikille yhteistä näyttää olevan se, että ne merkitsevät jotakin rajallista ja mitattavaa. Kelloin ja kalenterein kuvaillaan aikaa, joka on olemassa niistä riippumatta. Sanomme: "Minulla ei ole aikaa", kun voisimme sanoa: "Minulla on liian paljon tekemistä." (Helander 1993, 225.) Mutta mitä sanoo peruskoulun 5. - 6.-luokkalainen? Onko aika hänellekin jo mitattavaa, entä rajallista?

Jo lapsina olemme oppineet pitämään aikaa, etenkin ulkoista aikaa, sosiaalisen instituution symbolina (Westlund 1996, 31). Tuskin on toista lapselle yhtä selkeää sosiaalista instituutiota kuin koulu. Ei ole siis yhdentekevää millaiseen aikakäsitykseen koulu lapsemme kasvattaa. Mutta onko tämän hetken koulu instituutiona tietoinen asemastaan ajan haasteiden vastaanottajana sekä lapsen ajallisuuden kehittäjänä ja mallina?

2 AJAN TEORIOITA

Lukuisat tiedemiehet ovat pohtineet ajan problematiikkaa ja todenneet, että aika on varsin moniselitteinen. Siitä syystä sitä on tarkasteltu monien tieteiden katsantokannoista. Ajan tutkimisen vaikeus on yleisesti myönnetty. Aikaa on määritelty polaroiden kahteen vastakohtaiseen aikakäsitykseen. Yksi yleisimmistä on jako sykliseen ja lineaariseen aikaan. Julkunen (1989) mukaan syklinen aika on "vanhaa" aikaa, joka määräytyy pitkälti maanviljelyksen ja vuodenaikojen mukaan. Sitä kuvaavat termit esikapitalistinen, esimoderni, primitiivinen, talonpoikainen, esioperationaalinen, luonnonmukainen ja tehtäväsuuntautunut. Lineaarinen aika sen sijaan on mekaanista, kellonaikaa, rationaalista ja standardoitua, mikä muuttaa ajan itsenäistyväksi abstraktioksi. Ajalla ei enää ole suhdetta itseensä, luontoon, yhteisöön eikä ihmisen toimintoihin. Toiminnot puolestaan suhteutuvat itse määrällisen ajan kulkuun. (Julkunen 1989, 11, 13, 15.) Julkunen on esittänyt näkemyksen siitä, että mainitut aikakäsitykset ovat sidoksissa myös sukupuoleen. Syklinen aika on hänen mukaansa "naisten aikaa", lineaarinen aika taas "miesten aikaa". (Julkunen 1985, 296.)

2.1 Syklinen aika

Julkunen (1989, 11) pitää syklistä aikakäsitystä agraarisena, luonnon rytmeihin pohjautuvana, "vanhana" aikana. Tällaisesta aikakäsityksestä on löydettävissä yhteyksiä fyysikaalisen ajan määritelmään, jota Keinonen ja Lahti (1993, 8) kuvaavat luonnossa olevien syklien mukaan jäsentyväksi ajaksi; esimerkiksi auringonkierroiksi, päiviksi, yöksi jne.

Myös Pohjanen (1992) kuvaa syklistä aikaa maatalousyhteiskunnan aikana, luonnon aikana. Hän perustelee näkemystä sillä, että onnistunut maanviljely edellyttää tietoa

luonnon ja kasvien rytmeistä ja sääolosuhteista. Eläminen perustuu siis luonnon syklien seuraamiseen. Jo varhaisyhteisöjen ihmiset tottuivat elämään luonnon ehdoilla, mutta ensimmäistä luonnonkierron intensiivistä tarkkailua ilmeni vasta järjestelmällisessä maanviljelyssä. Syklistä aikakäsitystä esiintyy toki vielä modernissa yhteiskunnassakin, vallitsevan lineaarisen aikakäsityksen ohessa. Hallitsevana aikakäsityksenä syklinen aika esiintyy edelleen ns. kehitysmaissa. Syklinen aika perustuu toistoihin ja jaksoihin. Esimerkiksi vuodenaikojen rytmi on pitkälti säädellyt sosiaalista kanssakäymistä. Syklisyys on loputonta kiertokulkua, joten syklisellä ajalla ei ole alkua eikä loppua. Agraariyhteiskunnan lisäksi Pohjanen antaa toisena syklisen ajan esimerkkinä kirkkovuoden. Tällöinkin kuvaavia ovat periodit, ajanjaksot, kuten pääsiäinen, joulukuu ja adventti. (1992, 103 - 106.)

Periodeista, tässä tapauksessa työrupeamista, puhuu myös Sarmela (1993, 127). Luonnon rytmien lisäksi syklisessä aikajärjestelmässä ovat merkitseviä työn rytmit. Tällä Sarmela tarkoittaa sitä, että "ajan" mittana käytettiin johonkin työhön kuluvaan aikaan, työjaksoa. Luontoistalouden aikaiselle maanviljelijälle tunneilla ja minuuteilla ei ollut käytännön merkitystä. Työllä ja vapaa-ajalla ei liioin ollut selvää ajallista eroa. Työnteko oli välttämätöntä, vapaa-aika limittyi työhön. Myös Pohjasen (1992, 108) mukaan tämä on tyypillinen piirre sykliselle ajalle.

Syklisen ajan on todettu olevan enemmän naisten kuin miesten aikaa. Julkusen (1985, 296 - 301) mukaan naiset sekä työnjaollisen paikkansa että biologiansa nojalla kantavat kehossaan ja rationaliteeteissaan syklistä aikaa. Naisen kehon biologiset rytmit liittyvät naisen luonnon jatkuvaan kiertokulkuun toistoihin, taantumiseen ja elämyksineen. Lisäksi nainen elää myös vahvasti perheensä elämänrytmissä, hoitaessaan perheeseen liittyviä tehtäviä voidaan aikaa kutsua tehtäväorientoituneeksi. Tällöin on oleellista, että tehtävät tulevat toimitetuiksi, eikä se, milloin ne aloitetaan ja milloin lopetetaan. Ajan ei kuitenkaan voida todeta olevan kovin henkilökohtaista, omaa aikaa.

Tähkä (1989, 72 - 73) kuitenkin toteaa, että olemme sidoksissa lineaariseen aikaan, sillä kun syklistä aikaa lähestytään vaikutuksien kautta, sen havaitaan aiheuttavan ihmisessä menetyksen ja kuoleman kieltämistä sekä todellisuuden ainutkertaisuuden menettämistä. Emme voi todellisuudessa palata menneisyyteen takaisin tai kääntää aikaa takaisin.

2.2 Lineaarinen aika

“Lineaarinen aika on mekaanista, se on kellonaikaa. Aika itsenäistyy, tulee abstraktioksi, on suhteessa vain itseensä - ei luontoon, yhteisöön tai toimintoihin. Se on määrätöntä, jatkuvaa, mielivaltaisiin osiin jaettavaa, paloiteltavaa, nollattavaa, käsittämättömällä tarkkuudella mitattavaa.” Näillä sanoilla Julkunen (1985, 297) kuvaa lineaarista aikaa ja lisää sukupuolisesta tarkastelusta käsin lineaarisen ajan olevan miehistä aikaa. Lineaarinen aika on puhtaimmillaan miesvaltaisilla työalueilla. Modernin yhteiskunnan aikajärjestys on maskuliininen, koska yhteiskunnassa vallitsevat rationaliteetit ovat miehisiä, yhteiskunta muutenkin miehinen ja modernisoituminen miesten ohjaama prosessi. (Julkunen 1985, 296.)

Tähkä kirjoittaa ajasta lähinnä psykoanalyttisesta näkökulmasta katsottuna. Hän toteaa lineaarisen ajan olemassaolon välttämättömäksi, jotta voisimme ymmärtää ja toimia todellisuudessa. Hän kuvaa lineaarista aikaa jatkuvana, elämän rajoitukset ja rajallisuuden myöntävänä. Lineaarinen aika hyväksyy elämän realiteetit: muutokset ja muuttumisen. (Tähkä 1989, 72.) Lineaarinen aika on palautumatonta, se ei kierrä kehää, eikä johda mihinkään. Lineaarisuudesta seuraa, että mitään ei voi ennustaa. (Giddens 1991, 35.) Usein ihminen kokee elämänsä yksisuuntaisena tapahtumien virtana, jossa jokainen elämän tapahtuma ja tilanne tulee kohdalle vain kerran. Tällä tavalla käsitetty tapahtumien virta on juuri lineaarista aikaa. Lineaarisuudella Cottle viittaa ajan (tapahtumien) virtaamiseen tulevaisuudesta nykyhetken kautta menneisyyteen. (1976, 6 - 7).

Cottle on havainnut, että ihmisten aikarepresentaatioissa on kaksi keskeistä piirrettä: käsitys ajasta lineaarisuutena ja käsitys ajasta spatiaalisuutena. Lineaarilla ajalla Cottle tarkoittaa objektiivista ja mitattavaan aikaan perustuvaa aikakäsitystä, joka sisältää passiivisen suhtautumisen tulevaisuuteen, koska tämänhetkisyys on aina vain ohiliukuva hetki "nyt" ilman perspektiivejä. Lineaarinen aikarepresentaatio vastaa pitkälle newtonilaista aikakäsitystä, jossa tapahtumia hallitsevat kausaaliset luonnonlait. Spatiaalinen, ihmisille ominainen subjektiivinen aikakokemus taas mahdollistaa esimerkiksi tulevaisuuteen suuntautuvien toiveiden, aikomusten ja suunnitelmien syntymisen. Toisin kuin lineaariseen, spatiaaliseen aikakokemukseen sisältyy mahdollisuus ikään kuin liikutella ajallisia elementtejä alkuperäisiltä paikoiltaan, kuten tapahtuu esimerkiksi muistamisessa, jossa menneisyys liikkuu nykyisyydessä ja tulevaisuuden ennakoimisessa ja suunnittelussa, jolloin tulevaisuus asettuu nykyisyyteen. (Cottle 1976, 66 - 68.) Useiden tutkijoiden ja kirjoittajien keskuudessa on tultu tulokseen, jonka mukaan lineaarisen aikakäsityksen voidaan katsoa olevan yleisesti vallalla moderneissa yhteiskunnissa. Tässä suhteessa Cottlen käsitykset eroavat yleisistä käsityksistä, koska voimme toki todeta, että länsimainen, moderni ihminen ei ole hukannut kykyä aikamoodien- menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden-ymmärrykseen ja niiden liikutteluun, mitä Cottle ei liitä lineaarisen käsityksensä piiriin. Myös Julkusen (1989, 17) näkemys puoltaa käsitystä lineaarisen aikakäsityksen valloituksesta nyky-Euroopassa, ja hänen mukaansa lineaarisella ajan käsitteellä tarkoitetaan historiastaan tietoisien ihmisten aikaa. Tälle ihmiselle tulevaisuus on avoin menneisyyteen ja nykyisyyteen verrattuna ja hänen maailmankäsitystään leimaavat muutos ja edistyksen idea.

2.2.1 Aristoteles: muutos ajan mittana

Miksi haluamme esittää Aristoteleen näkemyksen ajasta? Onko syytä palata aina antiikin Kreikkaan asti, jotta saisi selvyyttä ajan luonteesta? Aristoteles on esittänyt rakentavan pohjan ajan myöhemmälle tutkimukselle, eikä näkemyksen tieteellistä merkitystä pystyttäne kiistämään.

Aristoteles esittää käsityksen ajasta matemaattispainotteisena; samaista esitystä kannatti myöhemmin Newton. Kuitenkin näiden kahden aikakäsityksen sanotaan olevan täysin toistensa vastakohtia. Aristoteles näki ajan muutoksen mittana. Yhtä lailla kuin suoraviivaista liikettä kuvaa jana, jonka pituus ilmaisee liikkeen määrän, myös aika mittaa tätä liikkeen määrää. Täysin identtisiä liike ja aika eivät kuitenkaan Aristoteleen mukaan ole, mutta riippuvuussuhteessa kuitenkin; jos mitään muutosta ei esiinny, ei myöskään yhtään aikaa ole kulunut. Aristoteles onkin tehnyt johtopäätöksen: "Siten ei olisi aikaa, jos ei olisi erotusta 'nykyisyyden' ja 'nykyisyyden' välillä, vaan aina olisi tuo sama 'nyt' ." (Pohjanen 1992, 33.)

Aristoteleen esittämä yhtälö liikkeen ja ajan välisestä riippuvuudesta on käännettävissä myös toisin päin. Jos voimme mitata tasaista liikettä ajalla, voimme myös määritellä ajan pituuden liikkeellä. Aristoteles siis katsoi ajan olevan jatkuvan, kontinuaatiivisen muutoksen mitta, mutta myös päinvastainen ilmiö, muutos näytti olevan ajan mitta. Ensimmäisenä kellona Aristoteles piti aurinkoa ja sen tasaista liikettä: "Kuun alapuolisen maailman prosesseja voi verrata auringon kulkuun; aurinko on eräänlainen universumin kello." (Pohjanen 1992, 33 - 36.) Fraisse toteaa, että platonilaisen filosofian mukaan aika on ikuisuuden liikkuva kuva, joka ilmentyy toistuvien muutossykliden hallitsemassa maailmassa. Aristoteles painotti, ettei ajasta voida puhua kiinnittämättä huomiota muutokseen. Näistä ajoista lähtien on lähes jokainen filosofi pohtinut myös ajan ongelmaa. Yhteistä kaikille on se, että he ovat painottaneet ajan ideaa muutoksesta lähtöisin olevana. (Fraisse 1963, 1 - 6.)

2.2.2 Newton: aika virtaavana oliona

Newtonin aikakäsityksen tarkastelu on paikallaan, kun otetaan huomioon, että se sisältää keskeisiä piirteitä modernien länsimaisten teollisuusyhteiskuntien aikakäsityksestä. Newton esittää teoriassaan käsityksen ajasta lineaarisena, matemaattisena, paloiteltavana ja mitattavana. Nämä käsitykset perustuvat Newtonin tarkoitukselle kehittää aikakäsityksensä erityisesti luonnontieteitä ja matematiikkaa varten. Aika on verrattavissa sellaisiin suureisiin kuin massa ja tilavuus. Tarkoitus oli ratkaista muutoksen, liikkeen ja keston operaatioita. Näihin sitoutuu tiiviisti aika, koska liikettä ei pystytä kuvaamaan ilman aikaa. Tästä johtuu ajan lineaarisuus. Aika on kesto tapahtumien välillä. Toisaalta Newtonin aikakäsitykseen kuuluu käsitys siitä, että aika on ikään kuin jonkinlainen itsenäinen olio, jonka kuvataan etenevän luonnossa omaa tahtiaan. Tuota etenemistä kuvaavat sanonnat "aika virtaa" tai "aika kulkee". Newton itse on esittänyt määritelmän vuonna 1687: "Absoluuttinen, todellinen ja matemaattinen aika, itsessään ja luontonsa mukaisesti, virtaa tasaisesti ilman suhdetta mihinkään ulkoiseen ja toiselta nimeltään on kesto." Ajattelun mukaan koko universumilla on yhteinen kello, joka "aikojen alussa" on käynnistetty. (Pohjanen 1992, 21 - 26.)

Newtonin mekaniikan perusidea avaruuden ja ajan absoluuttisuudesta sai 1800-luvulla arvostelua osakseen. Tutkimuksen lisääntyminen johti siihen, että 1900-luvun alussa Albert Einstein esitti suhteellisuusteoriaansa, joka ei kuitenkaan kumonnut täysin Newtonin teoriaa, se osoittautui suhteellisuusteorian erikoistapaukseksi. (Liikkeen lait 1987, 91.)

3 LÄHESTYMISTAPOJA AIKAAN

Aikaa on jaettu lukuisiin kategorioihin ja lähestymistapoihin. McGrathin ja Kellyn (1986, 34) mukaan aikaa voidaan jakaa jopa 256 tavalla. Tässä luvussa esittelemme lyhyesti vain yleisimmän esiintyneitä katsantoja ja keskitymme lähemmin sosiaalisen ja psykologisen ajan tarkasteluun.

Karlsson ja Riihelä (1991) esittävät eri näkökulmia aikakäsitteeseen. Aika kuvataan suhteelliseksi, liikkumattomaksi, liikuttajaksi. Aikaa pystyy heidän mukaansa lähestymään fyysikaalisesta eli ns. objektiivisesta, biologisesta, psykologisesta ja kehityshistoriallisesta näkökulmasta käsin. Fyysikaalinen aika ilmenee liikkeenä, muutoksena ja rytminä, jotka Karlssonin ja Riihelän mukaan muodostavatkin ajan sisimmän ytimen. Kuvaukseltaan fyysikaalinen aika on neliulotteinen. Biologisen ajan ilmenemismuoto on luonnon kiertokulku. Biologista aikaa kuvataan syklisenä mallina. Psykologisen ajan ilmentyminen tulee esille jokaisen yksilön kokemuksissa. Karlsson ja Riihelä mainitsevat kokemuksiin vaikuttavina tekijöinä yksilön mielikuvituksen, taiteet, sadun, leikin ja tekemiset. Psykologista aikaa kuvataan näin ollen myös subjektiivisena aikana. Kehityshistoriallinen aika jakautuu Karlssonin ja Riihelän mukaan maapallon historian aikaan ja kulttuurihistorialliseen aikaan. Maapallon historian aika, jota kuvataan lineaarisena aikana, ilmenee maapallon syntymässä ja sitä seuranneissa muutoksissa, kuolemassa. Kulttuurihistoriallinen aika taas ilmenee yhteiskunnan kehityksenä. Kyseessä on ikään kuin ajan voittaminen: ihmisen elinikä pitenee, ihminen tuottaa enemmän, kehitys nopeutuu, koska ihmiskunnalla on enemmän tietoa. (Karlsson & Riihelä 1991, 60 - 61.)

Sironen (1989) lähestyy aikaa hieman toisesta näkökulmasta. Hän jakaa ajan sosiaaliseen ja fyysikaaliseen aikaan. Sironen sijoittaa syklisen ja lineaarisen aikakäsityksen sisältyväksi lähinnä sosiaaliseen aikaan. Sosiaalisella ajalla Sironen viittaa ihmisten kokemaan yhteisökeskeiseen aikaan. Fyysikaalinen aika on sen sijaan mitattavissa kellolla

ja jaettavissa äärettömän pieniin ja tarkkoihin osasiin (Sironen 1989, 22 - 23.) Fysikaalista aikaa ovat määritelleet jo muinaiset kreikkalaiset, mikä käy ilmi muun muassa Aristoteleen laajasta aikaa koskevasta pohdiskelusta (Aristotle 1970, 372 - 427).

Ajan katsotaan hahmopsykologiselta kannalta jakautuvan neljään lohkokon: fysikaaliseen, biologiseen, psykologiseen ja sosiaaliseen aikaan. Fysikaalinen aika hakee piirteillään syklisen ajan luonnetta. Sitä kuvaa esimerkiksi auringonkierto. Biologisen ajan piiriin kuuluvat ihmisen luonnolliset unen ja valveolon rytmit. Ajan keston ja sen kokemiseen kuuluvat asiat ovat psykologisen ajan sisältöä. Kysymyksessä on tuolloin subjektiivinen ajankäsitys ja käsitys ajan suhteellisuudesta. Aika psykologisena ilmiönä ymmärretään lähinnä ihmisten kertomuksina omista kokemuksistaan. Psykologisessa ajassa on erotettavissa menneisyys ja tulevaisuus eli ajan ulottuvuudet, aikamoodit, jotka ohjaavat ihmisen suuntautumista elämään. Joidenkin tutkijoiden mukaan kahden ihmisen välillä tapahtuva ajan kokeminen on sosiaalista aikaa, joka ilmaisee sosiaalisen organisaation ajan mittaamistavan. (Keinonen & Lahti 1993, 8 - 9.)

Huomasimme useita ristiriitaisuuksia siinä, mitkä ulottuvuudet kuuluvat sosiaaliseen ja mitkä psykologiseen ajan lähestymistapaan. Siksi onkin todettava, että selvää rajaa näiden kahden näkemyksen välille on lähes mahdotonta vetää, koska sosiaalinen ja psykologinen aikakäsitys menevät usein päällekkäin. Katsomme, että sosiaalisen ajan piiriin kuuluu ns. objektiivinen eli ihmisten välinen, ulkoinen aika. Psykologiseen aikaan sisällytämme subjektiivisen ajan kokemisen aikaperspektiiveineen.

Moore (1963) on jakanut ajan biologiseen aikaan, psykologiseen tai subjektiiviseen aikaan ja sosiaaliseen aikaan. Biologisella ajalla Moore ymmärtää luonnon prosessien vaatimaa aikaa. Esimerkkinä hän antaa ajan, joka vaaditaan haavan umpeutumiseen. Psykologinen aika on ajan henkilökohtaista kokemista. Tällöin on tuttu esimerkiksi sanonta "aika matelee". Henkilökohtaisen aikakäsityksen muovautumiseen vaikuttaa aina kulloinenkin yhteiskunta ja sen vallitseva aikakäsitys. Sosiaalisella ajalla Moore tarkoittaa yhteiskunnallista aikaa, sen muuntumista historian eri vaiheissa. (Moore 1963,

7.) Selvin sosiaalisen ajan ilmenemismuoto on esimerkiksi kollektiivisen toiminnan, työn ja vapaa-ajan, tietty vaihtelu. Mongardinin (1987) esittämä jako ajan kategorioista luonnon aikaan (fysikaalinen tai astronominen aika), subjektiiviseen tai psykologiseen aikaan ja sosiaaliseen aikaan, noudattaa merkitykseltään Mooren aiemmin esittämää jaottelua. (Mongardini 1987, Pohjasen 1992, 61- 62 mukaan).

Melucci (1992) jakaa ajan sisäiseen ja ulkoiseen aikaan. Nämä ajan ulottuvuudet vastaavat osittain monien muiden jo edellä esiteltyjen ja jatkossa esiteltävien tutkijoiden hieman eri nimillä tekemiä kategorioita. Omassa tutkimuksessamme otamme käyttöön juuri sisäisen ja ulkoisen ajan käsitteet teoriaan pohjautuvina konstruktioina, joihin jatkossa keskitymme enemmän. Melucci tutkii ulkoista ja sisäistä aikaa niiden välisten vastakohtaisuuksien kautta. Nämä vastakohtaisuudet muistuttavat Durkheimin (1980) tekemiä polarointeja ajasta.

"Sisäinen aika"

" Ulkoinen aika"

* henkilökohtaista, yksilöllistä aikaa

* kollektiivista aikaa

* ei mitattavissa ja vaihtelevaa

* yhdenmukaisesti mitattavaa

* voi pysyä paikallaan

* menee pysähtymättä eteenpäin

* rytmit ovat vaihtelevia, aistimukset

* ennalta määrätty rytmi, joka strukturoi

voivat olla nopeita, mutta jopa

odotuksia

sietämättömän tylsistyttäviäkin

* sisällöltään kiihkeää ja tunteikasta

* ei sisällä kiihtymystä (mielenliiku-
tuksia)

Näillä vastakohtaisuuspareilla Melucci ei niinkään pyri kuvaamaan sitä, millaista aika on. Hän ennemminkin kuvaa sitä, miten aikakokemuksemme jakautuvat näiden kahden aspektin kesken. (Melucci 1992, Westlundin 1996, 35 mukaan.) Myös Elias (1992) on tutkinut ulkoisen ja sisäisen ajan eroja. Hänen mukaansa subjektiivisen ja objektiivisen aikakokemuksen väliltä on löydettävissä eroavuuksien lisäksi myös "suhde". Elias

toteaa, että yksilö kokee ajan omalla subjektiivisella tavallaan, kuitenkin kulttuurin kontekstiin, ulkoiseen aikaan sitoutuen. (Elias 1992, 148 - 149.)

3.1 Sosiaalinen aika

Joidenkin näkökulmien mukaan ajan voidaan katsoa saavan alkunsa ihmisestä itsestään ja jokapäiväisestä elämästä. Koska ihmisen ja hänen elämänsä katsotaan olevan ilmenemismuodoltaan sosiaalinen, ajallisuus on silloin kiinteästi myös sidoksissa sosiaalisuuteen ja sitä kautta yhteiskuntaan.

Adlerin (1920, 1930) mukaan ominaisuus, jonka avulla ihminen kykenee toimimaan sosiaalisessa tilanteessa, on yhteisyydentunnetta. Monien tutkimusten mukaan kodin ihmissuhteilla on ratkaiseva merkitys sosiaalisen suuntautumisen kannalta. Pulkkinen vuoden 1984 pitkittäistutkimuksen mukaan lapsen huono sopeutuminen kouluyhteisöön ennakoivat vastaista epäsosiaalista kehitystä, minkä katsotaan johtuvan mm. kasvattajien välinpitämättömyydestä lapsen tarpeita kohtaan. Sosiaalistuminen yhteisön jäsenyyteen edellyttää Bronfenbrennerin (1979) mukaan yhteisön käyttäytymistapojen, normien ja arvojen omaksumista. (Adler 1920/1930 & Bronfenbrenner 1979, Pulkkinen 1988, 85 - 87 mukaan).

Pohjanen (1992, 37) katsoo, että sosiaalinen aikakäsitys eroaa ihmisen arkitajunnan aikakäsityksestä, joka hänen mukaansa tarkoittaa käsitystä ajasta sekunteina, minuutteina, tunteina jne. Sosiologinen aikakäsitys tuo korostetusti esille ajan sosiaalisen aspektin luonnon lisäksi. Aika on erottamaton osa ihmisen elämää, sosiaalista kanssakäymistä. Näin ollen ajasta tuntuisi olevan mahdotonta edes puhua ilman ihmistä ja ympäröivää yhteiskuntaa. Ajan avulla ihminen hahmottaa maailmaansa. Ajasta on myös muotoutunut eräs länsimaisen, modernin yhteiskunnan tärkeimmistä rakenteista, instituutioista. Se rajoittaa ja määrittää ihmisen toimintaa. Myös Julkunen (1989, 12) on

todennut, että moderni aikajärjestelmä mielletään pitkälti herruutena. Pohtiessaan ajan problematiikkaa hän on huomannut, että modernissa yhteiskunnassa vallitsee äärimmäisen tarkka ja standardoitu ajan mittaaminen. Tätä edellyttää jatkuva toimintojen suhteuttaminen aikaan. Nykyisin aika ei enää ole tehtäväsuuntainen, luonnon määräämistä jaksottaisuuksista riippuvainen.

Sosiologisen aikakäsityksen voimakkaimpia edustajia lienee Emile Durkheim (1880, 391 - 394), joka rinnastaa ajan uskontoon verrattavissa olevaksi sosiaalisesti ilmiöksi. Aika on yhteisön luoma ilmiö, jonka perustana on yhteisön luoman sosiaalisen elämän rytmi. Aikakäsityksen rakennustekijöinä ovat siis mallit, joita löytyy yhteiskunnasta kuten uskontokin. Sosiaalinen aika taas Durkheimin mukaan "ilmentää ryhmän yhteistä aikaa, sosiaalista aikaa".

Edellisten näkemysten pohjalta Alasuutari (1989, 72, 78) toteaa, että tullakseen toimeen modernissa yhteiskunnassa ihmisten on oltava sosiaalisia yksilöitä. Sosiaalisina yksilöinä he joutuvat muuttamaan elämänsä historiaansa usein sanallisen kertomuksen muotoon, jolloin he joutuvat koettelemaan elämänsä asennettaan, elämänsä filosofiaansa, joka on riippuvainen siitä, miten ihminen suhtautuu menneisyyden tapahtumiin ja miten hän on onnistunut käsittelemään niitä. Ajateltaessa nykyhetkeä ja modernia ihmistä, yksilö hahmottaa menneisyytensä kertomuksena, juonellisen kokonaisuutena. Jotta ihminen, yksilö voisi kokea olevansa ehjä persoonallisuus ja muista ihmisistä erottuva individuaali, hänellä on oltava omanlaisensa elämäntarina.

Aika ja kokemus, kokemus ja aika ovat pari, jotka täydentävät toisiaan olemassaolollaan. Eräiden kirjoittajien ja tutkijoiden mielestä aikaa ei ole edes olemassa ilman kokemuksia. On tosiaan vaikeaa löytää inhimillisyyteen liittyvää ilmiötä, joka olisi yhtä kiistatta kaikkien ihmisten kokema kuin ihmisen kokemus ajallisesta olemassaolostaan.

Tutkijoiden keskuudessa on ollut melko yleistä jakaa ihmisten aikakokemukset kahteen ryhmään. Näille kahdelle ryhmälle on monia nimityksiä, mutta sisällöiltään ne vastaavat

pitkälti toisiaan. Tutkimuksessamme käytämme ehkä yleisimpiä ja selkeimpiä nimityksiä: sisäistä ja ulkoista aikakokemusta.

3.1.1 Aikasosiaalistaminen

Koulutus on aina ollut tekemisissä yhteiskunnan ja sen sisäisten kerrostumien kanssa. Koulun tehtävänä onkin kasvattaa oppilaistaan yhteiskunnan kansalaisia. Tosin alunperin koulu oli antiikin Kreikan yläluokan poikien vapaa ajan harraste, tapa kuluttaa aikaa. (Kivinen & Rinne 1991, 69.) Nykyisin yhteiskunnan jäsenyyteen aika liittyy entistäkin olennaisemmin, siitä huolimatta koulua käydään usein vain sen takia, että niin on pakko tehdä. Pakosta tulee puolestaan tapa. Millaiseen aikaan koulu pakkona oppilaitaan kasvattaa? Aikaan kasvattaminen ei välttämättä tapahdu tietoisesti vaan myös piilo-opetussuunnitelman mukaisesti. Aikatietoisuuden kehittyminen ja muuttuminen on Broodyn (1991) mukaan esimerkki siitä, kuinka koulu valmistaa oppilaitaan palkkatyöhön. Esimerkiksi oppituntin pituus, ainejako, välitunti erottamassa oppituntia ja oppilaan vapaa-aikaa ohjaavat oppilaan aikatietoisuutta piilo-opetussuunnitelman mukaisesti kohti työmaailman ja yhteiskunnan kansalaisen vaatimuksia. (Broady 1991, 37.) Tähän ajan merkityksen opettamiseen oppilaille on johtanut se, että yhteiskunnassa aika on saanut uudenlaisen taloudellisen merkityksen. Ajasta on tullut tulosvastuullista. Oppilaille opetetaan, kuinka orientoitua aikaan, ei niinkään tehtäviin. Heidät opetetaan aikatietoisiksi ja alistetaan aikakuriin: heidät aikasosiaalistetaan. (Julkunen 1989, 11 - 15). Koulun kellolla on siis suuri rooli. Koulun tarkka aikastrukturi järjestää aktiviteetteja ja näin kontrolloi oppilaitaan. Koulu pelaa ajallistamisen peliä, niin oppilaiden, opettajien kuin vanhempienkin välillä (Adam 1990,1993, Westlundin 1996, 46 - 45 mukaan). Koulusta ja sen kulttuurista on tullut voimakas subjektiivinen, aikaan kasvattaja. On hyvä tietää, että ei vain oppilaat, jotka osallistuvat opetukseen, vaan myös koulu itse ja sen tarjoama koulutus ovat joutuneet arvioitaviksi ja mitattaviksi ajallisten parametrien kautta. (The Nature of Time in Schools 1990, V).

Monet tutkijat ovat keskittyneet oppimisen ajallisiin puitteisiin selvittääkseen aktiivisimman oppimisajan, jolloin oppiminen ja opetus saataisiin maksimoitua. Berliner (1990, 3 - 6) on muodostanut konstruktion näiden tutkijoiden tekemistä oppituntien jaotteluista. Hän jakaa oppitunnit seitsemään aikaan: aikaan, jolloin opettaja antaa suoraa alustusta ja ohjausta, aikaan, joka määrittää oppilaan huomion opetettavaan asiaan, aikaan, joka määrittelee oppilaan keskittymisen tehtäviin ja toimintoihin, aikaan, joka määrittelee ei-kasvatuksellisen ajan kasvatuksellisen ajan suhteen, aikaan, jonka oppilas joutuu odottamaan saadakseen apua, aikaan, jonka oppilas tarvitsee oppiakseen sekä aikaan, jonka oppilas on valmis käyttämään oppimisprosessiinsa. Näiden sisällöllisesti erilaisten aikojen suhde määrittää oppimisen saavutuksia ja laatua.

Koulussa opettajaa pidetään kelloon pohjautuvan rutiinin luoja ja ylläpitäjänä. Koulun ilmapiirissä opettaja tekee rutiinin luomisesta itsetarkoituksen, jolle muu toiminta on alisteista. Lapsi oppii, että opettajalla rutiinin luoja on valta ja auktoriteetti lasten toiminnan pysäyttäjänä ja aloittajana. Kuitenkin tiukat aikataulut tuottavat lapsille voimattomuuden tunteita. He kokevat kyvyttömyyttä vaikuttaa ympäristöönsä ja sen vaatimukseen sopeutumisesta suureen ryhmään samanaikaisesti toimivia prosesseja. Wien olettaa, että monet muidenkin instituutioiden kuin koulun työntekijät ottavat aikaorganisaation itsestään selvänä, institutionaalisen toiminnan välttämättömänä komponenttina. (Wien 1996, 397, 399.)

Vaikka tutkimuksessamme pyrimme katsomaan aikaa monesta näkökulmasta, törmäämme usein aikaan sen herruuttavassa ja alistavassa ominaisuudessa. Miten kyseiset ajan ominaisuudet näkyvät nykyisessä koulukulttuurissamme? Oppilaan näkökulmasta voimme nähdä ajan saavan negatiivisen vireen esimerkiksi rangaistuksen yhteydessä. Rankaisuna koulussa yleisesti käytetyn jälki-istunnon tehokkuus perustuukin suurelta osin ajan riistoon ja sen aiheuttamiin vaikutuksiin. Oppilas pakotetaan pidempään koulu-aikaan, jolloin aika otetaan pois oppilaan omasta ajasta. Aika esineellistetään, jolloin sitä on helpompi käsitellä. Taylor (1989, Brunon 1996, 111 mukaan) toteaa, että tiukassa aikaorientoidussa yhteisössä aikakäsityksen vääristyneisyys

ja sen käytön toistaminen lapsen kasvatustoiminnassa johtaa lopulta monen “at-risk” nuoren syntyyn. Heidän vanhempansa eivät viittaa aikaan lastensa kasvatustilanteissa, jolloin koulun aikastrukturi ja ajankäyttö palkkio- ja rankaisutilanteissa on vierasta näille lapsille. Aika ei ole heidän puolellaan.

Lapset joutuvat usein tahtomattaankin tekemisiin aikakäsitteen kanssa. Viimeistään siihen törmätään koulussa, mutta jo varhain jokapäiväisessä elämässäänkin lapsi törmää ajan arkikäsitteisiin. “Tule kotiin...”, “Ruoka on..., - ole siis paikalla”, ovat vaatimuksia noudattaa perheen aikaohjelmaa. (Riihelä 1989, 56.) Sisäinen aikapakko on selitettävissä sosiaalisesti. Millainen tämä sosiaalisen aikamäärityksen verkko onkin, lapsi oppii tuntemaan sen. Myös kouluun lähtö on tällainen pakon paikka, jonka arkisen toistumisen myötä ajantaju kouliintuu “itsepakoksi”, osaksi “sosiaalista habitusta”, josta on vaikeaa, lähes mahdotonta irrottautua. (Sironen 1989, 28.)

Kouluun tullessaan nuori saattaa kohdata rajuna tiukan aikastruktuurin ja sen korkeatasoisen toiminnallisuuden vaatimukset. Wienin mukaan koulun aikaorganisaatio, produktio aikatauluna, heijastaa pitkälti aikuisten ekonomisia työn elementtejä, jotka ovat vastakkaisia hitaalle, ei kiireiselle ajalle, mikä on välttämätöntä lapsen kehityksen kannalta (Wien 1996, 401). Vaikka ajan opetus perustuukin pitkälti piilo-opetussuunnitelmaan on koulussa myös konkreettista ajan opetusta. Blyth (1988) kuvaa ilmeikkäästi tilannetta, jossa nuorille lapsille opetetaan aikaa, jonka hän tosin myöntää vaikuttavan tarpeellisesti heidän jokapäiväiseen elämäänsä. Opetus tapahtuu suurella leikkikellolla, jossa on suuret liikuteltavat viisarit, jolloin kellon osaamisesta tehdään itsetarkoitus. Tällainen päivän keston oppiminen voi kyllä johtaa eilisen, huomisen, kuukausien ymmärrykseen mutta pelkästään kellon ajan ymmärrys ei riitä. Opetuksessa tulisi ottaa huomioon kellon ajan ja oikean ajan yhdistäminen ja sen vaikeus. Lasta on autettava siirtymisessä numeraalisesta ymmärryksestä käsitteelliseen. (Blyth 1988, 3.) Jos niin ei kuitenkaan toimita, saattaa syntyä oppimisvaikeuksia muillakin koulun osaluilla.

Riihelän (1989, 68 - 69) mukaan oppimisvaikeuksista kärsivä lapsi on kyvytön tarkastelemaan nykyhetken vaatimuksia tulevaisuuden haasteiden ja menneisyyden kokemusten kautta. He unohtavat helposti jo tunti sitten oppimansa. Oppilas turhautuu, koska hänen on vaikea ajatella tulevaa ja siten tehtävien laajempia merkityksiä. Hän ei ymmärrä, että tiedon oppimisella on tulevaisuutensa. Opiskelukyky edellyttää myös ristiriitojen sietokykyä. On siedettävä, ettei osaa, mitä kaikki muut osaavat. Ympäristön observointiin tarvitaan aikaa ja pysähdystä syy-seurausilmiöiden selvittämiseksi. Lapsi ei aina pysty pysähtymään, vaan hän kulkee tahtomattaankin virran mukana, observoiden sattumanvaraisesti. Kun taas silloin, kun lapsi on keskittynyt, hänen ajatuksensa kulkevat nykyhetkessä, tulevaisuuden visioiden ja mielikuvien kautta menneisyyden kokemusten läpi, jäsentäen nykyhetken toimintaa koskevia vaatimuksia.

Tutkiessaan koululapsia ja heidän suhdettaan aikaan Westlund (1996) huomasi, että koulussa opetetaan kyllä aikaa, mutta piilo-opetussuunnitelman mukaisesti. Seuraavassa hänen yhteenvetonsa koulussa opetettavista ajan "oppitunneista".

1. Opitaan kertomaan ajasta, lukemaan ja seuraamaan kelloa
2. Opitaan olemaan ajoissa (myöhästymisestä rangaistus)
3. Luovutaan omista projekteista ja lykätään mielihyvää
4. Aika otetaan itsestäänselvytenä: kellon ajasta luonnonlaki
5. Ymmärretään aika sosiaalisen toiminnan ehtona
6. Tiedostetaan, että täsmällisyys on hyve
7. Ymmärretään ajan arvo. Aikaa kohdeltava kuin rahaa
8. Odotetaan lisää aikaa. Kaivataan enemmän aikaa saavuttaakseen enemmän

Edellä esitetyt "oppitunnit" ovat ehtoja, joiden hallitseminen johtaa lapsen sosiaalistumiseen non-stop yhteiskuntaa varten. Westlund toteaa, että lapset sosiaalistuvat alkujaan newtonilaiseen aikakonseptiin jo pelkästään viettämällä aikaa koulussa. (Westlund 1996, 221.)

3.2 Psykologinen aika

Voidaan todeta, että jokainen ihminen, olipa hän sitten maallikko tai tiedemies, toimii psykologisen ajan ja sen perspektiivien tilassa. Voitaisiin jopa väittää, että puhuessamme psykologisesta ajasta ja sen ulottuvuuksista menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen puhumme samalla aidosta universaalista ilmiöstä, jonka olemassaolosta ei voitane kiistellä. Tämä maailmanlaajuinen ilmiö merkitsee ihmiselle pikemminkin näköalapaikkaa ja mahdollisuutta, kuin jotakin tiettyä tapaa ajatella, kokea tai asennoitua elämään. Psykologisesti koettu ajallisuus toimii kokemisen ja tietämisen edellytyksenä.

Blinnikka (1977, 12) toteaa, että psykologisesta ajasta voidaan puhua vasta, kun on syntynyt ulkomaailman ja yksilön välisen vuorovaikutuksen seurauksena kokemus ja tietoisuutta. Psykologista aikaa hänen mukaansa on kyky laskea aikaa, suuntautua aikaan, arvioida aikaa ja sen kestoja sekä aikaperspektiivi. Aikaperspektiivin Blinnikka ymmärtää eräänlaisena korkeampana asteena, koska se sisältää ajan käsitteellisen ja kokemuksellisen erittelyn.

Aikaa on tutkittu ja pohdittu ilmiönä, "olentona", jopa fysikaalisena lakina jo vuosisatojen ajan, mutta yhtä laajasti aikaa perspektiivinä on tutkittu vasta muutamia kymmeniä vuosia. Rauste-von Wrightin ja Kinnusen (1983) tutkimuksessa, jossa tarkastellaan lähinnä nuorison ihmis- ja maailmankuvaa, todetaan ihmisen aikaperspektiivin tutkimisen alkaneen varsinaisesti vuonna 1972 Rooman klubin julkaisemasta raportista, jossa kannustettiin eri tieteenaloja intensiiviseen tulevaisuuden tutkimukseen. Joitakin yrityksiä aikaperspektiivin tutkimukseen toki oli jo tehty ennen 1970-lukuakin. (Rauste-von Wright & Kinnunen 1983, 2.)

Blinnikka (1977) toteaa, että yksilön tavassa jäsentää aikaa hänen aikaperspektiivinsä ja tähän sisältyen hänen kuvansa tulevaisuudesta lienevät monin tavoin yhteydessä hänen toimintaansa, ympäristöönsä ja elämänhistoriaansa. Vastaavasti niillä lienee yhteytensä

hänen muihin psyykkisiin rakenteisiinsa ja toimintoihinsa. Hänen mukaansa on lähes mahdotonta määrittää aikaperspektiivin käsitettä, koska eri tutkimuksissa sen sisältö on ollut hyvinkin vaihteleva ja mahdollisesti käsitteen sisältö on jäänyt kokonaan määrittelemättäkin. Blinnikka pyrkii määrittämään aikaperspektiivin nykyhetkessä ilmeneväksi yksilön menneisyyttään, nykyisyyttään ja tulevaisuuttaan koskevien näkökantojen kokonaisuudeksi. Se ei edellytä, että nämä yksilön tietoisuudessa ilmenisivät jatkuvina, kiinteästi toisiinsa liittyvinä. Täsmentääkseen aikaperspektiivin tarkastelua Blinnikka esittää jaon aikaperspektiivin rakenneominaisuuksista. Jako perustuu viiteen aikaperspektiivin ominaisuuteen: ekstensioon, koherenssiin, tiheyteen, (eriytyneeseen) suuntautuneisuuteen sekä asenteeseen aikaan ja sen suuntiin. Ekstensio merkitsee laajuutta, syvyyttä ja/tai pituutta, jolla menneisyyteen ja tulevaisuuteen suhtaudutaan. Koherenssi tarkoittaa aikaperspektiivin organisoitumisen astetta. Tiheys viittaa siihen, kuinka paljon yksilö on kokenut menneisyydessä tai vastaavasti odottaa tulevaisuudelta. Suuntautuneisuudella tarkoitetaan eri ajan dimensioiden eli menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden keskinäistä painottuneisuutta. Asenne aikaan ja sen suuntiin ilmenee ajan arvostamisessa ja kokemisen laadussa. Keskeisiä termejä ovat optimistisuus, pessimistisyys, positiivisuus, negatiivisuus, aktiivisuus ja passiivisuus. (Blinnikka 1977, 1, 21 - 27.)

Fraissen (1979, 76 - 77) mukaan aika voidaan määritellä perspektiiviksi, johon sisältyy kolme ajan tasoa: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Hänen mukaansa psykologiseen hetkeen "nyt" sisältyy aina lyhyt perspektiivi sekä välittömään menneisyyteen että välittömään tulevaisuuteen. Fraser (1987, 111) kuvaa ihmisen aikakokemusta nuolella, jossa on kärki, varsi ja perä. Siinä ajalla on selkeä suunta, johon sisältyy selkeä kokemuksellinen perspektiivi menneisyyteen, tämänhetkisyteen ja tulevaisuuteen.

Ajan kokemisen kannalta on tärkeää se, että ihminen tiedostaa elämänsä päämäärät, ihanteet ja ihmisen yksilölliset arvot. Tämä tosin pätee vasta aikuisiin ihmisiin, joilla omat ihanteet ja arvot ovat merkinä pysyvistä päämäärästä. Näillä ihanteilla ja päämäärillä kyetään arvioimaan nykyhetkeä ja menneisyyttä sekä niiden suhteita. Ajan

käsitteessä on kyse myös vuorovaikutuksesta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisissä suhteissa. Menneisyys ja tulevaisuus koetaan nykyhetkessä, tulevaisuus määrittää sen miten koemme menneisyyden ja nykyisyyden. Ilman menneisyyttä ja muistia ei voi olla olemassa aikaakaan. Milan Kunderan sanoin: "Ihmiset luulevat, että menneisyys on ja pysyy samanlaisena, mutta ei se niin ole, menneisyys on kuin tafti, joka läikehtii aina ja lakkaamatta eri värisenä riippuen siitä, miten valo sattuu siihen osumaan ja mistä näkökulmasta sitä katsomme." (Tähkä 1989, 66 - 67.)

3.2.1 Menneisyys- tulevaisuuden luoja

Ihmisten on tärkeää pohtia, ei ainoastaan menneisyyttään vaan myös sitä, mikä merkitys menneisyydellä on ja mihin sitä oikein tarvitaan. Juuri tätä on Alasuutari (1989) pohtinut artikkelissaan Menneisyyden jäsentäminen identiteetin ilmauksena. Hän toteaa, että menneisyys on periaatteessa menetettyä, mutta menneen on mahdollista elää ja vaikuttaa nykyisyyteen ja tulevaisuuteen kertomusten ja muistelemisen välityksellä. Historia, subjektiivinen historiamme ja käsityksemme siitä muuttuvat aina sitä mukaa kuin nykyisyydessä tapahtuu jotakin. (Alasuutari 1989, 75.) Ihmiset eivät siis voi sille mitään, että nykyisyyden painostuksessa he paikoittain muistavat asiat sellaisina kuin haluavat ne muistaa, jolloin "todellisuus" saattaa hämärtyä.

3.2.2 Nykyisyys- menneisyyden kontrolloija

300 - 400-lukujen vaihteessa Augustinus (1981) pohti aikaperspektiivin olemassaolon ja siihen liittyvän kokemuksen ongelmallisia kysymyksiä. Augustinus näki, että ylipäätään minkäänlaista kokemista voi olla vain nykyhetkessä, että nykyhetki on kaiken kokemisen välttämätön ehto: on mahdotonta ajatella tai kuvitella inhimillistä kokemista,

joka ilmeni jossakin muussa ajallisessa kontekstissa kuin tämänhetkisydessä. Augustinus määrittelee menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden mentaaliset representaatiot menneisyyden nykyisyydeksi, nykyisyyden nykyisyydeksi ja tulevaisuuden nykyisyydeksi: "Menneen nykyisyys on muisti, nykyisen nykyisyys on havainto ja tulevan nykyisyys on odotus" (Augustinus 1981, 345 - 357.) Myös Hartocollis (1983, 63) esittää kaiken ajan, myös menneen ja tulevan koettavan nykyisyydessä; kokemus menneestä ajasta ei voi olla menneisyydestä eikä ajatus tulevaisuudesta tulevaisuudessa, vaan kaikki kokeminen, myös menneisyyden ja tulevaisuuden, tapahtuu aina tämänhetkisydessä. Myös Ohe (1977, 82) toteaa ihmisen alkuperäisen luonteen olevan juuri nykyisyyttä. Hetki "tässä nyt" on ikuinen nykyisyys, joka sisältää kaiken olemassaolon. Park (1978, 353) määrittelee hetken "nyt" eräänlaiseksi vapaaksi asemaksi tai näkökulmaksi, jonka läpi hetket ja tapahtumat liukuvat muuttaen tulevaisuuden menneisyydeksi.

Fraissen (1979) mukaan hetkeen "nyt" eli tämänhetkisyteen sisältyy lyhyt perspektiivi sekä välittömään tulevaisuuteen että välittömään menneisyyteen. Hän esittää, että erilaisista arviointikriteereistä riippuen psykologinen "tämä hetki" ulottuu 0,1 - 9 sekuntia sekä tulevaisuuteen että menneisyyteen. Hän ei kuitenkaan tässä yhteydessä määrittele tarkemmin, mitä nämä eri arviointikriteerit ovat. (Fraisse 1979, 76 - 77.) Ihmisen on siis mahdollista määritellä nykyisyys eli preesens hyvin erilaisilla perusteilla. Cottle (1976) käyttää ensimmäisenä perusteenaan puhdasta aistinvaraista havaitsemista ja mittaamista, jolloin tämänhetkisyden määrittelee lyhyin havaittavissa tai mitattavissa oleva ajanjakso. Toisena perusteenaan hän voi käyttää toiminnallisia kokonaisuuksia, kuten sanomalehden lukemista, ompelemista. Ihminen voi määritellä nykyisyyden myös meneillään olevana kokonaisena elämänvaiheena tai elämänjaksona, jolloin nykyisyys voidaan ajatella ja kokea jopa vuosien mittaisena. (Cottle 1976, 34 - 38.)

Michon (1985, 29) puolestaan määrittelee nykyisyyden mentaalisenä tämänhetkisytenä, käyttäen siitä termiä "specious present" eli "pettävä" tai "näennäinen" tämänhetkisyys. Hän katsoo, että hetki "nyt" voidaan nähdä eräänlaisena ikkunana, liitoskohtana, tilana

tai pisteenä (interface), joka suoraan ja välittömästi nivoo ympäröivän ulkomaailman ja sisäisinä koetut tapahtumat toisiinsa. Bergson (1964) puolestaan näkee oppimisen ikkunaksi nykyisyyteen. Se, minkä me opimme, opimme sen siinä hetkessä kun ajattelemme sitä. Tämä laki ei sido tulevaisuutta nykyisyyteen vaan nykyisyyden nykyisyyteen. (Bergson 1964, 201.)

3.2.3 Tulevaisuus- nykyisyyden määrääjä

Tulevaisuuden organisoitu tutkiminen Suomessa on melko uusi ilmiö, perustettiinhan Tulevaisuuden tutkimuksen seura vasta syksyllä 1985. Tuolloin todettiin tutkimuksen tehtäväksi tulevaisuuden mahdollisuuksien ja uhkien luotaaminen. Tutkimustyön sisään todettiin myös kuuluvan tulevaisuutta koskevien tietämysten perusteiden analysointi sekä ihmisen tulevaisuuteen suhtautumisen selvittäminen. (Hirsjärvi & Remes 1986, 2.)

Tulevaisuuteen katsotaan voivan suhtautua monilla eri tavoilla. Kern (1983) kirjoittaa Minkowskin esittämistä kahdesta erilaisesta tavasta kokea tulevaisuus. Ensimmäinen tapa on passiivista tulevaisuuden odottamista, jossa tulevaisuus tulee jokaista yksilöä kohti. Toisessa tavassa syntyy vaikutelma yksilön etenemisestä tulevaisuutta kohti, aktiivisesti toimien, vaikuttaen, yrittäen hallita tapahtumia. Tulevaisuuteen mennään mahdollisimman pitkälle vastaan ja omalla toiminnalla yritetään minimoida uhkat ja muut epävarmuustekijät. (Minkowski, Kernin 1983, 89 - 90 mukaan.) Koskiahon (1990, 184) taas näkee tulevaisuuden eri vaihtoehtojen kokonaisuutena samoin kuin menneisyydenkin, jonka voidaan todeta olevan mahdollisten vaihtoehtojen kokonaisuuden. Näistä potentiaalisista vaihtoehdoista yksi on toteutunut. Tulevaisuuteen sisältyvät vaihtoehdot vaikuttavat siihen, kuinka toimimme nykyisyydessä. Tällä taas on merkitystä niihin mahdollisuuksiin, jotka toteutuvat tulevaisuudessa. Itse tulevaisuus ei kuitenkaan vaikuta nykyisyyteen, vaan tulevaisuuteen liittyvät käsitykset vaikuttavat tekoihimme tänään.

Nurmen ja Nuutisen tutkimuksen (1987) mukaan ihmiselle on tyypillistä, että hänen maailmaan ja tulevaisuuteen liittyvissä tulkinnoissaan yhdistyvät sekä tietoperäiset että emotionaaliset ainekset. Näin ollen nuorten ajattelussa tulevaisuus esiintyy kuvina, ennakoiteina ja tulevaisuutta koskevinä tunteina. Toisin sanoen tulevaisuuden ajattelun lisäksi he toivovat, unelmoivat ja pelkäävät. Kuva tulevaisuudesta on yhteydessä yksilön elämänsuunnitteluun. Siihen vaikuttavat maailman, yksilön ympäristön muuttuminen sekä jokaisen omat tarpeet ja velvoitteet. Nuoren tulevaisuuskuvan muodostuminen on prosessi, joka vaatii vuorovaikutusta muiden ihmisten ja kulttuurin kanssa, eli tulevaisuuskuvan kehittyminen on hyvin sosiaalinen prosessi. Vallitsevia teemoja nuorten tulevaisuudenkuvissa ovat Nurmen ja Nuutisen tutkimuksen mukaan erilaisiin kehitystehtäviin liittyvät teemat, kuten ammatinhankinta, koulutus ja tuleva perhe. Tulevaisuuteen vaikuttaa tutkimuksen mukaan liittyvän valtaosalla nuorista sekä optimistisiä että pessimistisiä arvioita. (Nurmi & Nuutinen 1987, 6 - 7, 67.)

Ihminen voi kompastua ja kaatua kadotettuaan kiinnekohtansa, aiemman suunnan nykyisyyteen tai tien nykyisyydestä tulevaisuuteen. Pindaros kirjoittaa: "Sokea on ajatus, jonka suuntaamme tulevaisuuteen." (Helander 1993, 267.)

3.3 Tutkimuksemme sisäinen ja ulkoinen näkemys ajasta

Edellä esitetty teoria on konstruktio monien tieteilijöiden ja tutkijoiden näkemyksistä. Niiden välillä esiintyy niin päällekkäisyyksiä kuin pieniä ristiriitaisuuksia. Jotta tutkimuksemme ei kuitenkaan pohjautuisi näille ristiriitaisuuksille, olemme muodostaneet teoriasta tutkimustamme palvelevan yhdistävän ja yksinkertaistetun konstruktion, johon lukijan on helppo palata.

Taulukko 1. Tutkimuksemme kannalta tärkeimmät sisäisen ajan ominaisuudet.

Sisäinen aika on:	
psykologista, subjektiivista	Cottle 1976, Keinonen & Lahti 1993, Karlsson & Riihelä 1991, Moore 1963, Morgardini 1987, Westlund 1996
syklistä	Julkunen 1985, 1989, Pohjanen 1992
henkilökohtaista, pysähtelevää	Melucci 1992, Bergson 1964
toimintojen määräämää	vrt. Julkunen 1989, Sarmela 1993
elämä kertomuksena, kokonaisuutena	Alasuutari 1989, Blinnikka 1977, Tähkä 1989, Pulkkinen 1988
yksinäisyyden, erillisyyden huomaamista	Heidegger 1927, Hartocollis 1983, Alasuutari 1989
muistavaa, odottavaa, ennakoivaa	Cottle 1976, Julkunen 1989, Blinnikka 1977, Nurmi & Nuutinen 1987, Koskiaho 1990
jatkuvaa, syy-seuraussuhteet ymmärtävää	Alasuutari 1989, Malassu, Ruth & Saarenheimo 1988
osana identiteettiä	Alasuutari 1989, Hartocollis 1983, Erikson 1982
kulttuurihistoriallista	Karlsson & Riihelä 1991
ihmiseen sidottua	Hartocollis 1983, vrt. Newton

Taulukko 2. Tutkimuksemme kannalta tärkeimmät ulkoisen ajan ominaisuudet

Ulkoinen aika on:	
lineaarista, objektiivista, mitattavaa, fysikaalista,	Aristoteles, Newton, Karlson & Riihelä 1991, Cottle 1976, Sironen 1989, Keinonen & Lahti 1993, Julkunen 1989, Hawking 1988
sosiaalista, yhteiskunnallista, arvoja ja normeja sisältävää	Moore 1963, Durkheim 1980, Fraisse 1963, Häyrynen 1988, Sääskilahti 1998
eteenpäin pyrkivää, konkreettista	Tähkä 1989, Melucci 1992, Fraisse 1963
toimintoja määrittelevää	Julkunen 1989, Sarmela 1993
osasiin jaettua, pirstaloitunutta	Cottle 1976, Sääskilahti 1998, Julkunen 1989
aikatietoista, aikasosiaalista	Westlund 1996, Broady 1991, Julkunen 1989, Sironen 1989, Riihelä 1989, Adam 1990, 1993, Wien 1996
arkipäiväisten toimintojen tuottamaa	Julkunen 1989, Moore 1963, Heidegger 1927, Pohjanen 1992
maapallohistoriallista, maailmaa hahmottavaa	Karlsson & Riihelä 1991, Pohjanen 1992
ihmisestä irrallinen olio	Newton

3.4 Sisäisen ja ulkoisen ajan kohtaaminen

Tiedostamme, että ulkoinen, reaalin kelloaika ei hidastele, pysähtelee tai myöhästele. Jokainen sekunti on kestoiltaan toisensa kaltainen. Jokainen minuutti on aina saman

mittainen. Silti joskus aika tuntuu lyhyeltä, pitkältä tai se kulkee nopeasti, hitaasti, jopa seisahtuu hetkeksi. Aikaa on siis mahdollista tarkastella ja seurata kahdella eri tavalla; ulkoiseen aikaan kohdistuvalla tiedolla tai sisäiseen aikaan keskittyvällä tunteella. Mutta mikä sitten todellisuudessa synnyttää ajan vaihtelevan liikkuvuuden?

Ajan vaihtelevuudelle on niin mentaalisia kuin fysiologisiakin selityksiä. Niiden tiedostaminen auttaa ymmärtämään ihmisten suhtautumista aikaan ja sitä kautta yleensä elämään. Joidenkin tiedemiesten piirissä uskotaan, että ajan vaihtelevuuden aiheuttaa aivojen ajastinsolujen hyperaktiivisuus esimerkiksi pelkotilojen aikana. Ajastinsolut käyvät ylikierroksilla, toimien normaalia sekuntinopeuttaan nopeammin. Normaali-, ulkoinen aika pysyy ennallaan aivojen toimiessa kaksi - kolme kertaa nopeammin. Normaaliaika tuntuu siis vaihtelevan. Ajan vaihteleviin kokemuksiin vaikuttaa myös kokijan ikä. On todettu, että pienten lasten aika kulkee hitaammin kuin aikuisten. Logaritmisien selityksen mukaan yksi vuosi on kaksikymmentä prosenttia viisivuotiaan elämästä, mutta vain kaksi prosenttia viisikymmenvuotiaan elämästä. Heidän näkökulmansa aikaan ja sen kulumiseen ovat luonnollisesti erilaiset. Biologisiin rytmeihin perustuvan selityksen mukaan ihmisen aineenvaihdunta hidastuu iän myötä, jolloin tämän sisäisen ajan hidastuessa ulkoinen aika tuntuu kulkevan nopeammin. (Aika ja avaruus 1991, 89 - 90). Jokelainen (1997, 154) toteaa myös samansuuntaisista tutkimustuloksista. Hänen mukaansa 16 ikävuoden kohdalla kulkee rajapyykki, jonka jälkeen aika tuntuu kulkevan nopeammin.

Westlundin mukaan ajan vaihtelevuus syntyy, kun fyysinen kellonaika ja psykologinen, koettu aika kohtaavat (1996, 27). Vaihtelevuudesta tulee todellisuutta vasta sitten, kun nykyisyyden toiminta ei tuota välitöntä tyydytystä ja mielihyvää, jolloin tilanne tarjoaa meille toisen olotilan menneestä muistoina tai tulevasta toiveena jonkin lopusta tai alusta. Kun annamme koko huomionamme nykyiselle tilanteelle, emme ole spontaanisti tietoisia ajasta, olemme täysin tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseen. Saatamme elää minuutteja, jopa tunteja olematta tietoisia ajan kulusta ja ohimenevästä ajasta, kunnes yhteiskunnan vaatimukset pakottavat meidät sijoittumaan aikaan. Tulemme tietoiseksi,

että aikaa on mennyt, mutta emme ole sitä oikeasti kokeneet (Fraisse 1963, 199 - 200, 203, 205 - 206.) Mielihyvä on siis elementti, joka hallitsee ajan lentoa pitämällä tulevaisuuden tiukasti nykyhetkessä (Bergson 1960, 90). Nykytilannetta paettaessa ihmisen huomio keskittyy vain itseen. Ulkoisten muutosten huomioiminen ei ole enää tähdentävää, jolloin ajan vaihtelevaa liikettä ei koeta. Huomion ollessa poissa itsestä, nykyisyyden tilanteessa, ajantunne ja jokaisen itse sitoutuvat yhteen. Ajan vaihtelevuudesta tulee todellisuutta. (Hartocollis 1983, 5.)

3.4.1 Aika lyhyenä, pitkänä, nopeana, hitaana

Aika tuntuu liian hitaalta, kun odotamme pelokkaina, että jokin tulisi. Toivomme, että se olisi jo ohi. Odottamisen paineita on vaikea kestää. Samoin käy, kun odotamme jotain mukavaa. Aika kulkee hitaasti, koska kiinnitämme siihen huomiomme, pelkäämme sen loppuvan liian nopeasti. (Fraisse 1963, 204 - 205.) Jos ihminen ei koe aikaa miellyttävänä ja mielekkäänä, aika menettää menneisyyden ja tulevaisuuden ulottuvuudet, koska niillä ei enää ole merkitystä, sisäinen aika puuttuu. Ihminen joutuu ulkoisen ajan armoille, jonka liikkuvuutta hänen on todistettava itselleen esimerkiksi kellon viisareita tuijottaen. Aika tuntuu loputtoman hitaalta. (Tähkä 1989, 62 - 63.)

Ajan vaihtelevuudesta voidaan tulla tietoiseksi myös tapahtumien muutosten määrän kautta. Mitä enemmän aika sisältää muutoksia, sitä pitemmältä se tuntuu, mikä on suora kokemus ajasta, jota ei ole sotkenut ajan mittauksen kautta tehty arviointi. Aikaa voidaan "mitata" muutoksina niin ihmisen ja hänen kasvunsa, luonnon tai tehdyn prosessin, kuten luettujen sivujen mukaan. Joissakin tapauksissa saatamme verrata kulutettua aikaa menneisiin aikoihin, jolloin retrospektiivinen arviomme ajasta eroaa nykyisestä arviostamme. Ajan kesto ei tunnukaan samalta oltaessa samassa tilanteessa uudelleen, esimerkiksi sama linja-automatka saa erilaisia ajan liikkuvuuden tuntemuksia eri kerroilla. Voimme myös yrittää sisäisesti arvioida, laskea kvantitatiivista kellon aikaa,

tunteja, minuutteja ja sekunteja, mikä onnistuu vain pitkällisen harjoittelun jälkeen. Yritämme panna subjektiivisen ajan esiintymisen konkreettiseen muotoon. Tosin näin saamme ajan kestosta tietoa, jota voidaan verrata kellon meille antamaan tietoon, mikä puolestaan on varsin käytännöllistä. (Fraisie 1963, 201, 211.)

Myös Augustinus pohti ulkoisen ajan ja mentaalisuuden välistä suhdetta seuraavasti:

"--Sinussa--sieluni--minä väitän, mittaan aikoja. Mittaan sitä vaikutusta, jonka sinuun tekevät ohitse rientävät asiat ja sitä, mikä niiden ohitse mentyä sinuun jää. Mittaan sitä sen täyttäessä sinut, en noita ohitse menneitä asioita, joista tuo vaikutus syntyy. Sitä minä mittaan, kun mittaan aikoja. Siis joko tuo vaikutus itse on aika tai minä en mittaa aikoja ensinkään." (Augustinus 1981, 365 - 366.)

Lundmarkin (1993, 118) mukaan Augustinuksen esittämän kaltainen ajan tarkastelu edustaa fenomenologista aikakokemusta. Merkittävää on, kuinka ihminen kokee ajan ja tällöin ei tarvita mitään välineistöä kuvaamaan ja analysoimaan kokemusta.

Ehkä ihmisen perusluonteeseen kuuluu ripaus epäluottamusta itsen ja omiin kykyihin. Emme koskaan lopeta mittaamasta toimintojamme ja niihin käyttämäämme aikaa. Haluamme aina verrata sisäistä arviotamme kuluneesta ajasta mitattuun, reaaliseseen kellon aikaan. Olemme siis itse syyllisiä aina olemassa olevaan sisäisen ja ulkoisen ajan väliseen ristiriitaan.

4 AIKAKÄSITYKSEN ELÄMÄNKAARI

Käsitykset aikasuhteista, ajanjaksojen käsittäminen ja aikakäsitteiden ymmärtäminen ovat sellaisia ympäristön hallinnan alueita, joita lapsen on vaikea käsittää. Erityisesti ajan jatkuminen ja tiettyjen tapahtumien välinen aika näyttävät olevan vaikeat hahmottaa. Merkityksellinen tämä asia on koulussa, erityisesti historian opetuksessa. (Klinberg 1977, 168.) Aikakäsityksen voidaan katsoa kehittyvän läpi elämän. Se on samoin kuin identiteettikin, jatkuvassa murrostilassa ihmisen korreloidessa ympäristönsä ja kulttuurinsa kanssa. Katsommekin tarpeelliseksi perehtyä ei pelkästään lapsen aikakäsityksen kehittymiseen, vaan pyrimme näkemään aikakäsityksen laajana ja elämän kokonaisvaltaisuuden huomioonottavana ilmiönä.

Jokainen hetki on ihmisen elämänkaarella merkityksellinen. Sillä on oma määrätty paikkansa kunkin historiassa ja kohtalossa, joka väistämättä johtaa rappeutumiseen ja kuolemaan. Sääskilahden (1998, 13) mukaan hautakivessä ihmisen koko tämänpuoleisessa viettämä aika pelkistetään. Se sisältää maininnan nimestä sekä syntymän ja kuoleman hetkistä. Koko ihmisen- pitkä tai lyhyt- elämänkaari on muutoin merkityksetön, vain maailmaan tuleminen ja poistuminen ovat tärkeitä. Kuolemasta ja elämän merkityksettömyydestä huolimatta Hartocollis (1983) pitää aikaa metaforana hyvinvoinnista maailmassa, mikä heijastaa tunteita itsestään ja toisistaan (Hartocollis 1983, 215). Juuri hyvinvoiva ihminen kerää hetkiä, muistoja elämänsä varrelta usein materiaalisessa, esineiden muodossa. Esineiden kautta ihmisen on mahdollista sijoittaa itsensä elämänsä aikoihin ja paikkoihin. Aika on meille siis välttämätön materiaali elämänkaarta rakennettaessa, tulevaisuutta ja elämää ennustettaessa. Häyrysen (1988, 117) mukaan elämän ennustettavuus ilmenee ns. vaihemalleissa, joissa elämänkaari jaetaan iänmukaisiin kausiin tai vaiheisiin. Kysymys on kuitenkin yhteiskunnallisista aikatauluista pikemmin kuin persoonallisista kypsymisprosesseista.

Ajan niin henkilökohtaiset, elämänkaarelliset kuin fysikaalisetkin rajat ovat pohdituttaneet ihmisiä jo vuosisatojen ajan. Hawking (1988) toteaa, että modernin fysiikan käsityksen mukaan ajan reunat ovat äärimmäiset rajat sille, mitä maailmankaikkeudessa voi tapahtua; ajan reunojen, eli maailmankaikkeuden alun ja lopun yli on mahdotonta katsoa, koska siellä ei ole mitään, mitä ihminen voisi kuvata (Hawking 1988, 115 - 142). Ihmisen elämän ajallisen puitteen taas muodostaa elämänkaari, jolloin ajan reunat ovat lähinnä rajoituksia toiminnan vapaudelle. Ajan reunat yksilön perspektiivistä katsottuna ovat syntymä ja kuolema: ne muodostavat yksilön olemassaolon ja siten vapauden äärimmäiset rajat.

Käsityksemme ajasta sisältävät usein palasia monesta kehitysvaiheesta. Eri käsityksiä sovelletaan tilanteesta riippuen. Tieto lasten aikakäsitteistä ja yleensä aikakäsitysten historiallisesta kehityksestä on merkityksellistä tiedostaa, jotta aikuisen on mahdollista tiedostaa kasvatuksessaan käyttämiensä käsitteiden logiikkaa. (Riihelä 1989, 54.)

4.1 Lapsuus

Lapselle aika ei esiinny vielä samanlaisena kuin aikuisille. Lapsen ei tarvitse taistella kahlitsevaa, orjuuttavaa ja hallitsevaa aikaa vastaan. Lapsen kehityksen yhtenä tehtävänä on rakentaa ymmärrystä ja tiedostusta ajan ominaisuuksista ja niiden elämälle tuomista vaateista. Lapselle ajan tarkoilla määreillä ei sinänsä ole merkitystä. Aika esiintyy hänelle vain tapahtumien ja ihmisten virtana, kunnes tietoisuus ajasta astuu kuvaan yhä voimakkaampana ja täydellisempänä. Kiistanalaista onkin, milloin tämä 'täydellinen' aikakäsitys oikeastaan saavutetaan, vai onko sen olemassa olokaan kiistatonta.

Aikakäsityksen kehityksen alussa lapsi elää voimakkaasti nykyhetkessä, jolloin muistikuvatkin rakentuvat nykyhetken varaan. Uusia nykyhetken kokemuksellisia ulottuvuuksia verrataan aikaisempiin elämyksiin ja kokemuksiin, mikä edellyttää uuden

ja vanhan liittämistä toisiinsa. Tämän hetkiset kokemukset ja elämykset keräävät aineksensa ulkoisesta todellisuudesta ja siten ne eivät ole luonteeltaan samanlaisia kuin menneisyyden muistiainekset. Menneen ja nykyisyyden ero huomataan. (Rödström 1992, 19.) Monet tieteilijät ja tutkijat ovat kiinnostuneet tästä varhaisesta ajan käsittämisen prosessista. Seuraavassa kaksi laajinta ja siten yleisintä näkökulmaa lapsen aikakäsityksen kehittymiseen.

4.1.1 Piaget’lainen näkemys

Elkind (1974) käsittelee teoksessaan Piaget’n esittämiä teorioita. Näihin kuuluu myös lapsen kehityshistoriassa ajan käsitteen selventyminen. Piaget jakaa lapsen kehitysvaiheet sensomotoriseen, esioperationaaliseen, konkreettisten operaatioiden sekä muodollisten eli formaalien operaatioiden vaiheeseen. Hänen mukaansa varhainen ajan kokemus perustuu sensoris-motoriseen odotusvaiheiden havaitsemiseen ruoansaantiaikojen välillä. Kyselyiän loppuvaiheessa eli esioperationaalisisessa vaiheessa kiinnostutaan etenkin aikaan liittyvistä kysymyksistä. Viisi-kuusivuotiaana lapsi Piaget’n mukaan alkaa tehdä kysymyksiä ympäröivästä maailmasta määrien, lukumäärien, tilan ja ajan osalta. (Elkind 1974, 48.) Kyselyiässä oleva lapsi haluaa miksi-kysymyksillään selvittää syy-seuraussuhteita. Yhtenäisen aikajärjestyksen oppiminen on Piaget’n mukaan samansuuntainen tapahtuma kuin syy-seuraussuhteiden oppiminenkin. Syysuhde liittyy aluksi egosentrisesti lapsen omaan toimintaan, yhteytenä lopputuloksen ja siihen johtaneen teon välillä. Sensorisen älykkyyden johdolla minäkeskeisyydestä alkanut elämä alkaa rakentua todellisuudeksi ja lapsi kokee itsensä osaksi kokonaisuutta. (Piaget 1988, 33 - 34.) Elkind toteaa Piagetin havainneen, että edellä mainittujen alueiden kysymyksiin on erittäin hankala vastata, koska kysymysten lähtökohta tänä päivänä on se, että lapsi elää avaruusajakautta ja uudet tekniikan saavutukset ympäröivät häntä. (Elkind 1974, 49).

Ajan kehittymisestä on Piaget'illa laajoja tutkimuksia. Erään tutkimuksensa (1969) pohjana hänellä on Einsteinilta lainaamansa väittämä nopeuden ja ajan välillä vallitsevasta suhteesta. Piaget'n mukaan aika on nopeuden koordinaatit. Tämän hän katsoo pätevän psykologiassakin. (Blinnikka 1977, 96.) Piaget tutki nopeuden ja ajan hahmottamista ja niiden suhdetta antaen pikkulasten tarkastella kahta liikkuvaa esinettä, jotka kulkivat samansuuntaisesti, mutta eri nopeuksilla. Esineiden pysähtyttyä lapset eivät kyenneet tajuamaan, että esineet todellisuudessa pysähtyivät samaan aikaan, koska niiden kulkemat matkat erosivat toisistaan. (Piaget 1988, 70.) Ajan ja toisen elementin suhteen aiheuttamasta hahmottamisesta on todisteena sekin, että lapsi yhdistää esimerkiksi puun tai ihmisen pituuden hänen ikäänsä, siten pidempää ihmistä pidetään vanhempana. Lapsi saattaa olettaa, että hänelle tärkeät aikuiset elävät ikuisesti. (Beard 1971, 88.) Lapset ovat siis vielä tässä vaiheessa kyvyttömiä ymmärtämään kahden synkronisen aikavälin yhdenmukaisuutta sekä ajallisen keston ja peräkkäisyyden yhdenmukaisuutta. Vasta kahdeksan vuoden ikäisenä kyseinen ajallisuuden käsittäminen suhteessa nopeuteen tai pituuteen onnistuu. (Piaget 1988, 71 - 72.) Kerrannaisarjojen (esimerkiksi kasvavaa ikävuosien sarjaa vastaa pienenevä syntymävuosien sarja) vastaavuus on tärkeä aikakäsityksen kehittymisessä. Tämä käsitys saavutetaan vasta yhdeksän vuoden älykkyyssiässä tai myöhemmin. (Beard 1971, 101.) Piaget (1969, 232 - 237, 253, 256) on huomannut, että ulkoisen toiminnan nopeus vaikuttaa sisäisen ajan kokemukseen ja sen arviointiin. Sisäisen ajan ansiosta esimerkiksi toiminnan keston arvio saattaa epäonnistua. Pienet lapset määrittävät ajankulun tehdyn toiminnan määrällisiin tuloksiin ja tuotoksiin sitoutuen, tehdyn työn määrällä. Vielä alle 8-vuotiaista lapsista puolet tai yli uskovat, että toiminnan nopeus on suoraan verrannollinen ajan kulumiseen. Lapset kuvasivat toimintaan käytetyn ajan lyhyeksi, kun toiminta oli hidasta, nopean toiminnan koettiin vievän enemmän aikaa. Jokaisella toiminnalla on oma aikansa, joten on olemassa yhtä monta temporaalista jaksoa kuin on toiminnan muotojakin.

Inhelder ja Piaget toteavat lapsen vasta formaalisen operaatioiden vaiheessa, 11 - 12-vuotiaana, kykenevän tajuamaan ajan abstraktina jatkumona, jonka puitteissa

mahdollisuudet joko voidaan tai ei voida toteuttaa. (Blinnikka 1977, 105.) Kun aika ilmenee lapsen arkielämässä, Piaget toteaa lapsen ymmärtävän ajan toiminnallisesti. Lapsi suhteuttaa aikaansa sen mukaan, mihin toimintaan ja tekemiseen hänellä on aikaa. (Elkind 1974, 67.)

4.1.2 Psykoanalyttinen näkemys

Useat psykoanalyttiset kirjoittajat uskovat, että lapsen konseptuaalinen käsitys ajasta muutoksen mittana ja tulevaisuuden mahdollisuuksien valtakuntana syntyy eri psykoseksuaalisten kehitysvaiheiden- oraalisen, anaalisen, genitaalisen ja oidibaalisen- sekä niiden sosiokulttuurallisten haasteiden ja konfliktien kautta. Superegon autonominen systeemi vaikuttaa merkittävästi lapsen adaptoituvaan ajan käsittämiseen (Hartocollis 1983, 216.)

Colarusso (1979) on todennut, että ajan synty perustuu vauvan kokemaan viettipaineeseen, mikä edustaa kokemusta muutoksesta. Tarpeesta ja sen laukeamisesta syntyy seuraanto, alituisesti toistuva rytmi, josta syntyy alkeellinen kokemusmaailman psykologinen kokemus. Nämä muutoksen kokemukset ovat pohjana tunteelle ajasta ja subjektiivisesta olemassaolosta. Tähkä (1989) toteaa, että ajan olemuksena on eteenpäin vieminen ja odotus tyydytyksestä. Tämän ennakkoinnin katsotaan olevan varhainen ajan tunne, johon kuuluu ajan muutoksen ja toistumisen ymmärrystä. (Colarusso 1979, Tähkän 1989: 58 - 59 mukaan.)

Kun tarvetyydytys on saavutettu ja lapsi on oppinut luottamaan ulkoisten huoltajien samuuteen ja jatkuvuuteen, hänen on mahdollista luottaa itseensä. Lapsen luottamus omaan minään ja sen kykyyn valloittaa itselleen sija tulevaisuuden yhteisössä syntyy vasta kun lapsi oppiessaan kävelemään, noin vuoden ikäisenä, kokee kunnioitusta itseään ja saavutuksiaan kohtaan. Kun lapsi kasvaa, hänen on joka vaiheessa saatava elähdyttävä

tunne todellisuudesta tietoisuudessa. Näin hänen tapansa hallita kokemusta yksilöityy ryhmäidentiteetistä, jolloin se on sopuoinnussa yhteisön aika-avaruuskäsityksen ja elämänkaavan kanssa. (Erikson 1982, 227, 241.)

Vielä alle kolmivuotiaan kokemusmaailmassa aika ei ole jatkuva, vaan se on epätasainen, katkeileva ja subjektiivinen. Ajasta tulee jatkuva, kun lapsen onnistuu muodostaa itselleen muista erottava kestävän identiteetin tunne. Colarusson (1979) mukaan silloin, kun lapsi oppii hallitsemaan itse ruumistaan ja tarpeitaan, hänen on mahdollista saada aika omaan hallintaansa. Tunne ajan hallitsemisesta vallitsee piilotajuntaisesti läpi elämän. (Colarusso 1979, Tähkän 1989, 60 mukaan.)

Tähkän (1989) mukaan noin kolmen vuoden ikäisenä lapsi oppii hallitsemaan pettymyksen tuntemuksiaan, jotka syntyvät tietyistä tyydytyksen rajoituksista. Koettu aika muuttuu rajallisemmaksi, jolloin aikaisemmin täysin subjektiivisesta ajasta tulee enemmän objektiivista, realistista ja mitattavaa. Aika saa myös uusia ulottuvuuksia ajan kokemisesta menneisyytenä, nykyisyytenä ja tulevaisuutena, mikä on havaittavissa myös lapsen kielen kehityksessä. (Tähkä 1989, 61 - 62.) Kielen osaaminen on taito käyttää lauseita tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Kun lapsi kykenee asettelemaan peräkkäin merkityksellisiä kielen yksiköitä on hänen myös kognitiivisella tasolla kyettävä ajalliseen ja spatiaaliseen järjestämiseen. Ensimmäiset menneen ajan muodot ilmaantuvat Suomessa lasten puheeseen jo noin puolentoista vuoden ikäisenä. Ennen- ja jälkeen-käsitteistä lapsi oppii aluksi, että ne liittyvät aikaan, mihin aluksi automaattisesti liittyy piirre "aikaisempi". Se huomioonottaen lapsi oppii sanan "ennen" aikaisemmin kuin sanan "jälkeen" ja sana "jälkeen" tulkitaan "ennen"-sanana synonyymiksi, kunnes lapsi oppii, että sanat ovat vastakohtaiset toisilleen. (Leiwo 1987, 61, 88, 91 - 92.) Colarusson (1979) mukaan sana "tänään" ilmaantuu ensimmäisenä. Sana "huomenna" ilmaantuu noin kolmen vuoden ja kahden kuukauden ikäisenä. Viimeisenä ilmaantuu sana "eilen". (Colarusso 1979, Tähkän 1989: 62 mukaan.) Kuitenkin aikuisten aikaan liittyvän käsitteistön saavuttaminen tapahtuu vasta 15-16-vuotiaana (Blinnikka 1977, 99).

Erikson (1982, 203 - 210) pitää leikkiä tärkeänä aikakäsityksen muovautumisessa. Leikin tarkoitus on luoda illuusio minän hallinnasta. Leikittäessä minä pystyy ylittämään paikan ja ajan sekä sosiaalisen todellisuuden asettamat rajoitukset. Näissä rajoissa ihminen voi tuntea olevansa sovussa minänsä kanssa: hän voi tuntea olevansa inhimillinen vain leikkiessään. Leikillä on myös selkeä tehtävänsä kasvavassa yksilössä, sillä se antaa hänelle tilaisuuden irtautua menneistä emootioista ja vapautua mielikuvituksen avulla menneisyyden turhautumista. Leikin avulla lapsi voi uudelleen kokea jo menneitä kokemuksia ja traumoja ja näin uudelleen järjestämällä ne selvitä niistä voittajana ja saada tuntemus kyvystä hallita omaa menneisyyttään. Leikinomaisuus kuitenkin katoaa, kun jokaisesta minuutista tulee kallis. Rödstamin (1992) mukaan pienten lasten kohdalla aikaulottuvuus kehittyy esimerkiksi kurkistusleikein, jossa vaihdetaan ulottuvuudesta toiseen, jolloin kuvitelmat ja ajatukset tulevasta strukturoituvat menneisyyteen. (Rödстам 1992, 20). Leikin avulla lapsi voi saada tuntemuksen siitä, että hän pystyy hallitsemaan omaa menneisyyttään, mikä puolestaan voi vahvistaa omaa identiteettiä ja sitä kautta aikakäsityksen kehittymistä.

Lapsen elämässä ajattomasti koettuna dominoivat mielihyvä ja sen saavuttaminen. Vasta kun tarpeet on tyydytetty ja mielihyvä saavutettu, lapsen kokemus voi olla vailla aikaa, vähemmän subjektiivinen. Piaget'lainen ja psykoanalyttinen näkemys ajan kehittymisestä eroavat monelta osin toisistaan, mutta niitä näyttää kuitenkin yhdistävän oletus siitä, että varhaisen aikakäsityksen kehittymisessä on pitkälti kyse odotuksen ja tarpeiden tyydytyksen aiheuttamasta rytmillisyydestä, jaksottaisuudesta ja jatkuvuudesta. Psykoanalyttisesta ja piagetilaisesta käsityksestä poiketen Klein (1950) toteaa, että ajan käsittämisen ja siihen orientoitumisen perustana ovat kohdunsisäiset muutokset, joita hän pitää muutosten perusmuotoina. Blinnikka itse toteaa, että kognitiiviset tekijät -havaitseminen ja tarjotut virikkeet- sekä affektiiviset tekijät -äidin mielenlaatu ja asenteet- ovat sidoksissa varhaiseen ajantajun kehittymiseen. Tämän ajatuksen Blinnikka perustaa Crosby'n (1976) tekemään tutkimukseen samasta aiheesta. (Klein 1950, Crosby 1976, Blinnikan 1977, 95 mukaan.)

Tähkän (1989) mukaan ajan muutoksen ja toistumisen ymmärrys ei kuitenkaan riitä aikuisen tuntemalle ajan ymmärrykselle. Tarvitaan vielä ymmärrys ajan jatkuvuudesta, ajankulusta, liikkeestä ajassa. Tämän saavuttamiseksi edellytetään tietoisuutta. Jotta ajan voisi kokea liikkeenä on ensiksi koettava itsensä jatkuvana, olemassa olevana, samana yksilönä mielialoista ja tilanteista riippumatta. Aika on kokemuksellisesti pysyvän itsen puitteissa tapahtuvaa muutosta. (Tähkä 1989, 58 - 60.)

4.2 Nuoruus-identiteetti

Nykyinen länsimainen käsitys nuoruudesta on verrattain uusi käsite, vaikka sukukypsyyden saavuttaminen onkin ollut luonnollinen kehitysvaihe kautta aikojen. Vasta noin 1700-luvun alussa syntyivät ensimmäiset tarkat määritelmät nuoruudelle, jolloin siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen pitkittyi. Nuoruudesta tuli oma lapsuuden ja aikuisuuden väliin sijoittuva ikäkausi. (Aittola, Jokinen & Laine 1991, 87.)

Ajantajun kehittymisen ja yksilön identiteetin kehittymisen katsotaan olevan sidoksissa toisiinsa. Pohdimmekin usein ihmisen identiteettiä ja siihen kuuluvia seikkoja. Mutta mitä identiteetillä oikeastaan tarkoitetaan? Alasuutari (1989, 80) määrittelee identiteetin tarkoittavan joidenkin piirteiden suhteellista pysyvyyttä. Tosin yksilön identiteetin ajatellaan muuttuvan ja kehittyvän ajassa, muutoksen ollessa omaehtoista. Identiteetti on yksilön ominaispiirteistä koostuva rakenne. Ulkoisten tekijöiden ei katsota vaikuttavan vain identiteetin yksittäisiin piirteisiin vaan koko rakennelmaan.

Marcian (1966, 1980) on kytkenyt identiteetin kehityksen psykososiaalisiin valintoihin ja tuonut korostetummin esille kontekstuaalista näkökulmaa. Hän käsittää minäidentiteetin tunteeksi minän jatkuvuudesta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä. Marcian (1966, 1980, Pulkkisen 1988, 81 mukaan) katsoo, että identiteetti voidaan löytää aikaisintaan murrosiässä, mutta sen etsintäprosessi voi kestää

monia vuosia. Siltalan (1988, 100) mukaan nuori etsii yleensä ihmisiä (usein harrastusten parista), joita hän voi ihailia ja idealisoida, mikä voimistaa nuoren itsetuntoa ja minäihannetta. Nuori alkaa ottaa omiin käsiinsä aikaansa ja elämänsä. Kun ihmisessä on aika ja tila yhdessä, voimme puhua "minästä", samalla ne määrittelevät "sinän" ja "ulkomaailman" (Tähkä 1989, 57).

Nuorelle ihmiselle aika näyttäytyy usein kriisikäyttäytymisen kautta, joka johtaa identiteetin muodostumiseen, jolloin aikaisemmat kokemukset, toiveet ja pettymykset joutuvat uudelleen elettäviksi. Lapsenomaisista vaatimuksista ja samaistumisista luovutaan korvaamalla ne uusilla. (Aalberg 1985, 83.) Nuoresta ihmisestä aika tuntuu usein liian hitaalta. Tämä johtuu juuri siitä, että nuorella ihmisellä on kiire eteenpäin, kehittyä, tyydyttyä, pyrkiä kohti tulevaisuutta. Silloin kun ihminen löytää itselleen päämääriä ja haluja, joihin hän on valmis sitoutumaan, alkaa myös aika kulkea hitaammin. Nuoruudessa joudutaan kohdakkain lapsuuden identiteetin ja uuden identiteetin etsimisen ja muodostamisen kanssa, jolloin aikaan liittyvän jatkuvuuden ja keston tunne itsen kokemisessa saattaa puuttua. (Tähkä 1989, 68 - 69).

Tarvittava laajempi perspektiivi tulevaisuuteen on kuitenkin mahdollista tavoittaa nuoruuden välittömällä itse- ja ego-identiteetin tunteella. Kehon kaavan muuttuessa ja hormonaalisten vaikutusten johdosta nuori tulee tietoiseksi aikaperspektiivistä, joko eheyttävänä tai rikkovana kohtalona. Nuoruudessa on integroiduttava ajan kolmeen tasoon, on luotava persoonallinen perspektiivi ulos nykyisten toiveiden ja mielikuvien hyvinvoivasta menestyksestä. On nähtävä, että mennyt ei aina muutu vääräksi muistamiseksi nykyisten toiveiden valossa eikä tulevaisuus tule tyhjänä lupauksena, vaan nykyisyydestä vapautuneena mielikuvana. (Hartocollis 1983, 216 - 217.)

Nuoruudessa irrotetaan toiveet ja pelot perhekontekstista, kotiympäristöstä ja suunnataan ne romanttisiin suhteisiin ja oheisaktiviteetteihin tavoitellen sosiaalista hyväksyntää ja täyteläistä tulevaisuutta. Nyt nuoren on mahdollista operoida abstraktiivisin termein, irrottautuen täällä- ja nyt-todellisuudesta. Se, mitä nuoruudessa saavutetaan tekee

mahdolliseksi identiteetin pysyvyyden ja yhtenäisyyden ajan jatkuvuudessa, jolloin aika esittäytyy ideaksi elämästä jaksottaisena, kertomuksena alkuineen ja loppuineen. Nykyisen roolin ja tulevaisuuden ehtojen tiedostaminen opettaa nuorta kantamaan vastuuta itsestään jatkuvana yksilönä. (Hartocollis 1983, 217.)

Pulkkisen (1988) mukaan persoonallisuuden kehityksessä on kysymys mikro- ja makrotason kehittymisestä, sekä eriytymisestä ainutlaatuiseksi kokonaisuudeksi, sekä yhteisön jäsenyyteen sosiaalistumisesta, jossa identiteetillä on suuri merkitys. Identiteetin muodostumisen edellytyksenä voidaan pitää kokonaisuudeksi eheytymistä (kokemusta samuudesta muuttuvissa tilanteissa), jäsentymistä suhteessa aikaan, jolloin menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus koetaan kokonaisuudeksi sekä jäsentymistä ympäristöön, joka koostuu merkittävistä ihmisistä, kulttuurista, historiasta ja asuinympäristöstä. (Pulkkinen 1988, 75, 79 - 80.) Identiteetin eli jatkuvan samuuden kokemus, tekee ihmiselle mahdolliseksi elämänkaaren sekä siihen sisältyvien prosessien ja teemojen tarkastelun osana omaa henkilöhistoriaa.

4.3 Aikuisuus- keski-ikä käännös

Etenkin aikuisuudessa aikaa ja sen käsittämistä pidetään helposti itsestään selvyytinä, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että aikuinen olisi aikakäsityksen kehityksessään saavuttanut huippunsa. Aikakäsityksen kehitys on koko elämän kattava prosessi. Aikaa puidaan usein erilaisten kriisien yhteydessä, jolloin itse, identiteetti ja sen jatkuvuus koetaan uhatuiksi. Tällaisia kriisejä ovat esimerkiksi parisuhteen alku ja loppu, lapsen syntymä, jolloin äideissä ilmenee identiteetin menettämisen uhkan, separaation ja vastuun aiheuttamaa ristiriitaisuutta (Schulman 1988, 12). Aikuisuuden aikaperspektiivin kehittymisen ja muuttumisen kannalta suurimpana kriisinä voidaan pitää keski-ikää ja sen mukanaan tuomia uusia ulottuvuuksia. Myyrän (1988, 194) mukaan keski-ikäällä tarkoitetaan ikävuosia, jotka alkavat 34-40 vuotiaana ja päättyvät noin 65 vuoden iässä.

Keski-ikään kuuluu useita kehitystehtäviä, jotka liittyvät luopumiseen ja muutosten hyväksymiseen osaksi identiteettiä. Myyrä (1988, 194 - 195) pitää keskeisimpänä kehitystehtävänä luopumista nuoren aikuisen identiteetistä, jonka aiheuttaman tuskan kestämiseksi ihminen tarvitsee uusia psyykkisiä valmiuksia ja sosiaalisia taitoja. On tullut vaihe, jolloin aikuisen persoonallisuus rikastuu ja kehittyy, mikä tuo mukanaan monia uusia rinnakkaisia päämääriä ja haluja (Tähkä 1989, 68).

Keski-ikään suurin uhka itselle ja sen jatkuvuudelle on pelko oman ajan loppumisesta ja kuoleman todellisuus. Kriisi ratkeaa, kun yksilö oppii hyväksymään kuoleman välttämättömyyden, 'jos kuolen' ajattelun tilalle tulee 'kun kuolen' ajattelu. Katse menneestä ja sen saavutuksista siirretään tulevaan, siihen miten paljon aikaa on vielä jäljellä. (Myyrä 1988, 195.) Nyt ihmisen on tehtävä uusi arvio itsestään menneenä, olevana ja vielä mahdollisena. Hänen on integroitava itseensä tulevaisuus, joka päättyy, katkaisee jatkuvuutemme. Integraation epäonnistuessa ihminen menettää tunteen omasta sisäisestä ajasta ja jää sääliittömästi ulkoisen ajan armoille. (Tähkä 1989, 69.) Eheytyneen minän puuttuminen aiheuttaa kuolemanpelkoa, jolloin ei hyväksytä yhtä ja ainoaa elämänjaksoa elämän perustotuudeksi. Syntyy epätoivo, joka ilmaisee tunteen, että aika on liian lyhyt, jotta voisi alkaa uutta elämää (Erikson 1982, 254 - 255).

4.4 Vanhuus- kuoleman läheisyys

Aikuisuuden kääntyessä vanhuudeksi kriisikäyttäytyminen jää vähemmälle. Aikuisuuden tulevaisuuteen suuntautuneisuus jatkuu yhä entistä voimakkaampana. On annettava tilaa uusille kokemuksille menneestä vapautuen. Vanhuuden keskeinen psykologinen tehtävä onkin ajan hallitsemisen ja ajalle antautumisen problematiikan ratkaiseminen (Malassu, Ruth & Saarenheimo 1988, 209).

Tyydyttävät sisäiset mielikuvat menneestä elämästä tulevat egoa vahvistavaksi osaksi. Sisäinen todellisuus ja muistot tuovat jatkuvuuden tunnetta, vaikka elämän ulkoiset puitteet muuttuisivatkin. Mielenterveyden tärkeä osatekijä olisi elämänkaaren ennakoitavuuden tunne. Ennalta odotettavissa olevat, oman yhteisön aikataulun mukaiset elämänmuutokset aiheuttavat vähemmän stressiä kuin arvaamattomat tapahtumat. Ikääntymisen myötä tulee kasvava tietoisuus ajan rajallisuudesta ja kuoleman väistämättömyydestä. Tunne omasta henkilökohtaisesta historiallisuudesta helpottaa sopeutumista uuteen aikaan ja tulevaisuuteen, jonka ainoana varmana tietona on kuolema. (Malassu, Ruth & Saarenheimo 1988, 209 - 211.) Tunteettoman odottaminen ja kuoleman mysteeri, totuus, että jokaisen elämän on tultava loppuunsa muovaa nykyistä mielikuvaa niin tulevaisuudesta kuin menneestäkin (Hartocollis 1983, 218). Sopeutumista uuteen helpottaa myös ihmisen roolien vahva jatkuvuuden ja pysyvyyden tunne. Äitinä ja isänä oleminen ei lakkaa lapsen kasvettua aikuiseksi. Äitiyden/isyyden kerran alettua sitä ollaan aina kuolemaan saakka. (Malassu, Ruth & Saarenheimo 1988, 212 - 213, 223.)

Kuolema ajallisena ilmiönä kertoo ihmisestä itsestään ja maailmasta, jossa elämme. Sääskilahden (1998, 136 - 137) mukaan kuoleman ajankohdan ilmoittaminen mekaanisen kellonajan tarkkuudella kuvaa ajan virran totaalista katkosta, jonka jälkeen jotain peruuttamattomasti muuttuu. Ajan henkilökohtaisen alun ja sen katkeamisen huomioiminen estää meitä pohtimasta näiden tapahtumien selittämättömyyttä. Ihmisen ajoittaminen mekaanisen kellonajan mukaan on sivilisaatioprosessin tuotos. Ruumista pidetään kellona, joka on lopettanut käymisensä, jolloin kuolema määrittää ajallisuutta.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Aiheenamme on ollut tutkia peruskoulun 5. - 6.-luokkalaisten käsityksiä ajasta. Aihe on aiemmin jäänyt melko vähälle huomiolle varsinkin suomalaisessa tutkimustyössä ja kirjallisuudessa. Kuitenkin ajan merkitys yhteiskunnassa, näin ollen myös koulumaailmassa on tiedostettu. Ajasta on muovautunut yksi nyky-yhteiskunnan merkittävimmistä instituutioista. Ajasta on tullut ihmisen herra. Se määrittää ihmisen toiminnot ja elämänrytmin. Samalla tavalla aika hallitsee myös koulussa. Koko kouluelämä pyörii kellon ympärillä. Tunnit ovat 45 minuutin pituisia, välitunnit 15 minuuttia. Kouluun tullaan tiettyyn aikaan ja sieltä lähdetään silloin, kun kello niin osoittaa.

Haluamme valottaa sitä 11 - 12-vuotiaiden ajallista kokemusmaailmaa, jonka keskellä he joutuvat elämään. Miten tämän ikäiset oppilaat käsittävät ajan? Mitä se heille merkitsee? Tarkoituksenamme on tuoda aluksi hyvin abstraktilta vaikuttava aihe konkreetimmalle tasolle.

5.1 Tutkimusongelmat

Pääongelma 1:

* Millainen on peruskoulun ala-asteen 5. - 6.-luokkalaisten aikakäsitys sosiaalipsykologisesta näkökulmasta katsottuna?

Alaongelmat:

- * Millaiseksi oppilas tiedostaa ajan?
- * Mitä tulevaisuus, menneisyys ja nykyisyys oppilaille merkitsevät?
- * Millaiseksi oppilas määrittää ihmisen ja ajan välisen suhteen?

Pääongelma 2:

* Millainen on tutkittavien aikakäsitys suhteessa koulun aikakäsitykseen?

Alaongelmat:

* Millainen on koulun aikakäsitys aikaisempien tutkimusten ja teorioiden valossa?

* Onko 11 - 12-vuotias lapsi jo saavuttanut "koulun käsityksen ajasta"?

5.2 Tutkimuskohde

Tutkimuksen kohdejoukon muodostivat keskisuomalaisen kunnan kahden kyläkoulun viidensien ja kuudensien luokkien oppilaat. Koulujen valintaperusteilla ei ollut merkitystä tutkimuksemme kannalta. Toisessa koulussa kyseiset luokkatasot olivat yhdysluokassa 3 - 6 ja toisessa yhdysluokan muodostivat luokat 5 - 6. Tutkimukseen osallistui yhteensä 17 iältään 11 - 12-vuotiasta oppilasta, 6 poikaa ja 11 tyttöä. Olemme nimenneet tutkimukseen osallistuneet oppilaat täysin mielivaltaisesti, jotta pieninkin mahdollisuus heidän tunnistettavuudestaan olisi poissuljettu. Tutkimukseen osallistuivat seuraavat pojat: *Erkki, Paavo, Onni, Jalmari, Eetu ja Risto* sekä seuraavat tytöt: *Eija, Esteri, Airi, Siiri, Aino, Maire, Henna, Helka, Maila, Alma ja Hilikka*. Kohdejoukko ei ole määrällisesti suuri, mutta sen koolla ja näin ollen aineiston koolla ei ole laadullisessa tutkimuksessa suurta merkitystä tutkimuksen onnistumiselle. Tarkoitus ei kvantitatiivisen tutkimuksen tavoin ole tehdä tilastollisia yleistyksiä, vaan kuvata jotain tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa tai antaa tulkinta jostakin ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 1998, 61 - 62.)

Tutkimukseen osallistuneet oppilaat suhtautuivat sekä sarjakuvatehtävään että haastatteluun erittäin positiivisesti. Haastattelussa jokainen vastasi asiallisesti kysymyksiin. Suurin osa oppilaista ei aiemmin ollut osallistunut vastaavanlaisiin

tilanteisiin, joten pystyimme aistimaan kiinnostuneisuutta myös oppilaiden puolelta. Samoin kyseisten luokkien luokanopettajat suhtautuivat tutkimukseemme kannustavasti.

5.3 Tutkimuksen aikataulu

Aloitimme aiheeseen perehtymisen vuoden 1997 lopussa. Tutkimme kirjallisuutta ja keräsimme teoriataustaa aiheesta. Keväällä 1998 otimme yhteyttä valitsemiimme ala-asteisiin ja kysyimme lupaa saada tulla kouluille suorittamaan haastattelut ja teettämään piirustustehtävän. Lähetimme myös oppilaiden vanhemmille tiedotteen (liite 1). Toukokuussa suoritimme haastattelut. Varsinainen aineiston analysointi alkoi syksyllä 1998. Siitä eteenpäin olemme työstäneet aineistoa olosuhteisiin nähden enemmän tai vähemmän intensiivisesti. Kaiken kaikkiaan tutkimuksen tekoon on kulunut aikaa reilu vuosi.

6 TUTKIMUSPROSESSI

Tutkimustyömme pyörähti käyntiin syksyllä 1997. Kiinnostuksemme tutkimuksen aihetta kohtaan juontaa juurensa käytännön tilanteista sekä opetusharjoitteluista että muutamista sijaisuuksista. Näissä olimme huomioineet ajan merkityksellisyyden oppilaille sekä sen erilaisen merkityksen meille itsellemme. Aika tuntui vaikuttavan kaikkeen koulussa. Oppilaat olivat minuutin päälle tarkkoja siitä, loppuuko oppitunti ajallaan, kestääkö välitunti varmasti 15 minuuttia. He eivät ajatelleet rynnätessään tunnilta ulos sitä, jääkö kenties jokin asiakokonaisuus hieman kesken. Erilaisiin konflikteihin tuntui aina olevan jollain tavalla sidoksissa aika. Kuilu oppilaiden ja opettajien ajan käsittämisessä tuntui olevan melkoinen. Päätimme valottaa tuota tilannetta aloittamalla tutkimisen oppilaiden aikakäsityksestä.

Aloittaessamme työtä oli vielä vaikea kuvitella prosessin eri vaiheiden kestoa saati työmäärää, joka mihinkin työvaiheeseen tulisi panostaa. Aloitimme tutkimalla suomenkielistä kirjallisuutta, mutta koska tarjonta tältä aihealueelta ei ollut kovinkaan laaja, siirryimme hyvin pian vieraskielisen kirjallisuuden pariin. Ihmettelimme kyllä, miksi jokapäiväisen elämän kannalta näinkin olennainen aihe oli suomalaisessa tutkimustyössä jäänyt vähälle huomiolle. Englannin- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden lukeminen tietysti varmisti sen, että prosessin edistyminen hidastui.

Tutkittuamme kirjallisuutta ja saatuamme itse käsitystä aika-ilmiön luonteesta, päädyimme siihen, että tutkimuksemme tulisi olemaan kvalitatiivinen tutkimus. Tarkoituksemme olisi nimenomaan kuvata 5. - 6.-luokkalaisten käsityksiä ajasta, ei tehdä yleistyksiä. Päädyimme tutkittuamme metodologista kirjallisuutta, valitsemaan fenomenografisen tutkimusotteen sekä tiedonkeruumenetelmiksi teemahaastattelun ja sarjakuvan. Muokkasimme teemahaastattelun aihealueet (liite 2) harkiten ja keväällä 1998 lähdimme suorittamaan kenttätyön.

Haastattelut suoritimme siten, että kumpikin meistä vieraili vain toisella kyläkoululla ja opasti oppilaille sekä sarjakuvan että haastatteli oppilaat. Näin toimiessamme pystyimme saamaan kokonaiskuvan kunkin oppilaan ajattelun kehittymisestä. Varasimme sarjakuvan piirtämiseen aikaa kaksi tuntia, jotkut oppilaista halusivat jatkaa työtä vielä kotonaan. Aloitimme haastattelut seuraavana päivänä, joten pystyimme perehtymään ja jollain tavoin jo analysoimaankin sarjakuvia sekä esittämään niistä kysymyksiä. Haastattelupaikaksi saimme rauhallisen tilan koululta. Se, että välttyimme ylimääräisiltä häiriötekijöiltä varmasti lisäsi myös oppilaiden rohkeutta kertoa mielipiteitään.

Purimme kumpikin omat haastattelumme kirjoittamalla ne sanatarkasti puhtaaksi. Luimme haastatteluaineiston ohella koko ajan kirjallisuutta ajasta. Haastatteluista nousevien seikkojen sekä aihealueiden pohjalta aloimme teemoitella vastauksia. Prosessi oli hankala ja aikaa vievä.

Tutkimustuloksien kirjaaminen on ollut erittäin antoisaa työtä. Oma käsityksemme ajasta on varmasti saanut uusia piirteitä ja uutta syvyyttä. Useita kysymyksiä on esitetty, mutta vielä useampaan olemme saaneet vastauksen.

6.1 Fenomenografinen tutkimusote

Fenomenografiassa pyritään näkemään asiat sellaisina kuin ne ovat. Luonnolliset ilmiöt ja asiat asetetaan teoreettisen tarkastelun kohteeksi. Fenomenografia tutkii olennaisuuksia ja ilmiöiden merkityksiä. (Kasvatustieteen käsitteistö 1982, 44 - 45 .) Lisäksi se tutkii, miten ympäröivä maailma ilmenee ja rakentuu ihmisen tietoisuudessa ja käsityksissä, jotka ovat niin sisällöllisesti kuin laadullisestikin erilaisia ja niitä on lähes mahdotonta muuttaa. Käsitysten erilaisuuden katsotaan johtuvan niiden kokemustaustoista enemmän kuin ikäkaudesta. Fenomenografisen tutkimuksen

keskeisimmät kohteet ovat käsitykset oppimisesta ja eri tiedonalojen tiedonmuodostus. (Ahonen 1994, 113 - 114.)

Fenomenografi katsoo ihmisen olevan rationaalinen olento, joka muodostaa koetuista ilmiöistä käsityksiä liittäen oliot ja tapahtumat selittäviin yhteyksiin. Fenomenografiassa ilmiö ja käsitys ymmärretään erottamattomiksi, koska niiden katsotaan olevan samanaikaisia. Ilmiö koetaan ihmisen ulkoisesta ja sisäisestä maailmasta saatuna kokemuksena, josta hän aktiivisesti rakentaa käsityksen. (Ahonen 1994, 116.) Fenomenografiassa todellinen maailma tavoitetaan kokemuksen välityksellä. Kaikki tieto perustuu kokemukseen, jonka valossa erilaiset objektit esitetään. (Grönfors 1982, 21 .)

Fenomenografisessa tutkimuksessa vertaillaan ihmisten erilaisia käsityksiä toisiinsa, mutta tutkimusta tehdään myös yhden ihmisen käsityksiä toisiinsa suhteuttamalla. Käsitys ymmärretään universaaliksi, ulkoisesta, fyysisestä todellisuudesta riippumattomaksi, muuttuvaksi ja dynaamiseksi, mikä mahdollistaa ihmisen edelleen jäsentää uutta informaatiota. Esikäsitysten elementtejä voidaan siis käyttää hyväksi kehitettäessä käsityksiä, joiden kirjo on didaktinen lähtökohta ajattelun kehittämiseksi. Käsitysten katsotaan edistyvän vuorovaikutuksessa "asiantuntijan" kanssa, jota pidetään koulutuksen ytimenä. Vuorovaikutuksessa kouluttu käsitys vaikuttaa novisiin spontaaniin arkikäsitykseen kehittävästi. Jos esimerkiksi opettaja ei tunne tai tunnusta oppilaan spontaania käsitystä, se jää käyttämättä hyväksi, eivätkä se ja tieteellinen käsitys kohtaa. (Ahonen 1994, 117 - 119.)

Fenomenografisen tutkimuksen pohjalla on käsitys ihmisestä intentionaalisena olentona, joka pyrkii rakentamaan itselleen kuvan maailmasta. Kaikki kokemus merkitsee oppimista. Kieli on ajattelun ja ilmaisun väline. Tutkimus lähtee siitä, että ihminen on tietoinen olento, joka tietoisesti rakentaa itselleen selityksiä ilmiöistä ja osaa kielellään ilmaista tietoiset käsityksensä. Fenomenografi ei pitäydy tutkimushenkilön ulkoiseen

tarkkailuun eikä kerää häneltä pinnallisia responsseja, vaan ryhtyy vuorovaikutukseen hänen kanssaan, suuntana hänen tietoisuutensa. (Ahonen 1994, 121 - 122.)

Ahonen (1994, 155) on esittänyt seuraavan karkean jaon fenomenografisen tutkimuksen etenemisvaiheista:

- * Tutkija kiinnittää huomiota asiaan tai käsitteeseen, josta näyttää esiintyvän erilaisia käsityksiä.
- * Hän perehtyy käsitteeseen teoreettisesti ja jäsentää alustavasti siihen liittyvät näkökohdat.
- * Hän haastattelee henkilöitä, jotka ilmaisevat erilaisia käsityksiään asiasta.
- * Hän luokittelee käsitykset niiden merkityksien perusteella. (Ahonen 1994, 113 - 115.)

6.2 Aineiston keruu

Valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun tutkimusmenetelmän sekä tutkittavan aiheen luonteista riippuen. Lisäksi pyysimme oppilaita piirtämään sarjakuvan tulevaisuudestaan.

Haastattelu on tavallisin fenomenografisen aineiston hankintamenetelmä, jossa edellytetään, että haastattelija tiedostaa omat lähtökohtansa. Haastattelijan ensisijainen tehtävä on kuunnella, mitä haastateltava sanoo. Edellytyksenä on, että haastateltava luottaa tutkijaan, vuorovaikutuksen on oltava luonteeltaan keskustelua, ei kuulustelua. Tutkijan on rakennettava luottamus itsensä ja haastateltavan välille. Fenomenografiassa edellytetään syvähaastattelua eli kysymysten ja vastausten spiraalinomaista työntymistä kulloisenkin teeman ääri- ja syvyysalueille. Syvähaastattelu edellyttää tutkijalta tutkittavan tiedonalueen varmaa ja selkeää teoreettista hallintaa sekä harjaantumista kysymysten vapaaseen muotoiluun haastattelutilanteessa. Keskustelun runko sisältää

etukäteen vain tutkimusongelmiin liittyvät perusteemat ja ehkä muutaman jäsentävän kysymyksen. Parhaiten fenomenografisen tutkimuksen haastattelumuodoksi sopii siis avoin tai puolistrukturoitu haastattelu. (Ahonen 1994, 136 - 138.)

Teemahaastattelua suositellaan käytettäväksi, kun tutkimuksen kohteena on emotionaalisesti arat alueet, kun tutkitaan ilmiötä, josta haastateltava ei ole tottunut päivittäin keskustelemaan tai kun muistamattomuuden arvellaan tuottavan virheellisiä vastauksia (Hirsjärvi 1981, Hirsjärven & Hurmeen 1982, 35 mukaan). Teemahaastattelun avulla tutkitaan yhteisiä jokapäiväisiä kokemuksia, elämysmaailmaa ja tutkittavien määritelmiä tilanteesta (Hirsjärvi & Hurme 1982, 36). Näin ollen teemahaastattelu sopii aineistonkeruumenetelmäksemme, koska tutkimme kokemuksia ja määritelmiä ajasta, sekä siksi, että aihe kaikessa abstraktiudessaan on keskustelun aiheena oppilaille outo.

6.2.1 Sarjakuva

Pyysimme oppilaita piirtämään sarjakuvan aiheesta Tulevaisuuden visio. Tarkoituksena oli, että oppilas nykyhetkestä eteenpäin piirtäisi sarjakuvan, joka kuvaisi sitä, mitä oppilas todella luulee tulevaisuudessaan tapahtuvan. Sarjakuvan viimeisen kuvan sisältöä ei määritelty, joten oppilas sai itse päättää, mihin hänen sarjakuvansa loppuu. Muitakaan rajoituksia ei ollut.

Valitsimme sarjakuvatehtävän aineiston keruuseen, koska tulevaisuus pelkästään verbaalisesti käsiteltynä olisi saattanut olla vaikea hahmottaa. Nyt oppilaat saivat turvallisen keinon esittää vision tulevaisuudestaan. Uskoimme sarjakuvan tehtävänä olevan oppilaita motivoivan ja sellaisena se toimikin. Sarjakuva oli myös haastattelua aloittaessamme tukena oppilaille, koska sillä saatiin tietty alkukankeus poistettua. Grönfors (1982, 107) puoltaa ns. verryttelykysymysten käyttämistä haastattelun alussa,

jotta syntyisi turvallinen ja luottavainen ilmapiiri. Sarjakuvatehtävän selostaminen omin sanoin poisti haastateltavilta turhan jännityksen haastattelua kohtaan.

6.2.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu tunnetaan joissain yhteyksissä avoimena haastatteluna (Grönfors 1982, 105). Hirsjärven ja Hurmeen (1982, 35) käsityksen mukaan teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto eli puolistruktuurinen haastattelumenetelmä.

Haastattelua on verrattu usein arkipäivän keskustelutilanteisiin, se kuitenkin eroaa niistä olennaisesti tähdätessään informaation keräämiseen, se on siis ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 25.) Haastattelun yhteydessä tapahtuu myös havainnointia, jonka avulla saadaan tietoa niin käyttäytymisestä kuin ilmaisustakin. Tämä voi olla hyvinkin informaalista. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 17.)

Patton (1990, 278 - 279) toteaa haastattelun tarkoituksen olevan selvittää, mitä haastateltavan mielessä on. Tarkoitus on lähestyä haastateltavana olevan henkilön perspektiiviä eikä laittaa asioita valmiiksi hänen päähän. Haastattelemme ihmisiä Pattonin mukaan saadaksemme selville asioita, joita ei suoraan voi observoida. Emme voi tarkkailla ajatuksia, tunteita tai aikomuksia, tarkoituksia. Haastattelun tarkoitus on lähestyä toisen ihmisen perspektiiviä ja laadullinen haastattelu perustuu ajatukseen toisen ihmisen näkökulman tarkoituksellisuudesta. Haastattelijan tehtävä on tehdä haastateltavalle mahdolliseksi haastattelijan tuominen hänen maailmaansa. Hyvin pitkälti haastattelusta saadun aineiston laatu riippuukin Pattonin mukaan haastattelijan taidoista.

Teemahaastattelussa on huomion arvoisessa asemassa motivaatioon liittyvät seikat. Motivaatio takaa informaation parhaimman saannin kohdejoukolta. Tutkijan tulee saada haastateltavat kiinnostuneiksi tutkittavasta ilmiöstä herättämällä, vahvistamalla ja

ylläpitämällä motivaatiota. Motivaatioon vaikuttavat useat eri seikat, mukaan lukien niin haastateltavan kuin haastattelijankin ominaisuudet kuten persoonallisuus, asenteet, odotukset, havainnot ja käyttäytyminen. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 46 - 47.) Teemahaastattelua voidaan pitää eräänlaisena kielipelinä, vuorovaikutuksena, joka aiheuttaa inhimillisiä tulkinnallisia virheitä ja vaikeuksia esimerkiksi silloin, kun haastateltavalla ja haastattelijalla ei ole yhteistä sanastoa. Tämä puolestaan voi johtua esimerkiksi siitä, että eri sosiaaliluokissa on erilaiset kielelliset valmiudet ja kommunikaatiotyylit. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 48 - 49.)

Teemahaastattelussa painotetaan erityisesti itse haastattelua edeltävää suunnittelua, jonka Hirsjärvi ja Hurme jakavat kolmeen jaksoon: 1) Yleisluontoinen suunnittelu, tavoitteiden ja ongelmien hahmottelu sekä ongelmien ratkaisuun tarvittava tiedonhankinnan suunnittelu, 2) haastattelun toteutuksen suunnittelu, 3) haastattelun jälkeisen toiminnan suunnittelu. Jo suunnitteluvaiheessa tutkijan on päätettävä millaisia päätelmiä hän tulee aineistostaan tekemään, pyritäänkö saatavilla johtopäätöksillä ennustamaan vaiko kuvaamaan. Valinnan jälkeen on haastattelua suunniteltava tulevien johtopäätösten tarpeiden mukaisesti. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 39 - 40.)

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa keskustelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin. Teemahaastattelussa aihepiirit ovat tiedossa, mutta tarkat kysymykset ja niiden järjestykset puuttuvat. Kysymykset ovat lähinnä vain suosituskysymyksiä. Itse haastattelutilanteessa teema-alueet "operationaalistetaan" kysymyksillä, jotka jakautuvat tosiasia- ja mielipidekysymyksiin. Sisällön avulla pyritään saamaan luotettavaa aineistoa, jonka avulla voidaan tehdä ilmiöön liittyviä päätelmiä. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 36, 45.) Haastattelutilanteeseen kuuluu kiinteänä osana systemaattinen observointi niin haastateltavan kuin ympäristönkin suhteen sekä jatkuva haastateltavan motivaation ylläpitäminen.

6.3 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysi ei ole tapahtuma, joka tapahtuu vain ja ainoastaan aineiston keruun jälkeen, vaan se on prosessi, jota tapahtuu myös samanaikaisesti kenttätutkimuksen kanssa. Teimme havaintoja ja luokittelimme tutkittavien vastausten laatua jo haastattelutilanteessa. Huomioimme seikkoja, jotka toistuivat vastauksissa tai vastauksia, jotka poikkesivat yleisestä linjasta. Useinkaan tällainen kentällä tapahtuva analysointi ei johda lopulliseen analysointiin, mutta se muodostaa malleja havainnoista, joiden pohjalta jatkoanalysointi tapahtuu. (Grönfors 1982, 145.)

Erityisesti haastatteluun ja sen analysointiin jo kentälläkin on Kvale (1996, 189) esittänyt kuusi eri analysoinnin tasoa. Näissä tasoissa subjektina on niin haastattelija kuin haastateltava. Ensimmäiseksi tasoksi Kvale nimeää haastateltavan kerronnan liittyen kyseessä olevaan aiheeseen. Toisessa tasossa haastateltava haastattelun aikana mahdollisesti itse oivaltaa uusia näkemyksiä aiheesta ja muokkaa sanomaansa uusien näkemystensä mukaisesti. Näin tapahtui myös omissa haastatteluissamme. Aihe oli haastateltaville keskustelun aiheena outo, joten heidän näkemyksensä muokkautuivat koko ajan haastattelun aikana. Kolmannessa vaiheessa haastattelija varmistaa ymmärtäneensä asiat oikein esittämällä muutamia kysymyksiä haastateltavalle. Tätä periaatetta noudatimme teemahaastattelun hengessä yrittäen selvittää haastateltavan vahvinta näkemystä kustakin teemasta.

Neljännessä vaiheessa tutkija/tutkijat tekevät omia tulkintojaan haastatteluaineistosta. Viides taso on Kvalen erittelyssä uusintahaastattelujen tekemistä. Tämä tarkoittaa tulkittujen haastatteluiden esittämistä haastatelluille ja heillä on mahdollisuus kommentoida tulkintoja. Kuudennella tasolla haastatellut mahdollisesti alkavat toteuttaa tulkintoja käytännön elämässä. Tätä vaihetta voisi kutsua eräänlaiseksi terapeuttiseksi vaiheeksi. Kaksi viimeistä tasoa eivät mielestämme kuulu teemahaastattelun luonteeseen. Lisäksi Sulkunen (1990, 275) toteaa tulkintojen testaamisen haastateltavilta

itseltään olevan ongelmallista, koska tulkinnat ovat syntyneet pitkän ajan päästä varsinaisesta haastattelutilanteesta. Toiseksi haastateltavat saattavat myöntyä mihin tahansa uuteen ajatukseen sen uutuuden ja kiehtovuuden vuoksi.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysillä pyritään luomaan aineistoon selkeyttä ja tuottamaan uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Aineisto tiivistetään hajanaisesta aineistosta selkeäksi ja mielekkääksi kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Eskola ja Suoranta (1998, 147) toteavat tämän laadullisen aineiston analyysin ja tulkintojen tekemisen olevan tutkimuksen ongelmallisimman vaiheen. Vaikeuksia tuottaa se, että tutkijoilta saattaa jäädä toteuttamatta ns. toisen asteen tulkinta. Tällä tarkoitetaan ensimmäisen asteen tulkintojen eli tutkittavien näkemysten jatkotulkintaa antaen niille uusia merkityksiä. Näin ollen tutkittava ongelma tulisi tulkita kaksi kertaa.

Ensimmäinen vaihe aineiston analyysissä oli haastattelumateriaalin purkaminen. Tämä oli aikaa vievää puuhaa, koska pyrimme tekemään purun mahdollisimman sanatarkasti, jotta haastateltavien sanoma varmasti välittyisi, ja koska aineistoa 17:stä haastattelusta kertyi runsaasti teemahaastattelun luonteesta johtuen. Toivottavaa olisi, että materiaalin purku tapahtuisi mahdollisimman pian kenttätyöskentelyn jälkeen, mutta meillä se muiden opintojen vuoksi siirtyi muutamalla kuukaudella.

Kun aineisto oli purettu, alkoi materiaalin lukeminen. Tässä meillä oli apuna teemahaastattelurunko, joka jo sinänsä hieman ohjasi lukuprosessia. Teemahaastattelurunko oli pohjana myös silloin, kun laadimme kategoriat, joihin haastateltavien näkemykset sijoitimme. Eskola ja Suoranta (1998, 153) puoltavat teemahaastattelurungon käyttöä apuna kategorioinnissa, koska runko on jo muodostunut aiempien teorioiden ja omien kokemusten pohjalta. Näin ollen ei voida kyseenalaistaa sitä, etteikö teemahaastattelurunko olisi pätevä kategorioinnin pohja.

Jatkoimme analyysiä edelleen teemoittelun merkeissä. Nostimme esille useita teemoja tukevia haastateltavien kommentteja. Tässä menetelmässä on kuitenkin vaarana se, että

analyysistä muodostuu pelkkä sitaattikokoelma ilman varsinaista tulkintaa ja teorian yhdistämistä (Eskola & Suoranta 1998, 176). Olemme pyrkineet analysoimaan esittämiämme sitaatteja jo asianomaisessa yhteydessä, samoin edelleen jatkamaan tulkintaa pohdinnassa. Sääntönä analyysissä ja muussakin tutkimuksessa olemme pitäneet kiinni periaatteesta, että tutkittavien kommentit eivät vielä anna vastauksia tutkimusongelmiin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa empiirisen tutkimuksen havaintoja ei koskaan pidä itsessään pitää tuloksina, ne ovat vain johtolankoja, joita edelleen tulkitsemalla yritetään päästä havaintojen taakse. Näin asioita ei koskaan oteta sellaisenaan, miltä ne ensiksi näyttävät. (Alasuutari 1995, 67.)

6.4 Aineiston kategoriat

Haastattelujen teemojen ja vastauksista kohonneiden sisältöjen pohjalta muodostimme tutkimuksellemme kolme pääkategoriaa. Kategorioiden A, B ja C teoreettiset pohjat noudattavat luvuissa 3.3 ja 3.4 tekemiämme konstruktioita.

Taulukko 3: Aineiston pääkategorioiden A, B ja C jakautuminen sisällöllisiin alakategorioihin.

	sisäinen näkemys ajasta	ulkoinen näkemys ajasta	
	A	B	
menneisyys	A1	B1	
nykyisyys	A2	B2	
tulevaisuus	A3	B3	
mitä, millainen aika on?	A4	B4	
ajan tehtävät ja tarpeellisuus	A5	B5	
ajan vaihteleva liikkuvuus	C		sisäisen ja ulkoisen ajan kohtaaminen

Selvyyden vuoksi käytämme sitaateissa seuraavia lyhenteitä. Kunkin sitaatin lopussa ilmoitamme haastateltavan nimen.

H: Haastattelija

O: Oppilas

7 TULOKSET

7.1 Sisäinen näkemys ajasta

7.1.1 "No mua on sitten kohdeltu silleen, että..."

Ensimmäinen kategoria A1 käsittelee haastateltavien subjektiivisia käsityksiä menneisyys-aikamoodista. Kategorian sisältö perustuu oppilaiden vapaaseen kerrontaan menneisyydestään, menneisyys-määritelmään sekä aikamatkustustehtävään, jossa haastateltavien tuli päättää, haluaisivatko he matkustaa ajassa 30 vuotta joko menneisyyteen tai tulevaisuuteen. Aikamatkustusteeman tarkoitus oli saada selville, kuinka haastateltavat arvottavat eri aikamoodit. Riittääkö heille nykyhetki, vai haluavatko he joko nähdä tulevaisuuteen tai palata menneisyyteen?

Vain harvat haastateltavat kokivat menneisyyden subjektiivisesti kysyttäessä heiltä menneisyyden määritelmää. Menneisyyttä ei osattu yleensä vielä peilata omaan kehitykseen, hahmottaa sitä oman itsen kautta. Kuitenkin tällaisiakin vastauksia tuli.

H: Miten sä määrittelisit menneisyyden, mitä sillä tarkoitetaan?

O: Sillä tarkoitetaan sitä, miten on kehittynyt ite, että sitten saa oppia, ymmärtää, että niinku joka vuos oppii uutta ja semmosta... **Hilkka**

H: Sitten määrittele menneisyys.

O: Se menneisyys on sellainen tärkeä avain siihen, millainen on tulevaisuudessa. Jos sä valitset silleen, että sää haluat kokeilla huumeita, mutta jos sä olisit valinnut, että sä et halua, niin sä et pakosta olis kuollut niihin huumeisiin jos sä kuolet niihin huumeisiisi. Se on se tärkeä avain siihen. **Esteri**

Subjektiiivista näkemystä kehittyneimmillään edustanee seuraava haastateltava. Hän tutkii menneisyyttään vahvasti oman itsensä kautta.

H: Kerro, mitä sun elämässä on tähän mennessä tapahtunut? Ihan mitä tulee mieleen.

O: No tota, no mua on sitten kohdeltu silleen, että mä oon saanut kaiken, siis mä en oo halunnut ikinä mitään, mutta mä oon saanut siis kaiken. Ja nykyään, jos mä haluan jotain, niin mä en saa sitä pakosti. Siis mua on pienenä hemmoteltu ihan hirveesti. Ja silleen. Ja sit mä oon koulussa ihan kohtalaisen hyvä, että, että, kyllä mä siis pärjään koulussa. **Esteri**

Haastateltava tuntuu näkevän menneisyytensä ja nykyhetken välillä selkeitä syy-seuraussuhteita. "Kun minua on kasvatettu näin, minusta on tullut tällainen." Aika nähdään jatkumona, jossa aiemmin tapahtuneet asiat vaikuttavat myöhemmin tapahtuviin.

Menneisyyteen katsottiin olevan mahdollista palata toimimalla ajasta riippumatta siten, että elämäntapa muutetaan sellaiseksi, kuin se ennen oli.

H: Pystytkö sä palaamaan menneisyyteen?

O: No tota, joo, kyllä sillei, että muuttaa sillei, muuttaa niin, ettei mitään oo, ei traktoreita, ei mitään koneita, käsipyykki tehdään, karja lypsetään, kynnetään käsin... Sillei pääsee menneisyyteen.

H: Muutatko sä siis elämäntyyli sellaiseksi kuin ennen?

O: Joo. **Risto**

Julkusen (1989, 12) mukaan edellisen kaltainen tehtäväsuuntautunut aikakäsitys ei enää modernissa yhteiskunnassa ole tyypillistä, vaan yleistä on toimintojen suhteuttaminen aikaan. Kuitenkin Risto omalla kommentillaan määrittää aikaa toiminnoilla ja näin ollen edustaa näkemyksellään sisäistä ajan käsitystä. Myös ajatusten tasolla, unelmoimalla, muistelemalla ja mielikuvituksella katsottiin olevan mahdollista palata menneisyyteen.

7.1.2 "Nykyisyys saattaa toistaa historiaa"

Tämä kategoria A2 sisältää oppilaiden sisäisiä näkemyksiä nykyisyydestä. Kategorian sisältö perustuu haastateltavien määritelmään nykyisyydestä sekä aikamatkustukseen liittyvässä teemassa nykyhetken arvottamiseen.

Pyytäessämme määritelmää nykyisyydestä oli määritelmien sisältö harvoin tulkittavissa sisäisesti koettuna. Kuitenkin seuraavassa vastauksessa aika nähdään syklisenä, millä Pohjanen (1992, 103 - 106) tarkoittaa tietyn aikavälin toistumista ja jaksottaisuutta.

H: Määrittele seuraavaksi nykyisyys.

O: No, nykyisyys saattaa toistaa historiaa, se toistaa, toistaa, toistaa. **Esteri**

Syklinen, loputtomaan kiertokulkuun perustuva aikakäsitys on ymmärrettävissä subjektiiviseksi näkemykseksi ajasta, koska kokemus kierrosta on hyvinkin yksilöllinen ja vaihteleva (Melucci 1992, Westlundin 1996, 35 mukaan). Vastauksessaan haastateltava näkee syklisyyttä menneisyyden ja nykyisyyden välillä.

Seuraava vastaaja kokee nykyisyyden hyvinkin henkilökohtaisella tasolla, kuvaten aikaan sisältyvän tunteita.

H: Mitä tarkoittaa sana nykyisyys?

O: Se on niin kun hetkiä ja siihen kuuluu riemuja. **Aino**

Melucci (1992) mukaan henkilökohtaisesti koettu, tunteita sisältävä aika on sisäistä aikaa. Aino kuvaa, miltä aika tuntuu, joka tekee vastauksesta sisäistä aikaa kuvaavan.

7.1.3 "Jos mä nousen, niin se on tulevaisuutta"

Kategorian A3 aineisto perustuu tulevaisuus-määritelmään, aikamatkustusteeman antamaan materiaaliin sekä sarjakuvaan ja siihen liittyvään keskusteluun.

Yksi haastateltavista koki tulevaisuuden olevan suhteessa häneen itseän. Tulevaisuus on ymmärrettävissä siten, että se on seuraus haastateltavan toiminnasta. Tällainen näkemys edustaa sisäistä näkemystä ajasta.

H: Entäs tulevaisuus? Mitä se on?

O: Se on vaikka silleen, että jos mä nousen, niin se on tulevaisuutta. **Paavo**

Paavo määrittää tulevaisuuden tapahtumista käsin. Hänen esimerkkinä antamansa tapahtuma on kuitenkin varsin nykyhetki- ja paikkasidonnainen. Nouseminen tapahtuu tästä pisteestä. Ymmärtääkseen aikaa Paavo pyrkii spatialisoimaan aikaa tilassa. Kamppisen (1999) mukaan aikaa on helpompi ymmärtää tilan avulla. On sanomattakin selvää, että tila on ihmisen fyysisenkin olemassaolon ja operaatioiden luonnollinen tilanne. Kamppinen toteaa, että aikaa spatialisoitaessa se nähdään usein tilan kaltaisena, osasiin jaettavana, joita voidaan suhteuttaa tilallisesti toisiinsa. Ajan spatialisointi johtaa kuitenkin ongelmaan, sillä tilan "tässä" piste ja ajan nykyisyys eivät kuitenkaan ole keskenään verrattavissa. (Kamppinen 1999.) Kuitenkin suuri osa ihmisistä pyrkii ajan ymmärrykseen tilallisten elementtien kautta.

Harvinaista näkemystä eri aikamoodien samanaikaisuudesta, niiden limittäin olemisesta edustaa kommentillaan Eetu. Jos yksilö ei ajattele aikaa paloihin pirstaloitavaksi, vaan näkee sen jatkumona, kokonaisuutena, jossa mahdollista on myös eri aikamoodien kokeminen päällekkäisenä, voidaan näkemysten katsoa olevan subjektiivinen.

H: Mitä sun mielestä nykyisyydellä tarkoitetaan?

O: No, ei ihan ehkä tätä hetkeä, mutta tästä pari vuotta taaksepäin ja eteenpäin.

H: No, entäs tulevaisuus, mitä se sun mielestä on?

O: Se on kaikki sitten eteenpäin.

H: Onko se nyt sitten sieltä parin vuoden päästä?

O: Ei kun se on tästä hetkestä eteenpäin.

H: Meneekö ne nykyisyys ja tulevaisuus sun mielestä sitten vähän niin kun päällekkäin?

O: Joo. **Eetu**

Edelleen ajan ymmärtämistä jakamattomana kokonaisuutena edustavat seuraavat esimerkit. Näissäkään tulevaisuutta ei ajatella omaksi erilliseksi jaksokseen, vaan se on jatkoa, seurausta nykyhetkestä.

H: Voiko sun mielestä tulevaisuuteen matkustaa?

O: Koko ajan.

H: No miten se oikein onnistuu?

O: Mä aattelen tässä sitä mitä mahtaa olla huomenna ja sen jälkeen. **Eetu**

H: Pystyykö sinne tulevaisuuteen matkustamaan?

O: No tässähän mä koko ajan meen tulevaisuuteen päin. **Maila**

7.1.4 “ Jos ihminen keksi ajan”

Tässä kategoriassa A4 olemme keskittyneet ajan ulottuvuuksiin; alkuun, loppuun, mitä silloin tapahtuu, kun aika pysähtyy ja kumman oppilaat katsovat alkaneen aikaisemmin, ajan vai ihmisen.

Kun ihminen ajattelee olevansa itse jonkin ilmiön synnyn perustana tai ehtona, voimme pitää tätä subjektiivisena suhtautumisena kyseiseen ilmiöön. Joissain tapauksissa haastateltavat kokevat, että aikaa sinällään ei ole olemassa, vaan ihmisen tai elollisen

tietoisuus ja havainto tekevät ajasta olevan. Mutta miksi ihminen sitten havaitsee aikaa, mikä on ajan havaitsemisen motiivina? Kuten jo aikaisemmin on todettu, ihminen tarvitsee aikaa ja sen havaintoja yhteiskunnalliseen koordinointiin, toimintaan, maailman hahmottamiseen. Asplund (1985, 105) kärjistää ihmisen ajan tarpeen toteamalla, että yhteiskunnan aikapainotteisen järjestelyn ansiosta sosiaalinen järjestys tuhoutuu viipymättä jos kellot yhtäkkiä alkavat käydä eri aikaa.

H: No kumpi sun mielestä oli sitten ennen, aika vai ihminen?

O: No ehkä aika oli enemmän, kai siinä täyty olla semmonen... tai no en tiää, että... tai sitten ihminen... Joo, ihminen kun on sen verran viisas, että se *älyää* sen ajan , että... tai no kyllä se aika on enemmän tullut kuin ihminen, jos eläimetkin on tulleet enemmän kuin ihminen. Mutta nekin on ehkä jo *keksineet*, että yö ja päivä on olemassa, että siinä se aika on havaittu. **Alma**

Hahmottuakseen aika siis tarvitsee havainnoitsijan, kokijan. Useille ajan olemassaolon pohdiskelu pelkästään havaintona osoittautui vaikeaksi. Voidaan toki pohtia, onko havaintoa ylipäänsä olemassa puhtaana itsenään. Tiedostetaanko havaintokin ajan tapaan konkreettisesti muodossa? Ainakin haastateltavien keskuudessa aika koetaan havainnosta johdetun konkreettisen tuloksen kautta. Aika ja sen olemassaolo sidotaan ihmiseen ja hänen keksintöihinsä, joilla havaittu aika kahlitaan omaan järjestelmään. Eräs ihmiselle tyypillinen tapa hallita maailmaa ja luoda siitä ymmärrettävämpi on sen muuttaminen numeraaliseen muotoon. Tämän voidaan katsoa tapahtuvan esimerkiksi ajanlaskussa.

H: Milloin sun mielestä aika alkoi?

O: Ajanlasku vai... ihan niinku maailman alku vai...?

H: No ajan alku?

O: Siis vuosiluvun alusta. Se alotetaan nolasta. Ajanlasku alotettiin vasta 1998 vuotta sitten. **Risto**

H: Milloin aika alkoi?

O: Hmm. Sitten kun kello keksittiin.

H: No kumpi oli ennen aika vai ihminen?

O: Ihminen tietenkkin. **Aino**

Ihmisen ajan havainnoinnin konkretisaationa voidaan pitää esimerkiksi kelloa. Haastateltavien runsas, etenkin juuri kellon kautta tapahtuva pyrkimys ajan konkretisointiin on tulkittavissa eräänlaiseksi pyrkimykseksi luoda ajasta ymmärrettävä sen ollessa vähemmän abstraktisessa muodossa. Näyttää siltä, että aikaa käsitteenä on helpompi käsitellä sen ilmentyessä materiana, jonka havainnointiin on mahdollista käyttää useampia aisteja; tuntoa, kuuloa, makua jne. Täten ajasta on myös saatavissa runsaammin tietoa.

Eräs haastateltava ei vastauksessaan täysin yhdy edellisen vastausten kaltaiseen ideologiaan ajan ja ihmisen keksintöjen välisestä suhteesta. Hän myöntää tietämättömyytensä asian suhteen ja toteaa, että aika ymmärrettynä ihmisen keksintönä on kyllä mahdollista.

H: Kumpi sun mielestä oli ennemmin aika vai ihminen?

O: Aika.

H: Miksi ajattelet niin?

O: No kun... en nyt oikeestaan tiedäkkään. Jos ihminen keksi ajan niin ... no miten sen nyt ajattelee...ehkä ihminen oli sittenkin ennemmin. Kumminkin, jos ihminen keksi ajan, niin silloin se on ihminen. **Helka**

H: Jos joku tosta ykkösluokalta tulee sulta kysymään, että kuules Maila, että kun ne ihmiset puhuu ajasta, niin mitä se oikein on? Niin mitä sä kertoisit niille?

O: Vaikka, että se on semmoista joka kuulu aina ja sitten aina eteenpäin kulkee ja silleen ja että, aika on kellossa. **Maila**

Mailan vastauksessa aikaa ei olekaan esineellistetty ja konkretisoitu, vaan se on pyritty elollistamaan kellon asukiksi. Hän personalisoi ajan ja tuo sen siten lähemmäksi ihmisen omaa kuvaa itsestään. Tässä ajan "koti" - kello - on kuitenkin ihmisen keksintö. Ihminen on valjastanut ajan yhteiskunnalle toimivaan muotoon. Tämän kontekstin valossa Mailan haastattelun myöhemmässä vaiheessa antamansa tieto ihmisen riippuvaisuudesta ajasta

saa uudenlaisen merkityksen. Hän pitää ihmistä riippuvaisena, mutta ei niinkään ajasta itsestään, vaan ihmisen omasta keksinnöstä, kellosta.

H: Mitäs luulet tapahtuneen silloin kun aika alkoi?

O: Huu, kaikilla rupes oleen hirvee kiire. **Airi**

Näin vastatessaan Airin on uskottava, että aika ilmenee ihmisen itsensä ja hänen havaintonsa kautta. Ajan havaitsemisen kautta elämän kiireellisyyden oli mahdollista syntyä. Aikaisempaa hidasta ja kiireetöntä elämää tarvitaan, jotta tapahtunut muutos uudempaan on mahdollista havaita.

Pyysimme haastateltaviamme kertomaan sanoja, jotka kuvailevat tai ovat osa aikaa. Suurin osa sanoista kuvaa aikaa ihmisestä riippumattomana, objektiivisena oliona. Kuitenkin osa sanoista, kuten “kello”, “tunnit”, “sekunnit” kuvaavat hyvin ihmisen konkreettista prosessia ajan havaitsemiseksi. Kellon mittaama aika palvelee niin ihmistä kuin itse aikaakin. Toisaalta kyseiset sanat kuvastavat myös haastateltavan ulkoista, irrallistakin suhtautumista aikaan. Sanat kun voitiin ilmaista vain luettelon omaisina, itsenäisinä, kontekstistään irrallisina käsitteinä, millaisiksi haastateltavat kysymyksen asetelusta johtuen ne varmaan kokivatkin.

Harvinainen käsitys ajasta tulee ilmi seuraavanlaisessa toteamuksessa: “Aikaa eletään eteenpäin.” **Hilkka.** Tässä oppilas selvästi viittaa siihen, kuinka ihmisen elämää tarvitaan, jotta ajan olisi mahdollista edetä. Ihmistä, hänen elämäänsä, ei nähdä ajan olemassaolosta riippuvaisena vaan toisin päin. Samaa näkemystä puoltaa muutama muukin toteamus.

H: Oletetaan, että tää aika vois ihan kokonaan loppua, mitä luulet, että silloin vois tapahtua?

O: Kaikki pysähtyis periaatteessa. Tai luultavasti elämä varmaan jatkuis, ajanlasku vain pysähtyis.

H: Miten tämä vaikuttaisi ihmiseen?

O: Eliikä ihmiset ei katso kellosta aikaa. Eletään niinku luonnollista elämää, ei niin täsmällistä.

H: Eliikä ihmiset aivan normaalisti liikkuis, olis, tekis töitä...?

O: Niin, mutta ajanlasku vaan pysähtyis. **Risto**

Joidenkin haastateltavien vastauksista on mahdollista aistia pientä kapinaa aikaa ja sen orjuuttavaa järjestelmää kohtaan. Toisaalta, onko kyseinen kapina todellisuudessa kohdistettu aikaan itseensä vai vanhempien holhoamista kohtaan? Kapinan voidaan olettaa kohdistuvan myös aikakuria kohtaan.

H: Mitä asioita sulle tulee mieleen ajasta?

O: No myöhästyminen. No sanotaan joku aika, esimerkiksi ku mä lähen tallille niin sanotaan, että tuu kotiin kuudelta. Mä tuun todennäköisesti vähän sen jälkeen, kun mä oon aina myöhässä. **Siiri**

H: No mihin aikaa tarvitaan?

O: No ei mun mielestä mihinkään.

H: Eli sä pärjäisit vaikkei aikaa oliskaan?

O: No jaa. Olishan se parempi silleen ilman niin, et ei olis aina kiire ja sitten ei tarviis tehdä jotain vain siksi, että aika näyttää tiettyä kellon aikaa. **Maire**

Maire tiedostaa ajan sosiaalisen vaikutuksen, kiireellisyyden. Hän ymmärtää yleisen käsityksen ajasta ulkoisena, lineaarisena, toiminnan määrääjänä, aikana, jossa jokaisella toiminnalla on omat ajalliset puitteensa, joita hän ei henkilökohtaisesti koe tarvitsevansa. Saatu vastaus vahvistaa Westlundin (1996) tutkimustulosta, jossa osa tutkimuksiin osallistuneista oppilaista kapinoi aikaa ja aikasosiaalistumista vastaan, kritisoiden Mairen tapaan aikuisten ajan käyttöä. Westlund tulkitsee kapinan oppilaan pyrkimyksiksi järjestää itselleen "omaa" aikaa. Lapset pyrkivät siis luomaan tilaa tunteille, sitoumukselle ja riippumattomalle itsenäisyydelle (Westlund 1996, 223 - 224.) Oman ajan ja tilan tarve saattaa puolestaan johtua siitä, että nuorten on vaikea tuntee ympäristöään - perhettä ja etenkin koulua - omakseen. Heidän toimintaansa pyritään ohjaamaan ulkoapäin määrättyjen normistojen ja käyttäytymissäntöjen mukaisesti. (Aittola, Jokinen & Laine 1991, 102.)

Aikaa pohdittaessa usein törmätään ajan rajallisuuden pohdiskeluun. Gadamerin (1977, 33) mukaan ajan luonteen, mysteerin ydin on juuri ajan rajallisuudessa; sen alussa ja lopussa.

H: Mitä sun mielestä aika oikein tekee?

O: No liikkuu eteenpäin ja aina niin pitkälle kuin jaksaa. Jokaisen ihmisen aika on aina niin pitkä kuin se nyt onkaan sitten...**Eija**

H: Millainen se aika sun mielestäs on?

O: --- se on sellaista aikaa, jota eletään. Jokaisella on kuitenkin sellainen oma aika ja elämä. **Hilkka**

Osa haastateltavista käsittelee siis ajan rajallisuutta syvällisemmin, sisäisesti pohtiessaan ihmisen henkilökohtaisia ajan ulottuvuuksia ja rajoja. Aika ymmärretään yhteisöstä irrallisena jokaiselle yksilöllisesti ilmentyvänä. Tässä aika koetaan siis henkilökohtaisena, jolloin aikaan syntyy eräänlainen omistussuhde, jota voidaan pitää vallan elementtinä. Emme kuitenkaan saa sokeasti olettaa, että suhteen omistajaksi leimattu osapuoli olisi aina myös hallitsevampi osapuoli. Haastateltavien vastauksista on siis vaikea tulkita ajan ja ihmisen vuorovaikutussuhteen sisäisiä vallan ja alistumisen rooleja.

7.1.5 “Aika helpottaa ihmisen olemista”

Kategoriassa A5 käsittelemme vastauksia kysymyksiin, jotka liittyvät ajan merkitykseen, ihmisen ja ajan suhteeseen, ajan tarpeeseen ja sen vaikutuksiin.

Vain muutama haastateltava uskoo, että ihminen käyttää hyödykseen aikaa ja täten myös hallitsee sitä. Toisin kuin suurimmalla osalla haastateltavia, tässä kategoriassa omien toimintojen katsotaan määrittävän aikaa. Lakina pätee Aristoteleen kaksisuuntaisen

käsityksen ehkä subjektiivisemmin virittynyt puoli - muutos ajan mittana - (Pohjanen 1992, 33-36).

Osa haastateltavista lähestyivät esittämiämme kysymyksiä ajan tarpeellisuudesta pohtimalla, millaista olisi ilman aikaa. Tällainen lähestymistapa kertoo jo melko kypsästä asioiden pohdiskelusta, jossa pyritään hyödyntämään useampia näkökulmia.

H: Mihin sun mielestä aikaa tarvitaan?

O: Aikaa tarvitaan...? No oikeestaan ei sitä tarttis, jos sitä ei olis ollenkaan, niin sitten kaikilla ei vaan olis helpompaa... Mutta kyllä se ihan käytännöllinen on tietenkin. **Hilkka**

Erkki olettaa, että kaikki menisi sekaisin ilman aikaa. Hän on omakohtaisesti kokenut ajan kellon puuttumisena ja sitä kautta asioiden vaikeutumisen. Zerubavel (1982, Kangasharjun 1995, 6 mukaan) toteaa, että edellisen kaltaisessa, monelle tutussa kokemuksessa, olemme hetkellisesti intersubjektiivisen sosiaalisen maailman ulkopuolella. Hän toteaaakin, että tarvitsemme standardoitua suhtautumista aikaan, jotta sosiaalinen elämä olisi edes mahdollista. Edellä esitetty käsitys on sinällään ulkoinen käsitys ajasta. Erkki kuitenkin toteaa, että ajan puuttumisesta aiheutuisi vain elämän vaikeutuminen, ei loppuminen. Hänen on siis koettava, että elämä ilman aikaa on mahdollista. Ihminen on siis enemmän tai vähemmän omasta halustaan ja tarpeistaan joko kehittänyt tai ottanut hallintaansa ajan ja sen elämistä helpottavan ominaisuuden.

H: Jos aikaa ei siis olis?

O: Niin, kaikki menis ihan sekaisin.

H: Miten se vaikuttais ihmiseen?

O: No kyllä se vaikuttais tietty aika paljon. Kaikki menis ihan sekaisin ja kaikki asiat vaikeutuisi hirveesti. Kun mullakin kun on kaupungilla ja ei ole kelloa, niin se menee hirveen vaikeeksi. Ei niinku osaa yhtään olettaa mitä kello on. **Erkki**

Kahden edellisen vastaajan mielestä aika, etenkin kello, helpottaa elämää antaen näin paremmat edellytykset muutoksien luomiseen sekä ihmisen itsensä ja teknologian

kehittämiseen. Itse ajan ei sinällään katsota olevan kehityksen edellytys. "Aika helpottaa ihmisen olemista, työntekoa ja tekniikan kasvua". **Risto**. Maailma ilman kehitystä on itseasiassa maailma ilman aikaa. Aika ottaa muotonsa kehityksen prosessina. (Askin 1977, 130).

Useat haastateltavat käyttävät aikaa toimintoihin ja liikkeen, muutoksen aikaan saamiseen, jolloin ajan käyttö saa kvalitatiivisen vivahteen. Ulkoisesti ajatellen aikaa menisi, tuhlaantuisi johonkin, mutta tässä sitä annetaan jollekin, sen verran kuin kyseinen asia sitä tarvitsee. Asioita ei tehdä vain, koska aika antaa siihen mahdollisuuden. Toimintojen itsessään annetaan määrittää aikaa.

Aikaa jollekin:

- lomille
- kavereille
- läksyille
- ihmisille

7.2 Ulkoinen näkemys ajasta

7.2.1 " No mopo ostettiin ja tämmöstä näin"

Kategorian B1 aineisto perustuu menneisyys- määritelmästä, oman menneisyyden kerronnasta ja aikamatkustusteemasta saamaamme materiaaliin.

Useiden haastateltavien käsitys menneisyydestä oli objektiivinen. Vastauksien suuntaa voi myös selittää sillä, että menneisyys käsitteenä on haastateltaville vieras. Toisin sanoen esitetty kysymys oli tämän ikäisille oppilaille vaikea. Kysymykseen vastataan

itsestäänselvyydellä, kääntämällä menneisyys-sana toiseen muotoon, toteamalla sen olevan mennyttä aikaa, historiaa.

H: Entäs menneisyys, mitä sun mielestä menneisyys tarkoittaa?

O: Se on sitä mennyttä aikaa, mikä on niin ollut jo. **Helka**

H: Mitäs sun mielestä tarkoittaa menneisyys?

O: Sitä, mitä on tapahtunut ja menneisyys hän kasvaa koko aika. **Eetu**

Pyytäässämme haastateltavia muistelemaan omaa menneisyyttään ja kertomaan siitä, oli tuloksena usein luettelomainen katsaus perhetapahtumiin. Samaan kategoriaan kuuluu myös maininnat muista tapahtumista, ilman, että haastateltava analysoi muutoksia sekä maininnat lemmikkieläinten kuolemista. Tällainen näkemys edustaa objektiivista menneisyyskuvaa. Toisaalta syynä luettelomaisuuksiin voi olla esittämämme kysymys: “Kerro, mitä elämässäsi on tähän mennessä *tapahtunut?*” Tällainen kysymys ei luultavasti voi tuottaa muunlaisia kuin objektiivista näkemystä edustavia vastauksia, koska luonnollisin keino vastata edellisen kaltaiseen kysymykseen on luetella nimenomaan eri tapahtumia.

H: Muistelepa sun elämääsi tähän päivään asti. Mitä sun elämässäsi on tähän mennessä tapahtunut?

O: No, sunnuntaina me käytiin mummolassa, kun oli äitienpäivä. **Eija**

H: Kerropa mitä sun elämässäsi on tapahtunut tähän mennessä? Ihan mitä tulee mieleen?

O: Sillon ainakin, kun mä olin neljä vuotta niin mun vanhemmat eros ja sitten me muutettiin asuun tonne --- ja mun äiti jäi asumaan --- . Tosin me oltiin ekaks lastenkodissa mun siskon kanssa ja sitten me muutettiin tonne --- ja sitten tota hmm, mitäköhän muuta. No sitten mä oon alkanut käymään --- äidin luona aina sillai kahen viikon välein. Sitten, tota esimerkiksi tossa joulua ennen mun äiti meni uusiin naimisiin silleen ja se sitten ryyppäs ja sitten mun pikkuvelikin joutui lastenkotiin. Ja sitten ne pääsi sieltä pois ennen joulua. **Maire**

Edellisen haastateltavan vastaus on tyypillinen objektiivinen vastaus. Menneisyyttä käsitellään toisiaan lineaarisesti seuraavina osasina. Aikaa määrittelevät eri tapahtumat ja henkilöt. Tämä noudattaa Rödstramin (1992, 19) näkemyksiä lapsen ajan kokemisesta. Maire ei vastauksessaan sido aikaa itseän esimerkiksi kehityksen kannalta, vaikka edellytykset tähän vastauksessa olisi ollutkin.

Luettelomaisuutta ilmenee myös seuraavissa, muutosta ilmaisevissa vastauksissa. Näissä menneisyys yhdistetään esimerkiksi hankintoihin ja matkoihin. Mitään sidontaa itseän ei tapahdu.

H: Kerro, mitä sun elämässä on tähän mennessä tapahtunut?

O: No mopo ostettiin ja tämmöstä näin ja taloo on rakennettu. **Erkki**

H: No nyt kun mietit sun elämäsi tähän päivään asti, niin millaisia juttuja sulle sieltä ensimmäisenä nousee mieleen?

O: No kaikkia matkoja ja semmosia... **Maila**

Eetu pohtii seuraavassa vastauksessa aikailmiön suhdetta menneisyys-aikamoodiin. Hän toteaa menneisyyden olevan ajan palvelijan.

H: Kukas tai mikä olis sitten ajan palvelija?

O: No menneisyys.

H: Mitä varten menneisyys?

O: No aika on jättänyt jälkensä siihen ja jos sanotaan, että aika parantaa, että jos ihminen on pienenä ollu hullu ja sitten se ei oo, niin se menneisyys niinku parantaa tai siivoo ne jäljet. **Eetu**

Vastauksessaan Eetu kokee ajan sekä palvelijana että palveltavana. Ensiksi aika on jättänyt jälkensä menneisyyteen, näin ollen myös ihmiseen. Ajan todetaan olevan muutosten, myös ihmisten kehityksen takana, kaikki on ajan ansiota. Toiseksi menneisyys ikään kuin palvelee nykyhetkeä muuttaen ja kehittäen ihmistä sekä

elinolosuhteita. Kummassakin näkökannassa ajalla on yliote ihmiseen. Ihmisen ei katsota vaikuttavan omaan kehitykseensä, joten näkemys on objektiivinen.

Pohtiessaan aikamatkustusteemaa menneisyyteen liittyen haastateltavat perustelivat joko matkustamista tai matkustamatta jättämistä objektiivisesta näkökannasta.

H: Sulle annetaan mahdollisuus matkustaa 30 vuotta ajassa menneisyyteen tai tulevaisuuteen. Matkustaisitko sä?

O: No mä matkustaisin menneisyyteen.

H: Miksi?

O: No se olis kiva nähdä minkälaista ois ollut ennen minua ja minkä näköistä silloin oli. **Airi**

Seuraavassa taas haastateltavat vastustavat matkustamista menneisyyteen.

Kysymys samansisältöinen kuin edellä.

O: En mä matkustais menneisyyteen, koska mä sitten olisin ihan kersa ja se ei ois kivaa. **Siiri**

Kysymys kuten edellä.

O: Jos mä menisin 30 vuotta taaksepäin niin mä olisi jollain kultaisella 60-luvulla, joten ei kiitos! En mä matkustais. **Maire**

Edellä olevissa vastauksissa perustellaan matkustamista tai matkustamatta jättämistä ulkoisella näkemyksellä. Matkaa ei sidota kehitykseen vaan siihen suhtaudutaan hyvin passiivisesti.

7.2.2 "Nykyisyys on tän hetkistä aikaa"

Kategorian B2 aineisto koostuu nykyisyys-määritelmästä ja aikamatkustusteeman antamista vastauksista.

Kuten menneisyyteenkin, helpoin keino nykyisyyden määrittelyyn löydettiin usein kyseisen aikamoodin omalla sisällöllä sitä vain hieman kääntäen.

H: Määrittele sana nykyisyys.

O: Se on tämä hetki, mitä eletään. **Onni**

Määritelmä on tulkittavissa siten, että ilman aikaa, ilman tätä hetkeä, ei ole elämää, toisin sanoen elämän edellytys on aika. Tällainen käsitys on objektiivinen käsitys ajasta.

Edelleen samansuuntaisia, mutta kestoaltaan pitempiaikaisia näkemyksiä nykyisyydestä esitettiin myöskin. Usein näissäkin tapauksissa eri aikamoodit ymmärrettiin toisiaan lineaarisesti seuraavina jaksoina. On hyvä muistaa, että yksi haastateltavista ymmärsi aikamoodien olevan päällekkäisiä, joten seuraavat esimerkit ovat vahvasti objektiivista kokemusta edustavia.

H: Mitä sun mielestä tarkoitetaan nykyisyydellä?

O: No sitä tän hetkistä aikaa, tai mitä silloin on tapahtunut esimerkiksi sinä päivänä. **Alma**

Seuraavassa haastateltava tarkkailee teknologian kehitystä vahvasti lineaarista aikakäsitystä mukaillen. Kehitys on havaittavissa jatkumoksi, jota ei sidota ihmiseen. Haastateltavan puheessa ilmenee selkeää ristiriitaa, joka osoittanee vielä melko pintapuolista, opittua käsitysten hallintaa.

H: Määrittele sana nykyisyys.

O: No se on sellaista modernimpaa, ku esimerkiksi ennen ku ei ollut sähköä katottiin telkkariakin kynttilän valossa, mutta nykyisin... Sitä ne vanhat mummotkin huokailee, että kyllä on nykypäivänä plä plä plää... En mää tiiä, nykyisyys. Kai se on vaan erilaista kuin ennen. **Maire**

Eetu käsitteli aikamoodeja myös yleisestä linjasta poiketen siitä näkökulmasta, mikä on yleensä ajan ja esimerkiksi nykyisyyden suhde. Hän arvotti nykyhetken ajan valtiaaksi ja esittää näkemyksen ajan lineaarisuudesta. Nykyhetken voidaan ajatella olevan perspektiivitön hetki, joka ikään kuin liukuu eteenpäin fiktiivistä viivaa pitkin. Cottlen (1976, 66 - 68) lineaarisen aikakäsityksen kuvaus hahmottaa juuri tuon piirteen ajasta ja tämänhetkisyydestä.

H: Oletetaan, että ajalla on joku valtija, niin kuka tai mikä se voisi olla?

O: No se on joku... Se on varmaan sitten se nykyhetki, joka on ajan valtias.

H: Miksi nykyhetki on ajan valtias?

O: No, koko aikahan eletään nykyhetkeä, niin siinä se on ja pysyy. Jos piirretään viiva, niin se on loputon viiva ja se nykyhetki menee sitä koko ajan eteenpäin.

Eetu

Aikamatkustusteemaa pohdittaessa nykyisyys arvotettiin useasti tärkeimmäksi aikamoodiksi.

H: Matkustaisitko, jos sulle annettaisiin mahdollisuus matkustaa 30 vuotta ajassa menneisyyteen tai tulevaisuuteen?

O: En, kun pitää elää nykyhetkeä, ei tarvi mennä taaksepäin eikä etenkään tulevaisuuteen, koska sen kokee sitten myöhemminkin. **Onni**

Nykyhetken merkitystä ovat myös korostaneet esimerkiksi Hartocollis (1983) sekä Park (1978). Tämänhetkisyyden on kaiken kokemisen perusta, kokemus menneisyydestä sekä ajatus tulevaisuudesta syntyvät juuri nykyisyydessä. Nykyisyys on merkittävä asema, joka muuttaa menneisyyden tulevaisuudeksi.

7.2.3 " Mä menisin tulevaisuuteen, sillä mä oon utelias"

Tulevaisuus-kategorian B3 aineisto muodostuu teemoista, jotka koskevat tulevaisuusmääritelmää, aikamatkustusta sekä sarjakuvaa ja siihen liittyvää keskustelua. Tulevaisuus yleensä koettiin melko ulkoisesti, johtuen luultavasti tulevaisuuden arvaamattomuudesta, siitä, että tulevaisuudesta ei voi tietää.

Tulevaisuuden määritelmät olivat menneisyyden ja nykyisyyden tavoin hyvin ulkoisia näkemyksiä. Tämä osoittanee jälleen kyseessä olevan terminologian hankaluutta tämän ikäisille oppilaille.

H: No entäs tulevaisuus?

O: Jaa, se on tulevaa aikaa, joka nyt sattuu tulemaan lähitulevaisuudessa. **Alma**

Myös mainintoja tulevaisuuteen liittyen kehityksestä tuli, mutta ne olivat luonteeltaan hyvin passiivisia, haastateltavat eivät sitoneet kehitystä ihmiseen. Kehitys voidaan toki ymmärtää ihmisen vaikutuksesta syntyneeksi, mutta saamamme vastaukset eivät osoittaneet tällaista suuntaa. Näissä tilanteissa olisi näin jälkeen päin ollut oiva mahdollisuus jatkaa keskustelua tarkentavilla kysymyksillä, jolloin kehityksen laatu olisi saatu mahdollisesti selville.

H: Mitä tarkoittaa sana tulevaisuus?

O: Uutta kehitystä. **Risto**

H: Mitä sun mielestä tarkoitetaan tulevaisuudella?

O: Se on varmaan aika paljon erilainen tää maailma. Tekniikka kehittyy vielä aika lailla. Muuttuu paljon. **Jalmari**

Tulevaisuus nähtiin myös uhkana. Se tuo tullessaan taantumaa, jonka syitä haastateltavat eivät vastauksissaan tuoneet julki. Vastaukset vaikuttavat opituilta seikoilta maailman yleisestä kehityksestä ja näin ollen ulkoisilta.

H: Entäs sitten tulevaisuus?

O: Tulevaisuus..... Siellä ihmiset vähenee, tulee vaan maaseutua. **Aino**

H: Mitä tulevaisuus sun mielestä tarkoittaa?

O: Tulevaisuus on sellainen, että se on melko pelottava asia. Kun siis vuonna 2000 ne tietokoneet sekoo. ----- Tulevaisuudessa toi otsonikerroshan on sellainen, mitä pitäisi oikeesti säästää. Sittenhän, jos otsonikerros lähtee, niin eikö silloin täällä maapallolla kaikki pala? **Esteri**

Aikamatkustusteema osoitti tulevaisuuteen matkustamisen olevan suositumpi vaihtoehto kuin menneisyyteen matkustamisen. Eräänä syynä tähän tulevaisuus-aikamoodiin kohdistettuun kiinnostukseen voi olla Kangasharjun (1996, 59) esittämä näkemys menneisyyden merkityksen vähenemisestä. Viestimet, jotka Kangasharjun mukaan ovat merkittävässä asemassa yksilön aikakäsityksen muovautumisessa, elävät nopeatempoista 24 tunnin rytmiä unohtaen kaiken vanhemman tiedon menneisyydestä. Yhteys menneisyyteen heikentyy, koska kokonaisuuksia on entistä vaikeampi syy-seuraussuhteiden tavoin hahmottaa. Tulevaisuuden merkitys tässä kehityksessä ylikorostuu. Eletään täysin tulevaisuutta suunnitellen, menneisyys ei kiinnosta.

Haastatteluissa oppilaiden kiinnostus tulevaisuutta kohtaan ilmeni esimerkiksi seuraavankaltaisesti.

H: Sulle annetaan mahdollisuus matkustaa 30 vuotta ajassa menneisyyteen tai tulevaisuuteen? Matkustaisitko sä?

O: Joo.

H: Kumman sä valitsisit?

O: Mä menisin tulevaisuuteen, sillä mä oon utelias. **Paavo**

H: Sä saat mahdollisuuden matkustaa ajassa 30 vuotta menneisyyteen tai tulevaisuuteen. Matkustaisitko sä?

O: Kyllä oikeestaan vois, oishan se tulevaisuudessa mielenkiintoista nähdä millaiseksi se muuttuu. ---- Jos sen nyt näkee silloin, että on "telassut", niin tulee ainakin entistä varovaisemmaksi. Sitten jos näkee, että on hengissä, niin voi ottaa vähän rennommin. **Jalmari**

H: Sitten tällanen juttu, että sulla on mahdollisuus matkustaa 30 vuotta ajassa joko menneisyyteen tai sitten tulevaisuuteen. Matkustaisitko sä?

O: No kyllä sitä vois sillai matkustaa, että näkis millasta siellä on.

H: Kumman sä sitten valitsisit?

O: No tulevaisuuden.

H: Mitä varten?

O: Koska mä oon sillai liian nuori niin mitä mä sillei menneisydessä... **Maila**

Oppilaiden Tulevaisuuden visio- sarjakuvat ovat kauttaaltaan hyvin ulkoisia näkemyksiä tulevaisuudesta. Syynä tähän voi olla se, että sarjakuva esittämistapana on jo osiin pilkkova, luettelomainen. Se esittää tulevaisuuden lineaarista aikakäsitystä mukaillen, ellei sen piirtäjä jollain tavoin sido siihen esimerkiksi omaa kasvuaan ja kehitystään muutenkin kuin esittämällä omaa vanhenemistaan.

Lähtökohdat analysoida piirustuksen perusteella piirtäjän mieltä ei meillä kasvatustieteilijöillä ole verrattavissa psykologien edellytyksiin. Siksi emme uskaltaudu tekemään mitään syvällisiä analyyskejä piirustuksista vaan jätämme sen taitavampien henkilöiden käsiin. Kuitenkin olemme tutkineet sarjakuvia Malaskan (1988, 24 -25) esittämän viiden erilaisen tulevaisuusajattelun mukaisesti. Nämä viisi ajattelumallia ovat *utopia-ajattelu*, jolloin luodaan tulevaisuudesta toivottavia ihannekuvia, *dystopia-ajattelu*, jolloin tulevaisuudessa nähdään uhkia ja niitä kuvataan, *analogia-ajattelu*, jolloin menneisyydestä saatua kuvaa verrataan tulevaisuuteen, *trendiajattelu*, joka onkin yleisin tulevaisuuden ajattelumalli sekä *skenaarioitten rakentaminen*, jolloin tulevaisuutta päätellään tekojen avulla. Osittain samansuuntaisia ajattelumalleja löysimme myös tutkittavien sarjakuvapiirustuksista.

Utopia-ajattelulle tyypillisiä ihannekuvia piirtää sarjakuvaansa Maila (liite 3).

O: No tässä on muutama vuosi eteenpäin eli oon just menossa kirkkoo niin kun ripille ja sitten tässä kuvassa on sen jälkeen, kun on se tilaisuus, kun otetaan kuvia ja annetaan kaikkia ruusuja ja semmosia. Ja sit täällä mä oon kymmenen vuoden päästä, mä aattelin, että mä voisin olla joku taidemaalari, että mä niin kun tekisin niitä ja myisin niitä. Ja sit tässä niin vähän myöhemmin, niin joku ostaa niitä tauluja ja sitten muutaman kymmenen...ööö... siis neljänkymmenen vuoden iässä, niin mä aattelin, että muutan johonkin, sillei lähdän johonkin lentomatikalle ja tossa mä oon sillei menossa ja tässä niin on mihin mä ensinnä muutan, että se on Los Angelesissa joku talo. Ja sitten tässä on kymmenen vuotta myöhemmin mä muutan jonnekin Beverly Hillsin taloon ja siitä sitten muutama vuosi myöhemmin mä oon lähdössä risteilylle ja tässä se laiva uppoo ja sitten on kuolin ilmoitus.

Maila

Paavon sarjakuva on tyypillinen *dystopia-ajattelun* malli. Paavo itse ei sarjakuvastaan enää mitään kertonut, koska totesi jo työn kertovan kaiken. Työssä hän tuo esille uhkan maailman tuhoutumisesta meteoriitin iskiessä maahan. Tuo uhka ei tosin toteudu loppujen lopuksi, mutta kertonee paljon haastateltavan peloista maailman tuhoutumisen suhteen. (liite 4). Paavon esittämä tulevaisuudenkuva on näin ollen globaali, jollaisena Lahtela (1980, 65) omassa aikuisten aikaperspektiiviä käsitelleessä tutkimuksessaan on todennut tulevaisuudenkuvan harvoin ilmenneen. Paavo kuitenkin kokee tärkeämmäksi maailman tulevaisuuden kuin henkilökohtaisen tulevaisuuden visioinnin.

Analogia-ajattelua kuvaa Hilkan sarjakuva, joka on ensin kertonut menneisyydestään seuraavalla tavalla:

O: ...Kun mää eka kerran kävin yhdellä ratsastustunnilla, niin siellä oli sellanen hevonen, ja kun se, sitä piti juoksuttaa eikä siinä ollut ketään tai yks vaan sitä siinä vierellä juoksutti, enkä mää osannu mitään ratsastaa ja sitten kauhee könkökökökö siinä istuin ja sitten kun mää en kunnolla osanut sitä vielä hallita. Muutenkin mää oon harrastanut paljon ratsastusta. **Hilkka**

Sarjakuvaansa (liite 5) Hilikka on analogisesti siirtänyt myös rakkaimman harrastuksensa:

O: No tässä ekassa kuvassa mä oon niinku tän ikäsenä, vähän pieni vaan näyttää olevan. Mää oon tulossa kouluun ilmeisesti ja tässä on sitten yläasteelta päässy, siinäkin aika pikkunen, mutta ei se mitään ja tässä mä oon menny jonnekin tallille töihin ja sitten mä siellä vähän lantaa karrään ja sitten tässä on vähän vielä vanhempana ja no tässä mä oon sitten vähän aikaa ollut siellä töissä. Mää oon ainakin tehnyt siinä paljon töitä ja silleen. Tässä on sitten sattunut semmonen, että mä oon jotenkin tippunut hevosen selästä ja nyt se sitten kai... Jotenkin se on hypännyt ilmaan ja mä oon tippunut ton kiven päälle ja sitten se hyppää mun päälle ja mä huudan, että "Ei, ei, älä hyppää!" ja sitten jalka menee poikki. Sitten tässä mä oon vielä vähän aikaa jatkanut ja sitten tässä kuvassa mä tota meen koiratarhaan, sieltä mun pitäis sitten ostaa joku koirakin ja että ois joku kaveri. Mää oon sitten jääny jo tota eläkkeelle ja sitten tässä mä oon jotain 60-vuotiaana yksikseni, että "Jee, jee, täällä mä vaan oon yksikseni ja kattelun vaan telkkaria, kudon sukia ja koira vaan tossa vieressä makaa". No sitten tässä mä oon saanut sydänkohtauksen ja sitten tässä mä oon kuollu. Aika vanhana, 100-vuotiaana.

Hilikka

Voidaan ajatella, että haastateltava ei pelkästään siirrä hevosharrastuskuvaa historiastaan tulevaisuuteen vaan myös mahdollisesti saamansa kuvan lähipiirin vanhusten elämästä, jonka haastateltava kuvaa elämänvaiheena ilman suuria muutoksia ja tapahtumia.

Malaskan ajattelun mukaisesti myös sarjakuvat näyttivät *trendiajattelun* olevan yleisimmän tulevaisuuteen suhtautumistavan. Trendiajattelussa tutkittava on yleensä esittänyt standardimallin tulevaisuudestaan kaikkine toivottavine yksityiskohtineen. Malli vaikuttaa siltä, mistä meidät kaikki on kasvatettu haaveilemaan. Koulutus, avioliitto, perheen perustaminen, työ, matkustaminen, eläkkeelle jääminen sekä mahdollisimman pitkä elinikä kuuluvat hyvin moneen trendiajattelua edustavaan sarjakuvaan. Tässä Maire itse kertoo sarjakuvastaan (liite 6):

O: No tohon mä olen kirjoittanut, että päiväkirjaan sitä, mitä täällä tapahtuu ja sitten mä haluaisin nuorena olla joku laulaja tai kirjailija, mutta mieluummin

kuitenkin laulaja. Sitten mä vanhempana menen sitten naimisiin ja sitten hankin lapsia ja mä haluun ainakin kaksoset ja sitten edelleen joku kolmas ja sitten matkustelua. Meidän mummo ja pappakin aina matkustelee. Sitten elän tavallista elämää siinä välissä ja sitten kun mä tuun vanhaksi niin loikoilen ja sitten kuolen.

H: Mikäs tämä tässä on?

O: No siinä on piru ja enkeli. No kun opettaja antoi mulle joululahjaksi semmosen örkin ja sen nimi on devil ja sitten se anto vielä sellasen enkelin, jonka voi laittaa joulukuuseen ja se sanoi, että mussa on molempien luonteita. En mä sitten tiedä.... **Maire**

Oppilaiden sarjakuvista ei löydy ajattelumallia, jossa tulevaisuutta pääteltäisiin tekojen avulla. Tällaiseen skenaarioitten rakentamiseen oppilaiden ajattelu ei vielä yllä. Tämäkin mielestämme osoittaa sitä, että oppilas kokee eri aikamoodit hyvin toisistaan irrallisina, näin ollen menneisyys ja nykyisyys eivät heidän sarjakuviansa mukaan vaikuta tulevaisuuteen, vaan se erillisenä muodostuu sellaiseksi kuin muodostuu.

7.2.4 “Jumala loi ajan ja sitten kaiken muun”

Kategorian B4 vastaukset perustuvat ajan rajoihin, ajan alkuun, loppuun ja pysähdyksiin sekä ihmisen ja ajan väliseen suhteeseen liittyviin kysymyksiin

Vastauksista suurin osa sijoittuu kategoriassa tähän ulkoiseen, ihmisestä irralliseen ajan ymmärrykseen. Haastateltavat suhtautuvat passiivisesti aikaan. He tekevät ajasta syntipukin maailmassa tapahtuviin muutoksiin. Ajalle myönnetään jumalalliset kyvyt hallita, määrittää ja muokata. Itsessä tapahtuvat muutokset huomataan, mutta niitä ei pyritäkään ymmärtämään. Muutoksiin suhtaudutaan passiivisesti, tuleva otetaan vastaan itsestään selvänä, johon ihmisen itsensä ei ole mahdollista vaikuttaa. Jyrkimmillään haastateltavat kokevat ajan ihmisen olemassaolon ehdoksi. Onko siis elämän luomat ehdot ja muutokset helpompi hyväksyä, kun niistä ei tarvitse syyttää itseään vaan aikaa? Myös Lievegoedin (1995, 23) määritelmä muutokselle on saanut passiivisen vivahteen

aikaan. "Muutos" käsitteenä sinällään ei kerro paljoakaan. Pelkästään sen, että mikään ei ole staattista, kaikki liikkuu vain ajan virrassa.

H: Kumpi sun mielestä oli ennemmin aika vai ihminen?

O: Se on niin kuin silleen, että tota, no jos ei olis ollut aikaa ennen ihmistä, niin miten me oltais tässä näin? Jos ei olis ollut aikaa niin sitten ei olis ollut olemassa mitään koskaan. Meitä ei olis ikinä keksittykään. Eli se on silleen, että jos ei sitä aikaa olis, niin ei olis meitäkään. **Esteri**

H: Kumpi sun mielestä oli sitten ennen aika vai ihminen?

O: No aika tietenkin!

H: Kuinka niin tietenkin?

O: Ei ihminen pysty olemaan ennen aikaa. Mitä se olis sitten, ei mitään.

H: Mistä sä päättelet, että aika oli ensin?

O: Voihan se ihminenkin tietysti ensi olla, mutta mitään ei tapahdu ennen kun se aika tulee. **Eetu**

H: Tehdään tällainen oletus, että aika loppuis kokonaan, mitäs silloin tapahtuis?

O: Kaikki vois muuttua, ei mikään liiku, eikä missään pysty elämään jos ei aika mene eteenpäin. Se on vaan samassa paikassa kokoajan. Periaatteessa kuin painaisi pause-nappulaa.

H: Mitäs ihmisille tapahtuis?

O: No ne pysyis samassa iässä koko ajan. **Jalmari**

H: Sellainen oletus, että aika vois pysähtyä, mitä silloin vois tapahtua?

O: Ehkä ei ketään, ei uusia ihmisiä syntyis, kaikki pysyis samanikäisinä. Ehkä täällä ei tapahtuis yhtään mitään. Kaikki pysyy vaan samanlaisena ja ihmiset olis kuolemattomia.

H: Olisiko kuitenkin liikettä?

O: Joo, kyllä.

H: No mitäs sä luulet, että voiko sellasta tapahtua, että aika pysähtyy tai loppuu jopa kokonaan?

O: No en tiiä oikein, no periaatteessa voi ja periaatteessa ei

H: No kun sä sanoit, että periaatteessa voi, niin kuinka se silloin on mahdollista?

O: No, ihminen ei ainakaan pysty sitä toteuttamaan, että Jumala se varmaan pysäyttää sen ajan kulun, ei kai siinä muuta mahdollisuuttakaan ole. **Alma**

Ajan alkua ja loppua pohdittaessa lähes kaikki kokevat niiden liittyvän kiinteästi maailman alkuun ja loppuun. Näkemystä voidaan pitää Karlssonin ja Riihelän määrittelemän kehityshistoriallisen ajan maapallon historiallisena aikana. Haastateltavat sijoittavat ajan alun samaan prosessiin maailman synnyn kanssa. Fysikaalisesti ajattelevat vastaajat kokevat ajan alkaneen alkuräjähdyksestä, alkupoksauksesta, jolla he yhdistävät ajan alun maailman tai maailmankaikkeuden syntymiseen. Jokelaisen (1997, 154) mukaan aika alkoi alkuräjähdyksestä “---miljardeja vuosia sitten maailmankaikkeutemme aloitti laajentumisensa yhdestä pisteestä ja laajenee yhä. Jossain vaiheessa miljardien vuosien päästä laajeneminen päättyy ja alkaa supistuminen. Sen lopullisena seurauksena tulee maailmanloppu ja samalla loppuu aika.”

H: Mitä luulet, että tapahtui kun aika alkoi?

O: No, ku mä oon ateisti, niin se ei voinut olla sitä, että Jumala loi maailman. Mää epäilen, että se oli sellainen täysräjähdyks, sellainen alkuräjähdyks. Sitten oli joku iso räjähdys ja sitten siitä tuli planeettoja ja jostain syystä tää meidän oli todella hedelmällinen. **Esteri**

H: Mitäs oletat tapahtuneen silloin kun aika alkoi?

O: No täällä alkoi kaikki. Sitä ennen ei ollut mitään. Sitten pokshti ja joku pani kellon päälle.

H: Eli mitä tarkoitat tuolla kaikella?

O: No kaikkea. Ihan kaikkea. **Eetu**

Kaikki mihin törmäämme todellisuudessa on rajallista. Samoin ajatellaan ajasta. Gadamerin (1977) mukaan uskonto ja myytit tarjoavat ratkaisuja ajan problematiikkaan. Hän kuitenkin epäilee myyttien ja uskonnon ajan luonteen käsittelyä, joka tapahtuu vain käsitteiden merkityksien kautta. (Gadamer 1977, 33). Osa haastateltavista etsiikin vastausta ajan alun problematiikkaan uskonnosta ja sen tarjoamista opeista.

H: Mitä luulet, että tapahtui silloin kun aika alkoi?

O: No silloin Jumala loi sen maan ja ihmiset ja auringosta saatiin se kello. **Onni**

H: Mitä luulet tapahtuneen kun aika alkoi?

O: No, jos se on maailma luotu, niin kai se on siitä aika lähtenyt ja niin ja jos se maailma oliskin ollut ennen, niin ei oo missään kasvanut mitään, eikä ole ollut mitään elämää.

H: Eli sun mielestä siihen ajan alkamiseen liittyy maailman luominen?

O: No jostainhan tän on ollut pakko alkaa. **Jalmari**

H: Mitäs luulet, että mitä tapahtui silloin kun aika alkoi?

O: No silloin synty puut ja kasvit ja eläimet sillai miten se nyt tapahtuikaan ja sitten tuli ihmisiä maan päälle ja tai sillai ainakin sanotaan, että se Aatami ja Eeva oli siellä... **Maila**

Uskotaan, että ajan, siinä missä ihmisenkin, on luonut Jumala. Onko haastateltavien voimakas Jumala-painotteinen ajan ymmärrys tulkittavissa ymmärrykseksi Jumalan ajattomuudesta? Jumala, ainoana ennen aikaa olevana, koetaan irralliseksi niin ajasta kuin paikastakin. Jumalaa voidaan pitää muodottomana, muuttumattomana ja siten ajattomana. Useat haastateltavat paikantavat ajan syntymisen Raamatun (1992, 1. Moos. 1:14) luomiskertomukseen: "Jumala sanoi: Tulkoon valoja taivaan kanteen erottamaan päivän yöstä, ja olkoot ne merkkeinä osoittamassa määraaikoja, hetkiä ja vuosia." Urpilaisen (1997, 198) mukaan kristinuskon aikakäsitys perustuukin juuri Raamatun kertomukseen maailman luomisesta. Aika oletetaan suoraviivaiseksi, lineaariseksi, jolla on tietty alkupiste, maailman luominen ja tietty päätepiste, viimeinen tuomio.

Ulkoisen kuvan ajasta saa vastauksista, joissa pohditaan ajan loppua ainoastaan fysikaalisista lähtökohdista käsin. Ajan loppuminen, siinä missä osalla haastateltavista ajan alkaminenkin, sidotaan maailman olemassaoloon. Jumalalla ei kuitenkaan katsota olevan osuutta maailman ja ajan loppumisessa. Aika loppuu kun maailma loppuu. Maailman ja siten myös ajan loppuminen liitetään luonnonmullistuksiin kuten otsonikerroksen katoamiseen, meteoriitin iskuun, maanjäristykseen jyrkimmillään jopa maapallon räjähdykseen.

H: Sitten oletetaan, että aika loppuisi ihan kokonaan, niin mitä sun mielestä silloin tapahtuisi?

O: Tietysti saattais tulla joku semmonen iso maanjäristys ja se sitten imee kaikki ihmiset. Tai sitten kaikki ihmiset on jo kuollut aiemmin johonkin sairauteen.

Hilkka

H: Oletetaan, että aika voisi loppua, mitä silloin voisi tapahtua?

O: Maailma tuhoutuu, maapallon keskustan sydän räjähtää. **Aino**

Osa vastausten luonnonmullistuksista, kuten saasteiden ja sademetsien tuhoutumisen voidaan katsoa johtuvan ihmisestä itsestään. Ajan loppumisen riippuvaisuus ihmisestä kertoo sisäisestä ajan ymmärryksestä ja käsityksestä. Yksikään haastateltava ei kuitenkaan suoranaisesti mainitse, että ihminen, hän itse mukaan lukien, olisi osallisena aiheuttamassa maailman lopun ja siten myös ajan lopun tapahtumia.

H: Onko sun mielestä mahdollista, että aika voisi joskus loppua?

O: Joo, onhan se ihan mahdollista.

H: No mikä sen voisi aiheuttaa?

O: Noi saasteet. **Risto**

H: Oletetaan, että aika voisi loppua, mitä luulet, että silloin tapahtuisi?

O: No mää kyllä lakkaisin olemasta, mutta no kaikki tuhoutuisi. Ai siis aika loppuis. Ai niin kuin millä tavalla?

H: No loppuisko aika silloin kun maapallo tuhoutuisi?

O: No kai se aika jatkuu siitäkin, mutta tota silti ei ole elämää.

H: Uskotko, että aika voisi joskus loppua?

O: No uskon, koska kun ottaa huomioon, miten kaikki tuhoaa niitä sademetsiä.

Maire

Mairen vastaus on samalla esimerkki siitä, miten osalle haastateltavista ajan olemassaolon, ajan äärimmäisten rajojen pohdiskelu, johtaa vastausten ristiriitaisuuteen.

Tämä on tulkittavissa joko haastateltavan välinpitämättömänä asenteena käsiteltävää asiaa kohtaan tai asian pohdiskelun ongelmallisuutena ja vaikeutena.

Ulkoiseen aikaan liittyviä sanoja haastateltavat luettelivat runsaasti, mikä saattoi johtua siitä, että pyydetty luetteleminen on jo toimintana ulkokohtainen tapa selvittää ajatuksiaan. Aikaan koettiin kuuluvan “kello”, “tunnit”, “sekunnit”, “päivät”, “vuodet”, “kuukaudet”, “aurinko”, “aika-avaruus” ja “tähtitiede”. Ajan ominaisuuksia, toimintaa: “menemistä”, “kulkemista”, “pyörimistä”, “kulumista”, “virtaamista” kuvattiin myös ihmisestä riippumattomina toimintoina. “Aika on sellaista, että se menee koko ajan eteenpäin, eikä sitä pysty mitenkään pysäyttämään. Aika pyörii vaan eteenpäin jättäen kaiken muun taakse.” **Eetu**

7.2.5 “Aikaa tarvitaan yön ja päivän erottamiseen”

Kategorian B5 tulokset perustuvat ihmisen ja ajan suhteeseen, ajan tarpeellisuuteen ja sen vaikutuksiin liittyvistä kysymyksistä saatuihin vastauksiin.

Monet vastauksista kuvailevat ulkoista aikaa ja ihmisen riippuvaisuutta ajasta. Ajalla määritellään omaa toimintaa. Kasvaminen, kehittyminen ja muuttuminen koetaan itsessä tapahtuvana ajan etenemisenä. Ajan annetaan passiivisena kasvattaa ja muokata itsestään aikansa kaltaisia. Persoonallisuus ja itsensä kehittäminen ovat toisarvoisella sijalla. Ajatellaan, että me kehitymme, koska meillä on aika. Haastateltavat olettavat, että ihminen ei muutu omista ansioistaan, vaan aika muuttaa ihmistä. Ajan vaikutuspiiriin katsotaan kuuluvan niin elollinen kuin elotonkin olemassaolo. “Aika vaikuttaa kaikkeen. Siis ihan kaikkeen”. **Eetu**. Haastateltavien vastaukset kertovat siis ajan käsittämisestä lineaarisena. Tähkän (1989, 72) mukaanhan lineaarinen aika myöntää elämän rajoitukset ja rajallisuuden. Siinäkin elämän välttämättömät muutokset vain hyväksytään. Lineaarinen aika jo siis sinällään sisältää tällaisia passiivisia haastateltavillekin ominaisia käsityksiä ajasta.

H: Mihin aika vaikuttaa?

O: Se tekee ihmisen kiireiseksi, kiireelliseksi. Se muuttaa ihmistä ihan erilaiseksi.

H: Miten se muutos näkyy?

O: Se tekee aika paljonkin. Tulee paljon ärtyneempi ja vihanen nopeemmin.

H: Tuleeko kaikista?

O: No useimmista. Aika muuttaa. **Airi**

H: Mitä aika tekee?

O: No se aiheuttaa kaikkiin eläviin kaikkee sellaista, että se muuttaa niitä ihan hirveesti. Ja kyllä se kaikkiin muihinkin esimerkiksi kiveen, vaikka se ei olekaan elävä, jos aallot niinku, sehän liittyy oikeestaan aikaan, että kun aallot hankaa hirveesti siihen kiveen, niin siitä kivistä tulee pelkkää hiekkaa.

H: No, mites ihmiset sitten?

O: No, ihmisiä se tietenkin vanhentaa ja luonne muuttuu hirveesti ja tyyli muuttuu samantien ku ihmiset muuttuu.

H: Miten se aika vaikuttaa suhun?

O: No muhun se ei tällä hetkellä vaikuta oikeestaan mitenkään hirveesti. Koulu on mulle hirveen tärkeä, että mä en tietäis, että milloin mennä kouluun, jos ei olis koko aikaa. **Esteri**

H: No, mitä se aiheuttaa se aika?

O: Vanhenemista. Puut ainakin... tota omenapuu on ensin sellainen pieni taimi ja sitten se kasvaa isoks ja kukkii ja tekee omenoita ja vanhenee. Ja siinä tulee joskus maailmanloppu, niin sitä se lähentää. Mutta eihän se vielä oo tulossa, ettei sitä tarvii pelätä vielä. **Hilkka**

Haastateltavat kokevat tarvitsevansa aikaa liikkeeseen, tapahtumiseen ja toimintaan, aivan kuten Aristoteleskin aikoinaan. Haastateltavien keskuudessa ajan tarvetta käsitellään kahdella tavalla. Kategoriassa A4 esitetty tapa lähestyä aikaa on kvalitatiivinen, jossa toiminnat itsessään määrittävätkin aikaa. Toisaalta aikaa tarvitaan johonkin, tekemiseen, olemiseen, tietty määrä, jotta teko on mahdollista suorittaa. Aika saa kvantitatiivisen vivahteen määrittäessään toimintoja. Lääkäri Jorma Palo (1998, 107) on ottanut kantaa ajasta käytyyn keskusteluun toteamalla, että aikaa ei oikeestaan ole. On vain prosesseja, toimintoja, liikkeitä, muutoksia. Sen sijaan, että aikaa kuluisi, ihminen itse kuluu. Palolla ei luonnollisesti ole kyseiseen aiheeseen liittyen muiden lähteinä

käyttämiemme tutkijoiden kaltaista asiantuntemusta, joten hänen esittämänsä näkemykseen tuleekin suhtautua varauksella. Kuitenkin Palon näkemys osoittaa, miten aika kiehtovana ja moniselitteisenä herättää ihmisissä halun valottaa kyseisen ilmiön luonnetta.

H: Mihin aikaa tarvitaan?

O: No tietysti kouluun menemiseen. Jos tulis vasta yhdeksän aikaan niin saisi varmasti satinkutia. Oikeeseen aikaan tulemiseen ja nukkumaan menoon.

H: Sun pitää nähdä kello, jotta voit mennä nukkumaan?

O: Joo. Ja sitten siihen, että tietää voiko syödä. Jos esimerkiksi kello on yksi päivällä ja mä oon tunti sitten syönyt, niin ei siitäkään tulis mitään.

H: Entä jos sulla on nälkä?

O: Sitä pitää venyttää sitä nälkää.

H: Minkä takia?

O: No ei ole kiva syödä heti päiväruoan jälkeen. Sitä varten on kouluruoka. **Airi**

H: Mihin sitä aikaa sitten tarvitaan?

O: No, aikaa tarvitaan siihen, että tietäis milloin mennä kauppaan ja kouluun ja tietäis kuinka paljon kello on,---jos vaikka ajattelee, että mä meen kymmeneltä nukkumaan ja mä meenkin vahingossa kolmeltä ku mä en tiä paljon kello on ja mä herään joskus seitsemältä,--- se on silleen, että mä en jaksais tulla kouluun ollenkaan ja mä nukkuisin vaan kaikki tunnit, enkä oppisi mitään. **Esteri**

Heideggerin 1927 (Dreyfus 1975, 157 - 160) mukaan juuri objektiivisen ajan kokemukseen kuuluu jokapäiväisten arkisten toimintojen tuottama ajantaju. Se tuo esiin yksilön suhteen yhteiskunnan julkiseen aikaan, jota ihmisyyhteisö yhdessä elää. Tässä ajassa kaikella on aikansa, niin nukkumisella kuin heräämiselläkin.

Haastateltavat luettelivat lukuisia erinäisiä toimintoja, joihin he aikaa tarvitsivat, niiden vaihtelevan ja mielenkiintoisen kirjon haluamme tiivistetyssä muodossa saattaa myös lukijan itsenäisen pohdinnan alaisuuteen.

Aikaa johonkin:

toimintaan, tekemiseen	vapaa-aikaan
kouluun, kauppaan menemiseen	nukkumiseen
piirtämiseen	lukemiseen
syömiseen	oppimiseen
opiskeluun	heräämiseen
oikeaan aikaan tulemiseen	elämiseen
yön ja päivän erottamiseen	odottamiseen

7.3 Sisäisen ja ulkoisen ajan kohtaaminen

Kategorian C tuloksen muodostuvat haastateltavien pohdinnoista ja kertomuksista heidän omista kokemuksistaan ajan vaihtelevasta liikkuvuudesta. Haastateltavat ovat hyvin tietoisia sisäisen ja ulkoisen ajan olemassaolosta ja niiden välisestä erosta. He ymmärtävät, että sisäinen ajan kokemus ei aina täsmää ulkoisen, reaalisen ajan kanssa. Monista vastauksista on löydettävissä selityksiä ajan liikkuvuuden vaihtelevuudelle. Ajan nopeuden koetaan vaihtelevan vain tunnetasolla liikuttaessa. Oppilaat ymmärtävät, että ajan vaihteleva nopeus syntyy, kun tieto ja tunne ajasta törmäävät.

O: No kyllä se aika sillai oikeestaan kulkee aina samaa vauhtia, mutta se aina vaan tuntuu hitaalta ja nopealta. **Maila**

H: No sitten, kulkeeko aika aina sun mielestä samaa vauhtia?

O: Kyllähän se kulkee, vaikka se joskus tuntuu nopeelta. Kyllä se kuitenkin yhtä nopeesti menee. **Risto**

H: Kulkeeko sun mielestä aika aina samaa vauhtia?

O: No se tuntuu kyllä, että se ei kulkis, mutta kyllä se oikeesti kulkee. **Onni**

Haastateltavat määrittelevät ajan vaihtelevaan nopeuteen vaikuttavia seikkoja hieman erilaisista lähtökohdista. Osa vastaajista pohtii, millainen aika tuntuu nopealta tai hitaalta, osa taas, missä ollessa, kenen kanssa tai mitä tehtäessä. Aineistomme perusteella voimme todeta, että yleensä ajan vaihtelevuuteen vaikuttaa tekeminen, sen laatu ja määrä. Samaan tulokseen on päätyneet Piaget (1969) tosin hieman nuorempien lasten kohdalla. Myös Bergsonin (1960, 191) mukaan arvioimme elämäämme ja siihen kulutettua aikaa usein saavutustemme ja tekojemme määrällisillä puitteilla, joka ei ole kuitenkaan sitä, minkä aika vaatii yksilön olemassaololta. "Aika ei vaadi tullakseen tehdyksi vaan eletyksi". Aika siis vaatii meiltä enemmän sisäistä kuin ulkoista ajan käsittämistä.

H: No, mikä siihen vaikuttaa, että aika joskus tuntuu hitaammalta joskus nopeammalta?

O: Mulla ainakin tuntuu hitaammalta jos en mitään tee ja mää vaan kattelen ympärille, mut se tuntuu nopeammalta jos kaikkee tekemistä keksii ja sillai. **Maila**

O: Joskus on pitkiä ja joskus niitä lyhyitä päiviä kun ei oo mitään tekemistä, niin sitten täytyy vaan odottaa.

H: No entäs kun on sellainen "lyhyt päivä" niin millainen sulla silloin on fiilis?

O: No, se on sellainen hyvä päivä, kun on kauheesti tekemistä ja semmosta niin se aika menee sitten nopeesti. **Helka**

H: Kulkeeko sun mielestä aika aina samaa vauhtia?

O: Ei.

H: Minkälaisia kokemuksia sulla on siitä?

O: No, silloin kun ei ole mitään tekemistä niin se menee hitaasti ja sitten kun taas on tekemistä niin se menee nopeesti.

H: Kerropa jokin tilanne, jossa aika sun mielestä on mennyt tosi hitaasti?

O: No esimerkiksi silloin kun mä oon kipeenä ja yksin kotona ja ei ole mitään tekemistä. **Siiri**

Siiri mainitsee kipeänä olemisen yhdeksi syyksi kokemukseen ajan hitaudesta. Kipeänä olemiseen, etenkin lapsilla ja nuorilla liittyy usein myös kuumetila. Hoagland ja monet muutkin tutkijat ovat havainneet, että ruumiinlämmöllä ja ajan aistimisella on yhteys.

Mitä korkeammalle ruumiinlämpö nousee, sitä nopeammin sisäinen aika kulkee ja ulkoinen aika tuntuu matelevan. Samainen huomio selittää myös sen, kuinka aamulla ja illalla ruumiinlämmön ollessa alhaalla, aika tuntuu kulkevan nopeammin kuin esimerkiksi iltapäivällä. (Aika ja avaruus 1992, 90,95.)

Tunteeseen ajan vaihtelevuudesta vaikuttaa myös paikka, jossa aikaa vietetään, jolloin aika ei esiinny kaikille kaikkialla samana. Ihmisen muuttuva, sisäinen aikakäsitys on myös sidoksissa aikaan, paikkaan ja kulttuuriin (Jokelainen 1997, 154.) Tutkittavien kohdalla aika näyttää kulkevan sitä nopeammin, mitä arjesta poikkeuksellisemmassa paikassa ollaan. Tällaisen tuntemuksen voidaan olettaa syntyvän, kun ympäröivä paikka ja sen kontekstiin kuuluva tekeminen antavat riittävästi mielenkiintoisia virikkeitä ja stimulaatioita. Tuolloin itse ajan seuraaminen jää toisarvoiseksi.

O: Joskus kun on oikein tyhmää, vaikka matikan tunti esimerkiksi, niin silloin se aika kulkee hitaasti, ellei ole kauheen helppoja laskuja. Sitten taas vaikka kesälomalla, kun menee vaikka johonkin hauskaan huvipuistoon, niin kun ilta tulee, niin sitten on, että höh, pitikö tän jo loppua! **Hilkka**

O: Aina kun mä ootan vaikka täällä kotona, että tulis nopeesti vaikka perjantai ja silloin mä pääsen äidin luokse, niin silloin aika menee kauheen hitaasti, mutta sitten se viikonloppu menee niin nopeesti, että huh huh! **Maire**

Edellinen haastateltava kokee viikonloppuna ajan kulkevan nopeasti. Olisiko tämä ajan nopeuden tuntu seurausta pitkästä ajallisesta hitaudesta, odotusvaiheesta ja sen laukeamisesta? Ajan vaihtelevuuteen näyttää siis vaikuttavan myös tulevaisuus ja sen luomat odotukset. Tieto paremmasta, mukavammasta tulevasta tekee nykyhetkestä merkityksettömän ja ajan kulun koetaan hidastuvan. Tulevaa joudutaan odottamaan. Odottaminen puolestaan koetaan tylsistyttäväksi.

H: Kulkeeko sun mielestä aika aina samaa vauhtia?

O: No, jos tiettyä jotain asiaa odottaa vaikka jotain hauskaa tapahtumaa niin silloin se ehkä kulkee hitaasta ja sitten kyllä se samaa vauhtia sillei oikeesti kulkee. Kyllä

se joskus kulkee kauheen hitaasti ja joskus kauheen nopeesti, tuntuu ainakin. Se riippuu vähän, mitä on tulossa. **Alma**

Näyttää siltä, että odottamisen ei aina tarvitse tuntua pitkältä ja tylsältä, tosin silloin keskittyminen ei kohdistu ainoastaan odottamiseen. Tunne mukavuudesta ei aiheudu itse odottamisesta vaan virikkeistä, joihin kykenee keskittymään odottamisen ohella. Toisaalta voidaanko tällaista tapausta edes pitää odottamisena? Fraissenkin (1963, 205) mukaan itse odottamistapauksissa on suorastaan mahdotonta tuntea aika liian nopeaksi.

H: Mikäs sitten vaikuttaa siihen ajan hitauteen tai nopeuteen?

O: Höm, no se on oikeestaan siinä, kun on todella tylsää ja silloinkin se oikeesti menee samaa vauhtia, mutta se näyttää vaan että se menis hitaammin. Se on silleen, että jos mää ootan vaikka Kaisaa meille, niin mulla aika menee hirveen hitaasti. Jos mää ootan sitä meille ja mulla on jotain hirveen mielenkiintoista tekemistä niin silloin se tulee tälläsessä näpöksessä. **Esteri**

Aikaan itseensä kohdistuvat odotukset ja toiveet vaikuttavat omalta osaltaan ajan kulkuun ja sen vaihtelevaan nopeuteen. Samat odotukset kohdistetaan niin ulkoiseen kuin sisäiseenkin aikaan. Ulkoisen, reaalisen ajan nopeutta ei voida säädellä. Syntyy ristiriita sisäisen ja ulkoisen ajan välille. Ajan koetaan kulkevan vastoin odotuksia ja toiveita. Aika ei sittenkään ole ohjattavissa.

O: Silloin kun ajan pitäisi mennä hitaasta, se menee kuin mikäkin juoksu ja sitten kun sen pitäisi mennä nopeesti se matelee kuin etana.

H: Onko sulla omia kokemuksia siitä?

O: No varsinkin silloin kun pitää oottaa jotain, siinä menee ikuisuus. **Airi**

Eräs haastateltava otti kevyen, ehkä humoristisenkin lähestymistavan ajan vaihtelevuuden ongelmaan. Hän tiivistää fysikaalisen sekä kansanomaisen, arkipäiväisen käsityksensä ajan vauhdista.

O: Aika kulkee kyllä samaa vauhtia, paitsi mustissa aukoissa ja hämäläisillä. **Eetu**

Lukijan omien johtopäätösten tekemisen helpottamiseksi seuraavassa lyhyt yhteenveto haastateltavien ajan vaihtelevaan nopeuteen liittyvistä käsityksistä ja kokemuksista.

Aika kulkee *nopeasti*

kun ollaan huvipuistossa
 matikantunnilla, jos on helppoja laskuja
 viikonloppuisin
 kesälomalla
 kun tulee hyvä televisio-ohjelma
 kun on paljon tekemistä
 kun tekeminen on mielenkiintoista

Aika kulkee *hitaasti*

äikäntunnilla
 matikantunnilla
 kun on tylsää
 kun ei ole tekemistä
 yksin ollessa
 odottaessa
 kun ajan haluaisi kulkevan nopeasti
 kipeänä
 kun tuijottaa kelloa tai seuraa aikaa

7.4 Tulokset laajemmassa kontekstissa

Edellä esittämiimme sisäiseen, ulkoiseen sekä niiden kohtaamista analysoivaan ajan käsittämisen kategorioihin olemme sijoittaneet oppilaiden keskeisiä ajan kokemista kuvaavia sitaatteja. Näiden sitaattien tulkinnan pohjalta pyrimme luomaan yhtenäistävän konstruktion valaisemaan tutkimuksellemme asettamia ongelmia. Jotta lukija pystyisi muodostamaan kuvan tutkittavista ongelmista, olemme joissakin tapauksissa laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti joutuneet tulosten selkeyttämiseksi tekemään yleistyksiä.

Menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuus-aikamoodeja oppilaat käsittelevät vielä yleensä ulkoisesta aikakäsityksestä käsin. Syynä tähän saattaa olla se, että käsite “menneisyys” voi oppilaille olla hyvinkin irrallinen ajan käsitteestä, aikamoodeja ei siis osata yhdistää aikailmiöön kuuluvaksi. Tämä saattoi tuoda mukanaan vaikeuden käsitellä aikamooditeemoja. Hellström (1984, 64), ala-asteikäisten ajan käsitteen muodostumista käsittelevässä tutkimuksessaan toteaa, että lapset kuudennella luokalla ensimmäisen kerran puhuvat konkreetisti tulevaisuudestaan sekä sen suunnittelusta. Tämä sekä oman tutkimuksemme kohdejoukon passiivinen suhtautuminen myöskin tulevaisuutta kohtaan löytävät yhteisiä piirteitä. On ymmärrettävissä, että tulevaisuudesta ei olla totuttu puhumaan, varsinkaan laatimaan suunnitelmaa tulevaisuuden varalle. Tehtävä on outo, jopa pelottava, ja näkemykset tästä johtuen useimmiten ulkoisia. Helpoin tapa - ja ensimmäisenä mieleen tuleva - määrittellä käsitteitä myös aikuiselle lienee selittää käsitettä sen omalla sisällöllä. Näin tapahtui pyytäessämme oppilaita määrittelemään eri aikamoodeja. Lisäksi menneisyyttä tulkittiin joukolla tapahtumia, samoin kuin nykyisyys ja tulevaisuuskin nähtiin yleensä hyvin ulkoisina. Oppilaat tuntuivat harvoin löytävän eri aikamoodeja lävistäviä syy-seuraussuhteita. Ajattelua hallitsi siis ajan lokeroituminen eri aikamoodeihin, jatkuvuutta ei havaittu.

Eräänä syynä tähän eri aikamoodien lokeroitumiseen voidaan ajatella olevan Kangasharjun (1996) esittämän näkemyksen viestimien vaikutuksesta aikakäsitteen muodostumiseen. Hänen mukaansa viestimet saavat aikaan tilanteen, jossa eri aikamoodien välille ei ymmärretä syy-seuraussuhteita, koska media ei ole kiinnostunut rakentamaan kokonaisuuksia, vaan pilkkomaan ajan toisiinsa vaikuttamattomiin osasiin. Kangasharjun mukaan viestimien roolia aikakäsitteeseen vaikuttavana instituutiona on vähätelty. (1996, 54.) Kuitenkin lapset, kuten aikuisetkin, elävät keskellä hypernopeaa yhteiskuntaa, jossa eri viestimet - televisio, radio, sanomalehdet - suoltavat informaatiota kiivaalla rytmillä. Lapsella taipumus omaksua tuo lyhytkestoiselle tarkkaavaisuudelle ominainen ajan rytmi on luonnollista. Kun ihmisen luontainen rytmi on kuitenkin toisenlainen, syntyy eri tempoisten rytmien kohdatessa konflikti. Lapset ja nuoret seuraavat esimerkiksi television musiikkiohjelmia tai vaikka uutislähetyksiä, jotka

rytmiltään ovat täysin erilaisia kuin koulun ajallinen rytmi. On luonnollista, että tällaisessa tilanteessa koulun aika tuntuu pitkästyttävältä, liian hidastempoiselta ja kielteinen asenne koulua kohtaan syntyy. Tulisiko koulun rytmin muuttua sitten vastaavanlaiseksi kuin ympäröivän yhteiskunnan? Haastatteluissamme oppilaiden vastaukset osoittivat, että pitkäkestoiset, kauan tarkkaavaisuutta vaativat suoritukset tuntuvat oppilaista tylsiltä. Olisiko koulu oppilaiden mielestä mieleisempää, jos sama medioiden synnyttämä rytmi siirtyisi myös kouluun? Jotain muutosta koulussa voineekin tapahtua, mutta se on varmasti pitkällisen kehityksen tulos. Siihen asti koulun on omilla voimavaroillaan yritettävä vastata yhteiskunnasta tuleviin paineisiin.

Koulun maailmassa on aivan omanlainen rakennettu pulssi niin aktiviteetin ajankohdalle kuin sen useudelle. Ajallisuuden tempossaan koulua voidaan pitää traditionaalisesti hidasliikkeisenä, mikä aiheuttaa ristiriidan ympäröivän hypernopean maailman - viestinnän, median, kaupallisuuden ja koneellisuuden-välille. Ajan tempon konfliktisuuden voi löytää myös henkilötasolta: koulun, opettajien ja oppilaiden väliltä. Tämä ristiriita saattaa tulevaisuudessa muodostua yhdeksi pulmista, joita ei ole syytä vähätellä. Koulu on aina pitänyt korkeaa itsenäistä profiilia, jota olisi jo syytä keventää. Koulun on tultava toimeen ympäröivän yhteisön kanssa, jotta sillä on tulevaisuudessakin mahdollisuus tankata yhteiskunnallista uutta, ehkä puhdistavaakin aikaa sisäänsä. Mutta tarkoittaako tämä sitä, että koulun tarvitsisi muuttua? Ehkä ympäröivältä yhteiskunnalta tulisi odottaa ja vaatia muutoksia. Koulu voisi ottaa tehtäväkseen toimia tämän tarvittavan yhteiskunnallisen muutosprosessin katalysaattorina.

Suoritimme aineiston keruun kahdella pienen maalaiskunnan kyläkoululla. Näiden koulujen oppilailla teoriataustaan pohjaten voisi kuvitella käsityksen ajasta hakevan syklisen aikakäsityksen piirteitä. Maaseutuyhteisön ajallinen rytmi on edelleen erilainen kuin kaupunkiyhteisön. Toki maaseudullakin on vallitsevana käsitys ajasta lineaarisena - sehän on väistämätöntä -, mutta elämä "pyörii" eteenpäin kuitenkin myös luonnon armoilla. Tällaista luonnon olosuhteiden vaikuttavuutta ei kaupunkiyhteisössä tunneta. Tämä asia on varmasti vaikuttanut käsitykseen ajasta myös lapsilla. Maaseudun lasten

päivärytmiin kuuluu koulun käynnin lisäksi myös usein maataloustöihin osallistuminen. Heidän kohdallaan pätee Perssonin (1994, 131 - 132) esittämä käsitys siitä, että lukuvuosirytmiksi perustuu maatalouden tarpeeseen lasten työpanoksesta kotona. Lomat, etenkin kesäloma, käytetään siis työn tekoon. Kaupunkikoulujen oppilaiden koulurytmi on aina muokattu samoihin raameihin. Maatalousyhteiskunnan murennuttua ja teollisuusyhteiskunnan ollessa vallitsevana on usein esitetty näkemyksiä siitä, että koulua keväällä voitaisiin jatkaa pidemmälle kesälle. Perustelut siirtää koulun päättymistä keväällä lienevät nykyisellään pätevä.

Olisi ollut mielenkiintoista suorittaa haastatteluja myös kaupunkikoulujen oppilailla. Näin olisimme nähneet, millainen ero ajan käsittämisessä on havaittavissa maatalousyhteisön ja kaupunkiyhteisön oppilailla. Nytkin tekemiemme haastatteluiden perusteella saimme maalaiskoulun oppilaiden aikakäsityksestä melko lineaarisen kuvan, vaikka olisimme voineet odottaa hieman erilaisia näkemyksiä. Teollisuusyhteiskunnan aika, lineaarinen aika, pureutuu ilmeisesti kuitenkin paikkaan kuin paikkaan jättäen syklisen ajan taka-alalle.

Huomasimme, että tutkittavamme 5. - 6.-luokkalaiset ovat jo yhteiskunnallisesti katsottuna kiitettävästi sosiaalistuneet koulun aikastrukturiin. Oppilaat ovat sisäistäneet suurimman osan Westlundin aikaisemmin esiteltyistä ajan "oppitunneista". Aika yleensäkin ymmärretään pitkälti koulun aikastruktuurin kaltaisena, tiukkana elämän ohjaajana. Suurin osa haastateltavista ymmärtää kellon ja sen mukanaan tuoman ajallisen järjestäytyneisyyden välttämättömäksi osaksi jokapäiväistä elämää. He antavat elämälleen ajallisia arvolatauksia, hyveellisinä aikataulujen noudattajina. Ajan taloudellista arvoa ei kuitenkaan vielä ymmärretä. Tieteilijöiden parissa ajan arvosta on tehty lukuisia pohdintoja. Kapitalismin hengessä, elämisen tekniikkaa pohtiessaan, Benjamin Franklin muodosti kuuluisan lauseensa: "Muista, aika on rahaa" (Weber 1990, 34). Tätä, useimmille aikuisille tuttua lausetta, eivät suurin osa haastateltavistamme vielä sisäistä omaan aikakäsitykseensä. Heille ajalla ei näytä olevan taloudellisia, rahallisia tai ylipäänsä tuloksiin pyrkiviä päämääriä. Koulun käynnin toisinaan sanotaan olevan lasten

työtä. Mutta miksi voimme nyky-yhteiskunnassa kutsua työtä, jolla ei ole rahan vaihdannaista ominaisuutta? Vapaaehtoistyöksi. Kuinka moni oppilas loppujen lopuksi vapaasti valitsee työnsä koulussa? Haastateltavistamme kaikki eivät vielä ymmärrä pelkästään oppimisen ja koulutuksen kauaskantoisempia tavoitteita. Heillä ei vielä ole mahdollisuutta myydä aikaansa rahasta ja vain muutamat ymmärtävät koulussa tapahtuvan ajan ja oppimisen vaihdannaisuuden merkityksen. Riittääkö tämä ymmärrys kuitenkin hälventämään käsitystä koulusta yhteiskunnallisena aikapakkona?

Useimmat haastateltavistamme ymmärtävät koulun pakkona, mutta eivät vielä tiedosta siihen liittyvää ajallista valtaa. Uskallamme väittää, että aikuistenkin keskuudessa tämän asian tiedostamisessa on vielä runsaasti puutteita, ja toivomme tutkimuksemme valottavan sitä. Aikaa, etenkin koulussa ja muissakin yhteiskunnan instituutioissa, käytetään yhtenä vallan elementtinä. Opettajan voimakas auktoriteettiasema luokassa on saanut viime aikoina paljon kritiikkiä osakseen. Nykyisin, etenkin kasvatustieteilijöiden mukaan, opettajan tulisi toimia enemmän ohjaajana kuin opettajana. Opettajan päämääränä on johtaa oppilaansa itsenäiseen työhön ohjaamalla heitä tiedon lähteille. Tähän uuteen oppilaskeskeiseen tavoitteeseen pyritään mitä erilaisemmin keinoin, joita pohdittaessa harvoin huomioidaan aikaa ja sen ulottuvuuksia koulun mahdollisuuksien kehittämisessä. Wienin mukaan opettajan valta ja auktoriteetti perustuvat pitkälti hänen oikeuteensa hallita luokan ja siten myös yksilön toimintaa ajallisuuden puitteissa (Wien 1996, 397). Pyrittäessä opettajan auktoriteetin vähentämiseen on huomioitava, että muutoksia on saatavissa antamalla oppilaille enemmän valtaa myös koulun ajallisessa päätöksen teossa. Jotkut haastateltavistammekin kokivat tämän hetken koulustruktuurin orjuuttavana, mikä voi olla yksi osatekijä saamiimme hälyyttäviin tuloksiin oppilaiden passiivisesta aikakäsityksestä ja sen yhteydestä koko ihmiskuvaan.

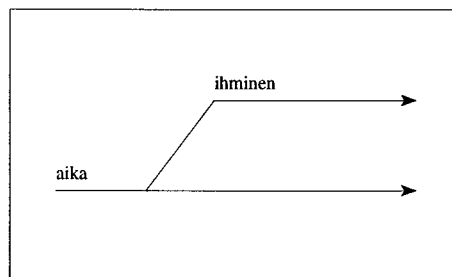
Haastateltavien keskuudessa asenne aikaan on pitkälti ulkoinen ja passiivisesti sävyttynyt. Osa pitää aikaa elämän ja siten myös ihmisen hallitsijana ja ohjailijana. Oppilaat eivät luokittele elämässä saavuttamia muutoksia omiksi ansioikseen. Niin tulevat, kuin jo tapahtuneet muutokset ovat tulosta ajan olemassaolosta. Tapahtumat

otetaan vastaan ajan virrassa sellaisina kuin ne ovat tullakseen. Kyseinen asenne muistuttaa determinististä oppia, jonka mukaan kaikki tapahtuminen on kausaalista, järkähtämättömien lakien mukaista. On totta, että fyysinen kasvu, vanheneminen ja lopulta kuoleminen ovat ihmisen ajallisuutta rajaavia tosiseikkoja. Saatujen tulosten valossa tuntuu kuitenkin lohduttomalta todeta, että useat haastateltavat eivät usko omiin kykyihinsä kehittyä mentaalisisällä, henkisisellä tasolla omien päämäärien ja tavoitteiden suuntaisesti. Muutoksista oma psyykinenkin kasvu ja kehittyminen koetaan ajan määräämäksi. Haastateltavista suurin osa ei ymmärrä tapahtumista seuraavia muutoksia osaksi ihmisen henkilökohtaista kehitymisprosessia, vaan ne katsotaan osaksi aikaa. Lievegoedin (1995) mukaan elävän olennon kehitys on aina pyrkimystä kohti ennalta määrättyä muotoa, jossa tasapainolla, kypsymisellä ja rappeutumisella on kullakin oma tehtävänsä. Hän myöntää, että aikuisuuteen kasvaminen tapahtuu jossain määrin luonnostaan. Hän kuitenkin toteaa, että täydellisesti toteutuakseen kasvaminen on tietoisesti vietävä loppuun sisältäpäin tulevan itsekasvatuksen täydentäessä ulkopuolelta tulevaa kasvatusta. (Lievegoed 1995, 23, 25.) Osa haastateltavista ei kuitenkaan koe omalla henkilökohtaisella menneisyydellään ja kasvullaan olevan sijaa nykyisyydessä saati sitten tulevaisuudessa. Miten voidaan siis edes olettaa, että oppilas haluaisi koulussa vapaaehtoisesti kehittää itseään ja kykyjään, jos niiden kauaskantoisempia saavutuksia ei ymmärretä? Koulun pitäisi keskittää enemmän huomiota oppilaiden henkiseen kasvuun kuin ulkoisiin määrällisiin tavoitteisiin, joita ei vielä kaikki 5. - 6.-luokkalaisetkaan näytä ymmärtävän.

Etsiessämme syitä haastateltavien passiiviseen aikakäsitykseen huomasimme yhteyden ajan alun ja ihmisen alun välisen suhteen ymmärrykseen. Seuraavilla kuvioilla pyrimme selkeyttämään oppilaiden antamia käsityksiä ihmisen alun ja ajan alun välisestä suhteesta. Jos tarkastelemme sokeasti vain nykyhetkeä ja pohdimme sen sisällä olevaa ihmisen ja ajan välistä suhdetta päädyimme kyllä erilaisiin lopputuloksiin, mutta jäämme paitsi niiden suurempaa ymmärrystä. Ottaessamme huomioon myös haastateltavien käsitykset ihmisen ja ajan välisen suhteen historiallisista taustatekijöistä on meidän mahdollista paremmin ymmärtää heidän tämän hetkisiä aikakäsityksiäänkin. Pyrimme

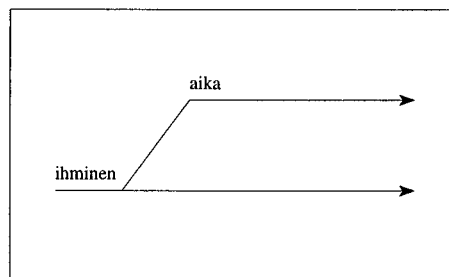
täten myös noudattamaan Helanderin (1993, 223) muistutusta siitä, että aikaa käsittelevässä tutkimuksessa on tutkimustulostenkin kuljettava aika-akselilla parhaiden mahdollisten tulkintojen aikaansaamiseksi.

Pohdittaessa ajan ja ihmisen alun keskinäisiä suhteita vastaukset jakautuivat pääosin kahteen lohkoon, jotka aikaisemmin olemme analysoineet sisäisiin ja ulkoisiin näkemyksiin. Joidenkin haastateltavien aikakäsityksen passiivisuudelle voidaan löytää osaselitys juuri ihmisen ja ajan alun suhteesta.

Tässä aika ja ihminen nähdään kyllä erillisinä, mutta vuorovaikutuksensa historiallisessa valossa ulkoisen aikakäsityksen ihminen koetaan riippuvaiseksi ajasta. Aika määrittää ihmisen olemassaolon. Ihmistä ei edes koeta olevaksi ilman aikaa. Tällainen ajan ja ihmisen riippuvuussuhteen ymmärrys johtaa helposti juuri passiiviseen aikakäsitykseen ja ihmiskuvaan.

Varsin pieni osa haastateltavista uskoo, että ihminen on joko luonnut tai edes valjastanut ajan omiin tarpeisiinsa ja siten itsensä kautta tehnyt ajasta olevan. Hänen on mahdollista muodostaa aikakäsitys, jossa ihminen nähdään aktiivisena, ajallisena vaikuttajana. Tällöin ihmiskuvankin on mahdollista olla aktiivinen ja kehittymismahdollisuuksia luotaava.

Aikaan ja sen olemassaoloon liittyvien kysymysten pohdiskelu osoittautui oppilaille varsin vaikeaksi tehtäväksi. Tämä yksistään puoltaa yleistä käsitystä, jossa aika nähdään itsestään selvänä elämänosana. Käsiteltävän ilmiön vaikeudesta kertoo myös se, että tutkimuksemme oppilaat osoittavat vain vähäistä kritiikkiä aikaa ja sen eri aspekteja kohtaan. Aikaa käsitteenä ei kyseenalaisteta. Ehkä osa oppilaiden kritiikittömyydestä johtuukin jo aikaisemmin todetusta passiivisesti latautuneesta asenteesta aikaan. Myönnettäköön, että aika moniselitteisenä käsitteenä tuottaa aikuisellekin vaikeuksia. Useat oppilaat sanoivat vastauksensa esittämiimme kysymyksiin selvästi "toisen suulla". Osa vastaajista viittasi toisten ihmisten kokemuksiin omiensa sijaan. Lainatut kokemukset ovat kaunokirjallisuuden, elokuvien tai ajankohtaisten uutisotsikoiden varassa. Onko tämä tulkittavissa omien kokemusten vähäisenä tiedostamisena, vähättelynä vai jopa niiden puutteena? Vastauksista huomaamme, että koulussa opetetut asiat ajasta otetaan vastaan melko kritiikittömästi. Haastateltaville melko yleinen käsitys ajasta on verrattavissa sekä uskonnollisiin että luonnontieteellisiin näkemyksiin ajasta. Jumala nähdään ajan herrana ja luojana, luonto ajan ilmentymänä ja noudattajana. Johtuneeko kyseinen tulos siitä, että koulussa tutkimiamme ajan ulottuvuuksia käsitellään vain uskonnon ja luonnontieteen katsantokannoista?

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Grönfors (1982, 173) toteaa kvalitatiivisen tutkimuksen ongelmana olevan validiteetin osoittamisen. Validiteetilla tarkoitetaan sitä, miten pitkälle tutkimuksen analyysissä käsitellyt muuttujat ilmaisevat sitä, mitä niiden on tarkoitus ilmaista. Usein on käytetty jakoa sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Sisäinen validiteetti ilmaisee tutkimuksen pätevyyttä. Se osoittaa tutkijan tieteellisen otteen ja tieteenalan hallinnan voimakkuutta. Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten sekä aineiston välisen suhteen pätevyyttä. (Eskola & Suoranta 1998, 214.) Ulkoista validiteettia on silloin, kun tutkija on tehnyt oikeita johtopäätöksiä ja kuvaa tutkittavan kohteen juuri sellaisena kuin se on (Grönfors 1982, 174).

Kvalitatiivisen tutkimuksen arvioitavuudesta käydyssä keskustelussa on kuitenkin esitetty näkemyksiä, joiden mukaan perinteisesti ymmärrettyinä validiteetti ja reliabiliteetti eivät sellaisinaan sovellu kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden perusteiksi. Validiteetin ja reliabiliteetin käsitteet ovat Eskolan ja Suorannan (1998, 211 - 212) mukaan sopivimpia arvioitaessa kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta, koska tällöin luotettavuudella tarkoitetaan nimenomaan mittauksen luotettavuutta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, josta johtuen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia.

Eräinä luotettavuuskriteereinä laadulliselle tutkimukselle on esitetty *uskottavuus, tutkimustulosten siirrettävyys, varmuus ja vahvistuvuus*. Uskottavuutta pohtiessaan tutkijan tulisi tarkistaa, vastaavatko hänen käsitteellistyksensä ja tulkintansa tutkittavien käsityksiä. Siirrettävyyttä pidetään joissakin tilanteissa mahdollisina, joissakin mahdottomina. Varmuus tarkoittaa sitä, että tutkija pyrkii ottamaan huomioon myös tutkimukseen ennustamattomasti vaikuttavat ennakkoehdot. Vahvistuvuudella tarkoitetaan tehdyille tulkinnoille saatua tukea muista samaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 1998, 212 - 213.)

Realistinen luotettavuusnäkemys korostaa tutkimustekstin merkitystä luotettavuuden välittäjänä. Tutkimuskäytänteet kuvataan mahdollisimman seikkaperäisesti ja tutkimuksen kohde selvennetään totuudenmukaisesti. Realistiseen luotettavuusnäkemykseen kuuluvat myös validiteetin ja reliabiliteetin käsitteet. (Eskola & Suoranta 1998, 214.)

Pyrimme selventämään tutkimuksen kulun niin yksiselitteisesti ja seikkaperäisesti kuin mahdollista. Tällä keinoin mahdollistamme lukijalle sen, että hän pystyy seuraamaan tutkimuksen etenemistä ja tekemään omat johtopäätöksensä. Pyrimme myös lisäämään tutkimuksen toistettavuutta antamalla yksityiskohtaiset tiedot tutkimuksen kulusta. Tutkimuksen toistettavuus kuitenkin tuskin on täysin mahdollista, koska jokainen tutkija tulkitsee asioita oman näkemyksensä varassa.

Esihaastattelimme neljää viidennen luokan oppilasta keväällä 1998. Esihaastatteluilla halusimme varmistaa laatimamme teemahaastattelurungon toimivuuden sekä halusimme harjoitella haastattelutekniikkaa. Haastatteluiden jälkeen selkeytimme teemarunkoa ja lisäsimme sarjakuvatehtävän. Esihaastattelun jälkeen haastatteluista saamamme aineisto oli luotettavampaa, koska esimerkiksi teemojen tulkinnanvaraisuus oli minimoitu. Varsinainen haastattelutilanne saattaa kuitenkin sisältää monia tutkimuksen luotettavuutta heikentäviä puolia. Yksi näistä on se, että haastattelussa haastateltavalla on yleensä taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastateltavat saattavat kontekstista riippuen puhua eri lailla kuin muissa tilanteissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 202 - 203.) Lisäksi haastattelijan kielenkäyttö saattaa olla haastateltavalle vierasta.

Tehtyämme omat haastattelumme ja purkaessamme niitä huomasimme oman kysymystekniikkamme olevan useasti ulkoisia näkemyksiä ajasta hakevan. Jos kysymme esimerkiksi "Miten aika vaikuttaa ihmisiin?", on melko varmaa, että vastaus on ulkoista näkemystä edustava, koska jo kysymyksessämme annamme lähtökohdaksi sen, että aika tosiaan vaikuttaa ihmisiin. Jos kysymys olisi kuulunut "Miten ihminen vaikuttaa

aikaan?" olisi tilanne ollut toinen. Tällöin sisäistä aikakäsitystä mukaillen olisimme kysymyksellämme luoneet lähtökohdaksi ihmisen mahdollisuuden vaikuttaa aikaan. Haastattelutekniikan harjoittelu sellaiseksi, että vastausten suunnan ohjaus olisi mahdollisimman vähäistä vaatii paljon aikaa ja kokemusta haastattelutyöstä. Mikäli haastattelija haastattelutekniikallaan ohjaa tutkittavien vastauksia vaikuttaa se heikentävästi tutkimuksen luotettavuuteen.

Tutkimuksessa yhdistimme piirustustehtävän teemahaastatteluun. Pyrimme kahden eri menetelmän käytöllä lisäämään tutkimuksen luotettavuutta. Yhden tutkimusmenetelmän käyttö ei välttämättä anna kattavaa kuvaa tutkimusaiheesta. Eri tutkimusmenetelmien yhdistämistä kutsutaan triangulaatioksi. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös se, että tutkijoita oli kaksi, jolloin pystyimme neuvottelemaan havainnoista ja näkemyksistä sekä saimme monipuolisemman ja laajemman kuvan tutkimusaiheesta. (Eskola & Suoranta 1998, 69 - 70.)

Nauhoitimme jokaisen tekemämme haastattelun. Näin pystyimme haastattelutilanteessa kiinnittämään huomion haastateltavan sanoihin ja tarttumaan hedelmällisiin jatkokysymyspaikkoihin paljon intensiivisemmin kuin jos olisimme tehneet muistiinpanot käsin. Haastatteluiden nauhoittamista puolletaan esimerkiksi sillä, että saadaan taltioitua sanatarkasti, jopa äänensävyjä myöten haastateltavien sanoma. Aineiston myöhemmissä käsittelyvaiheissa on hyödyksi, kun tutkija voi kuunnella nauhoja uudestaan ja poimia niistä uusia esiin nousevia seikkoja. Nauhoittaminen mahdollistaa haastatteluiden sanatarkan litteroinnin, jonka ansiosta sanoma välittyy selkeämmin. (Grönfors 1982, 137 - 138.) Sanatarkan litteroinnin tuloksena pystyimme käyttämään tutkimuksessa suoria sitaatteja, jotka eivät ainoastaan elävöitä tekstiä vaan antavat lukijalle mahdollisuuden tehdä omia tulkintoja. Esille tuomamme monet poiminnat haastatteluista lisäävät myös analyysin kattavuutta. Kattavuudella tarkoitetaan sitä, että tehtyjä tulkintoja ei perustella vain parilla poiminnalla haastattelumateriaalista (Mäkelä 1990, 53).

Savolainen (1991) on esittänyt eri tapoja ja syitä käyttää tekstikatkelmia omassa työssään. Ensiksi sitaatti perustelee tutkijan tekemää tulkintaa aiheesta. Toiseksi sitaatti voi kuvata esimerkinomaisesti tiettyä suurempaa aineistoa. Sitaatilla on myös elävöittävä merkitys ja lisäksi tekstipätkä voi olla tiivistetty katkelma laajemmasta aineistosta. (Savolainen 1991, 454.) Omassa tutkimuksessamme käytämme sitaatteja tuomaan tutkimukseen luotettavuutta sekä elävöittämään tekstiä. Tiivistyksiä haastatteluaineistosta emme ole tehneet, koska silloin on vaarana, että jotain arvokasta tietoa jää pois. Tällöin myös lukijan mahdollisuudet tehdä omia tulkintoja heikentyy.

9 TARKASTELU

9.1 Sisällöllinen tarkastelu

Aikakäsityksen tutkimuksen historialla on kauaskantoiset juuret. Ihmisellä tuntuu aina olleen voimakas tarve ymmärtää ympäröivää maailmaa ja sen hallitsevia ilmiöitä. Ajan problematiikkaan ei runsaista yrityksistä huolimatta olla löydetty vastausta. Kamppinen (1999) on esittänyt teorian ajan yhä selvittämättömään ongelmaan. Hänen mukaansa ihminen olisi kognitiivisesti suljettu mind-body, universumin perimmäisen luonteen sekä ajan ja ikuisuuden problematiikan suhteen. Elollinen luonto pitää sisällään organismeja, eliöitä, joilla ei ole kapasiteettia selvittää esimerkiksi maailman fysikaalimatemaattisia ulottuvuuksia. Kyseiset eliöt ovat kognitiivisesti suljettuja asian suhteen. Kamppisen mukaan samaa voidaan olettaa ihmisestä, joka on myös elollinen luomakunnan olento. Onko siis ihminen kognitiivisesti suljettu ajan suhteen? Onko meidän, yrityksistämme huolimatta, ikinä edes mahdollista selvittää ajan ongelmaa? Entä johtuuko juuri tämän asian tiedostamisesta se tosiseikka, että yleensä ihmiset pitävät aikaa itsestään selvänä?

Kognitiivisen sulkeuman idea taustanaan tutkimuksemme tulokset kaatuisivat omaan olemattomuuteensa. Tarkoituksenamme ei kuitenkaan ollut selvittää ajan problemaa, vaan aidosti ja rehellisesti kuvata ajan ja sen ulottuvuuksien olemassaoloa 5. - 6.-luokkalaisen elämyksellisessä viitekehyksessä. Tarkoituksestamme johtuen emme myöskään pyri yleistämään tutkimustuloksiamme, vaan laadulliselle, fenomenografiselle tutkimukselle tyypillisesti kuvaamme ongelmalliseksi tunnustettua ilmiötä aika, siitä aspektista, miten 11 - 12-vuotiaat sen kokevat. Pyrittäessä yleistykseen on tutkimuksen kohdejoukko yleensä suuri ja tutkimus luonteeltaan kvantitatiivinen.

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielman ollessa kyseessä ja valittuamme näkökulmaksemme sosiaalipsykologisen lähestymistavan aikaan, ei meille tuottanut

ongelmia muodostaa kasvatustiedettä palvelevia tutkimusongelmia. Tarkoituksenamme oli kuvata 5. - 6.-luokkalaisten aikakäsityksiä mahdollisimman seikkaperäisesti, jotta lukijan olisi helpompi muodostaa perusteltua kritiikkiä ja tehdä asioista omia tulkintoja. Tutkimuksemme empiirisen osan päätulokseksi nousi oppilaiden aikakäsityksen verrattain ulkoisesti sävyttynyt luonne, mikä ilmenee aikakäsityksen pirstaloituneisuutena, tämän mahdollistaa käsitys ajasta lineaarisena. Oppilaiden voimakas passiivisuus aikaa ja sen ongelmia kohtaan sai pohdinnan alaisuudessa uusia merkityksiä, joiden toivomme käynnistävän lukijassa tarpeen reflektoida myös omaa käsitystensä ajasta.

Toinen päätarkoituksemme lähestyi ajan yhteiskunnallisempia аспекteja teorioista käsin. Tarkoituksenamme oli peilata saamiemme empiirisiä tuloksia lapsen aikakäsityksistä kouluun ja sen aikastrukturiin. Koulua kartoitimme lähinnä yhteiskunnallisena ajallisen instituution edustajana. Tutkimuksessamme tulimme siihen tulokseen, että koulun piilo-opetussuunnitelman alainen pyrkimys oppilaiden aikasosiaalistumiseen on 11 - 12-vuotiaiden keskuudessa jo lähes saavutettu. Tutkimustulosten valossa näyttää siltä, että koulun aikastrukturi linkittyy tiiviisti oppilaiden objektiivisiin ajan kokemuksiin. Haastateltavat eivät ymmärrä koulun ajallisia elementtejä, mikä tukee aikaisempia tutkimustuloksia oppilaiden sopeutumisongelmista koulun tiukkaan aikastrukturiin.

9.2 Menetelmällinen tarkastelu

Tutkittaessa kvalitatiivisesti ilmiöitä tai asioita, olennaisuuksia ja ilmiöiden merkityksiä, tutkimusmenetelmänä käytetään fenomenografiaa (Kasvatustieteen käsitteistö 1982, 44 - 45). Fenomenografiassa ollaan kiinnostuneita käsityksistä, joita yksilö muodostaa ilmiöstä (Ahonen 1994, 116). Omassa tutkimuksessamme olimme kiinnostuneita käsityksistä, joita aikailmiö on synnyttänyt 11 - 12-vuotiaiden oppilaiden tajuntaan. Halusimme kuvata sitä, miten he kokevat ajan. Näin ollen fenomenografinen tutkimusote

soveltui tutkimusmenetelmäksemme, eikä sen pätevyys missään tutkimuksen vaiheessa joutunut kyseenalaiseksi.

Fenomenografian yleisin tiedonkeruumenetelmä on haastattelu, erityisesti puolistrukturoitu eli teemahaastattelu sekä avoin haastattelu. Tarkoituksena on porautua käsiteltävään teemaan niin syväälle kuin mahdollista. (Ahonen 1994, 136 - 138.) Parhaiten tähän luonnollisesti päästäisiin avoimella haastattelutekniikalla. Tällöin kuitenkin myöhemmässä analysointivaiheessa aineiston rajaaminen voi olla ongelmallista. Strukturoitu haastattelu taas minimoi oppilaiden mahdollisimman vapaan kerronnan aiheesta. Päädyimme teemahaastatteluun, jossa teemat ohjaavat keskustelua, mutta oppilaalla on mahdollisuus kertoa teemaan liittyen aiheesta mahdollisimman paljon. Teemat helpottavat myös haastattelijan keskustelun ohjausta, mutta vaativat silti häneltä suurta tarkkaavaisuutta takertua esiin nouseviin yksityiskohtiin. Tutkimuksemme aiheen kannalta teemahaastattelu antoi parhaan lähestymistavan aikailmiöön. Teemahaastattelu, kuten varmasti muutkin haastattelumenetelmät, vaatii paljon tekniikan hiomista ja harjoittelua. Suorittamamme esihaastattelut kävivät kyllä tekniikan harjoittelusta, mutta kentällä oltuamme, purettuamme nauhat ja aloitettuamme analysoinnin huomasimme monia hedelmällisiä kohtia, joissa emme olleet haastattelutilanteessa ymmärtäneet purettua esiin nousseisiin seikkoihin tarkemmin.

Sarjakuvan käyttöä tiedonkeruumenetelmänä olisi pitänyt suunnitella enemmän päättäessämme kerätä aineistoa kyseisen menetelmän avulla. Meiltä jäi huomioimatta sarjakuvan luonteesta se, että sarjakuva esittämiskeinona kuvaa aina melko ulkoista näkemystä ajasta, pakottaen jo tehtävän annossa lineaariseen ajan käsitykseen. Kuitenkin tehtävä oli oppilaiden mielestä mielenkiintoinen ja palveli sekä meitä että oppilaita haastattelun yhteydessä ns. lämmittelytehtävänä. Toiseksi myös sarjakuvan sisällön tulkintaan ei meillä ehkä ollut tarvittavia taitoja, vaan jouduimme suorittamaan analysoinnin ulkoisia seikkoja seuraamalla.

9.3 Aihetta jatkotutkimukselle

Ajan aikaisemman suomalaisen tutkimuksen puuttuessa huomasimme useita jatkotutkimustarpeita, joita emme kyenneet mahduttamaan oman tutkimuksemme piiriin. Tutkimuksemme edetessä, saamiemme tulosten valossa havahduimme näkemään ajan laaja-alaisempia ongelmia. Tutkimuksen alaiseksi olisi saatava akuutit yhteiskunnalliset ongelmat, kuten se, miten mahdollinen oppilaan ja koulun aikakäsityksien "kuilu" vaikuttaa mm. oppimiseen? Mitä sen poistamiseksi voitaisiin tehdä?

Mielenkiintoinen näkökanta jatkotutkimusta ajatellen olisi myös selvittää ajan opettamisen historiaa koulussa. Millaista kehitystä on kyseisen ilmiön opettamisessa tapahtunut ja mitkä ajan ominaisuudet on otettu huomioon? Selvittää voisi, mihin päämääriin ajan opettamisella on pyritty ja pyritään, kehittämään oppilaan ulkoista vaiko sisäistä ajan kokemusta. Tarkastelua voisi jatkaa oppiainesidonnaisestikin.

Jo aiemminkin mainittu kaupunkikoulujen ja maalaiskoulujen oppilaiden aikakäsitysten vertailu toisi luultavasti esille lasten sosiaalisen ympäristön, samoin mahdollisten erilaisten päivähoitojen vaikutuksen kouluun tulevan oppilaan ajan käsittämisessä. Onko esimerkiksi kunnallisessa päivähoidossa olevan lapsen käsitys ajasta saanut enemmän lineaarisen ajan piirteitä, kuin kotihoidossa olleen lapsen? Miten tämä mahdollinen ero tulisi ottaa huomioon koulussa?

Ihmiskuvan ja aikakäsityksen välillä tuntuisi tutkimustulostemme perusteella olevan jonkin asteista yhteyttä. Jatkotutkimuksen keinoin voitaisiin valottaa, mitkä olisivat mahdollisuudet avartaa tietämystä ihmisestä aikakäsityksen avulla.

LÄHTEET

- Aalberg, V. 1985. Nuoruusiän normatiivinen kriisi. Teoksessa T.-B. Hägglund (toim.). Nuoruusiän psykiatria. Helsinki: Tammi, 81 - 84.
- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. 1. - 2. painos. Helsinki: Kirjayhtymä, 114 - 160.
- Aika ja avaruus. 1989/1991. Mystiikan maailma. Suom. J. -V. Sappinen. Kööpenhamina: Lademann.
- Aittola, T., Jokinen, K. & Laine, K. 1991. Nuorisokulttuurit ja koulutus. Teoksessa T. Takala (toim.). Kasvatossosiologia. Porvoo: WSOY, 85 - 115.
- Alasuutari, P. 1989. Menneisyyden jäsentäminen identiteetin ilmauksena. Teoksessa P. Heiskanen (toim.) Aika ja sen ankaruus. Helsinki: Gaudeamus, 75 - 85.
- Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Aristotle 1970. The physics I. Books I - IV. London: Heinemann.
- Askin, Y. F. 1977. the philosophic concept of time. Teoksessa Time and the philosophies. UNESCO, 127 - 139.
- Asplund, J. 1985. Tid, rum, individ och kollektiv. Stockholm: LiberFörlag.
- Augustinus 1919/1981. Tunnustukset. S. Kiviranta (toim.). Suom. O. Lakka. Helsinki: SLEY-kirjat.
- Beard, R. M. 1971. Piagetin kehityspsykologia. Suom. T. Takala. Helsinki: Tammi.
- Bergson, H. 1910/1960. Time and free will. An essay on the immediate data of consciousness. New York: Harper & Brothers.
- Bergson, H. 1964. Matter and memory. New York: Humanities.
- Berliner, D. C. 1990. What's all the fuss about instructional time. Teoksessa M. Ben-Peretz & R. Bromme (toim.). The nature of time in schools. Theoretical concepts, practitioner perceptions. New York: Teachers College Press, 3 - 76.
- Blinnikka, L.-M. 1977. Ihmisen aikaperspektiivi ja tulevaisuudenkuva. Turun yliopisto. Psykologian tutkimuksia 27.
- Blyth, J. 1988. Place and time with children five to nine. Teaching 5 - 13 series. C. Richards (toim.). 2. painos. London: Routledge.
- Broady, D. 1991. Piilo-opetussuunnitelma. Mihän koulussa opitaan. Suom. P.

- Kämäräinen, M. Neste, I. Rastila, R. Aaltonen, J. Auvinen, A.-L. Kirvesoja & H. Nieminen. Tampere: Vastapaino.
- Bruno, J. E. 1996. Time perceptions and time allocation preferences among adolescent boys and girls. *Adolescence* 31, 121, 109 - 126.
- Cottle, T. J. 1976. *Perceiving time: A psychological investigation with men and women*. New York: Wiley.
- Dreyfus, H. I. 1975. *Human temporality*. Teoksessa J. T. Fraser & N. Lawrence (toim.). *The study of time 2*. New York: Springer-Verlag.
- Durkheim, E. 1980. *Uskontoelämän alkeismuodot. Australialainen toteemijärjestelmä*. Suom. S. Randall. Helsinki: Otava.
- Elias, N. 1987/1992. *Time: An essay*. Oxford: Blackwell.
- Elkind, D. 1970/1974. *Lapset ja nuoret: Jean Piagetin kehityspsykologiaa*. Suom. M. Rutanen. Jyväskylä: Gummerus.
- Erikson, E. H. 1982. *Lapsuus ja yhteiskunta*. Suom. E. Huttunen. 2. tarkastettu painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fraisse, P. 1963. *The psychology of time*. Käänt. J. Leith. New York: Harper & Row.
- Fraisse, P. 1979. *Time in psychology*. Teoksessa F. Greenway (toim.). *Time and the sciences*. UNESCO.
- Fraser, J. T. 1987. *Time, the familiar stranger*. Amherst: The University of Massachusetts Press.
- Gadamer, H.-G. 1977. *The Western view of the inner experience of time and the limits of thought*. Teoksessa *Time and the philosophies*. UNESCO, 33 - 48.
- Giddens, A. 1984/1991. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Grönfors, M. 1982. *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. Porvoo: WSOY.
- Hartocollis, P. 1983. *Time and timelessness or the varieties of temporal experience*. New York: International Universities Press.
- Hawking, S. W. 1988. *Ajan lyhyt historia. Alkuräjähdyksestä mustiin aukkoihin*. Suom. R. Varteva. 6. painos. Porvoo: WSOY.
- Helander, J. 1993. *Matka ajassa*. Jyväskylä: Gummerus.
- Hellström, L. 1984. *Kampen om tiden. En etnologisk studie om barns tidspräglan*. Stockholms universitet. Institutet för folklivsforskning. Uppsats för fördjupningskurs.

- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1982. Teemahaastattelu. 3. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. 1986. Voidaanko tulevaisuuteen vaikuttaa? Koulutus ja tietoyhteiskunta-tutkimuksen osaraportti. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 1.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Häyrynen, Y.-P. 1988. Elämänura ja ammatinvalinta. Teoksessa P. Niemelä & J.-E. Ruth (toim.). Ihmisen elämänkaari. Helsinki: Otava, 113 - 126.
- Jokelainen, T. 1997. Aika. Kallio 53, 5, 154 - 155.
- Julkunen, R. 1985. Naisten aika. Tiede & edistys 10, 4, 295 - 308.
- Julkunen, R. 1989. Jokapäiväinen aikamme. Teoksessa P. Heiskanen (toim.). Aika ja sen ankaruus. Helsinki: Gaudeamus, 10 - 21.
- Kangasharju, S. 1995. Aika viestinnässä ja viestintä ajassa. Viestinnän vaikutus aikaan. Helsingin yliopisto. Viestinnän laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Kangasharju, S. 1996. Viestinnän vaikutus ajan käsittämiseen. Tiedotustutkimus 19, 1, 54 - 64.
- Kasvatustieteen käsitteistö. 1982. S. Hirsjärvi (toim.) Helsinki: Otava.
- Karlsson, L. & Riihelä, M. 1991. Ajattelu alkaa ihmetyksestä. Ryhmätyöstä yhteistoiminnalliseen oppimiseen. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Keinonen, M. & Lahti, P. 1993. Vanhus ja aika. Ajan arviointitutkimus - time management. T. Heiskanen (toim.). Suomen mielenterveysseura r.y. SMS-tuotanto Oy.
- Kern, S. 1983. The culture of time and space 1880 - 1918. Massachusetts: Harvard University Press.
- Kivinen, O. & Rinne, R. 1991. Koulutuksen kentät ja kulku. Teoksessa T. Takala (toim.). Kasvatussosiologia. Porvoo: WSOY, 53 - 84.
- Klinberg, G. 1977. Kouluiän kehityspsykologia. Helsinki: Otava.
- Koskiahho, B. 1990. Ohi, läpi ja reunojen yli. Tutkimuksenteon peruskysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Kvale, S. 1996. Interviews. An introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: SAGE.
- Lahtela, O. 1980. Iän ja sukupuolen yhteys ihmisen aikaperspektiiviin. Turun yliopisto. Psykologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Leiwo, M. 1987. Lapsen kielen kehitys. 3. painos. Helsinki: Yliopistopaino.

- Lievegoed, B. 1976/1995. Yksilön elämänkaari. S. Yrjömäki & L. Salonen (toim.).
Suom. P. Aalto, T. Bäck, A. Laitinen, M. Parviainen. Espoo: Posiplan
kustannus.
- Liikkeen lait. Newtonin Principia 300 vuotta. 1987. Näyttely 13.1. - 15.3.1987.
Helsingin yliopiston kirjasto.
- Lundmark, L. 1993. Tiden är bara ett ord. Om klockornas makt och hur man bryter
den. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Malaska, P. 1988. Tulevaisuudentutkimuksen metodologia. Futura 4.
- Malassu, P.-L., Ruth, J.-E. & Saarenheimo, M. 1988. Vanhuus kehitysvaiheena.
Teoksessa P. Niemelä & J.-E. Ruth (toim.). Ihmisen elämänkaari.
Helsinki: Otava, 207 - 222.
- McGrath, J. E. & Kelly, J. R. 1986. Time & human interaction. Toward a social
psychology of time. New York: The Guilford Press.
- Michon, J. A. 1985. The compleat time experiencer. Teoksessa J. A. Michon & J. L.
Jackson (toim.). Time, mind and behavior. Berlin: Springer-Verlag.
- Moore, W. E. 1963. Man, time and society. New York: Wiley.
- Myyrä, J. 1988. Keski-ian kehitystehtävät. Teoksessa P. Niemelä & J.-E. Ruth
(toim.). Ihmisen elämänkaari. Helsinki: Otava, 193 - 205.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä
(toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki:
Gaudeamus, 42 - 61.
- Nurmi, J.-E. & Nuutinen, P. 1987. Tähtäimessä tulevaisuus. Suomalaisten nuorten
käsityksiä tulevaisuudesta. Kansalaiskasvatuksen keskus r.y.
Tutkimuksia ja selvityksiä 2.
- Ohe, S. 1977. Time, temporality and freedom. Teoksessa Time and the philosophies.
UNESCO, 81 - 89.
- Palo, J. 1998. Kilpaa ajan kanssa. Miksi meidän on niin vaikea tulla toimeen ajaksi
nimitetyn ilmiön kanssa. Helsingin Sanomien kuukausiliite. Huhtikuu
107 - 108.
- Park, D. 1978. Past and the future. Teoksessa J. T. Fraser, N. Lawrence & D. Park
(toim.). The study of time 3. New York: Springer-Verlag.
- Patton, M. Q. 1990. Qualitative evaluation and research methods. 2nd ed. Newbury
Park: SAGE.
- Persson, A. 1994. Skola och makt. Om viljan till kunskap, beroendet av utbildning och

- tvånget att gå i skola. Stockholm: Carlssons.
- Piaget, J. 1927/1969. The child's conception of time. London: Routledge & Kegan Paul.
- Piaget, J. 1964/1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Kuusi esseetä lapsen kehityksestä. Suom. S. Palmgren. Porvoo: WSOY.
- Pohjanen, J. 1992. Kello on 8.00. Mutta mitä on aika? Pyrkimyksiä ajan sosiologiseen käsittämiseen. Oulun yliopisto. Sosiologian laitoksen tutkimuksia 19.
- Pulkkinen, L. 1988. Nuoren persoonallisuuden kehitys. Teoksessa P. Niemelä & J.-E. Ruth (toim.) Ihmisen elämänkaari. Helsinki: Otava, 75 - 89.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksessa vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Porvoo: WSOY.
- Rauste-von Wright, M. & Kinnunen, R. 1983. Nuorison ihmis- ja maailmankuva VII: Nuorten aikaperspektiivi maailmankuvan jäsentäjänä. Turun yliopisto. Psykologian tutkimuksia 55.
- Riihelä, M. 1989. Lasten ryhmäoppiminen ja aikakäsite koulupsykologityön kohteena. Kouluhallituksen julkaisuja 20. Helsinki: VAPK.
- Rödstam, M. 1990/1992. Lapsen kehitys 7 - 12 vuotta. Suom. H. Huovinen. Helsinki: Otava.
- Sarmela, M. 1993. Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta. Suomen Antropologisen Seuran toimituksia 15. Helsinki: SKS.
- Savolainen, P. 1991. Kvalitatiiviset tutkimustavat suomalaisessa tieteessä. Kasvatus 22, 5 - 6, 451 - 458.
- Schulman, M. 1988. Ihmisen psykologinen syntyminen. Teoksessa P. Niemelä & J.-E. Ruth (toim.). Ihmisen elämänkaari. Helsinki: Otava, 11 - 24.
- Siltala, P. 1988. Nuoruus. Teoksessa P. Niemelä & J.-E. Ruth (toim.). Ihmisen elämänkaari. Helsinki: Otava, 91 - 112.
- Sironen, E. 1989. Urheilu ja kulttuurinen aikatietoisuus. Teoksessa P. Heiskanen (toim.). Aika ja sen ankaruus. Helsinki: Gaudeamus, 22 - 34.
- Sulkunen, P. 1990. Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 264 - 285.
- Sääskilahti, N. 1998. Ihmisen ajoittaminen: ihminen ajan katkoksesta. Teoksessa P. Jankala & E. Kiuru (toim.). Toinen sivilisaatio. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500-2000. Jyväskylän yliopisto.

Etnologian laitoksen tutkimuksia 36, 133 - 137.

The nature of time in schools. Theoretical concepts, practitioner perceptions. 1990. M.

Ben-Peretz & R. Bromme (toim.). New York: Teachers College Press.

Tähkä, R. 1989. Psykoanalyttinen näkökulma ajan kokemiseen. Teoksessa P.

Heiskanen (toim.). Aika ja sen ankaruus. Helsinki: Gaudeamus, 56 - 74.

Urpilainen, E. 1997. Raamatullisen aikakäsityksen mureneminen tieteissä. *Kaltio* 53,

6, 197 - 199.

Weber, M. 1990. Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. *Suom. T. Kyntäjä*. 2.

painos. Porvoo: WSOY.

Westlund, I. 1996. Skolbarn av sin tid. En studie av skolbarns upplevelse av tid.

Linköpings studie in education and psychology 49.

Wien, C. A. 1996. Time, work and developmentally appropriate practice. *Early*

childhood research quarterly 11, 3, 377 - 403.

Audiovisuaalinen lähde

Kamppinen, M. 1999. Ohjelmassa P. Aalto (toim.). Ylen Avoin Yliopisto. Enkelten

aika. Yle-Tv 1. Uusinta. 1.2.1999. Kello 23.15 - 00.15.

Liite 1: Tiedote oppilaiden vanhemmille

Jyväskylä 27.4.1998

Hyvät 5. - 6.-luokkalaisten huoltajat!

Me, Sari ja Tiina, opiskelemme Jyväskylän Opettajankoulutuslaitoksella ja olemme parhaillaan tekemässä pro gradu-työtämme, jonka aiheena on 5. - 6.-luokkalaisten käsitykset ajasta. Olemme saaneet *****:n ja *****:n ala-asteiden johtajilta luvan haastatella kyseisten koulujen 5. - 6.-luokkalaisia. *****:n ala-asteella suoritamme haastattelut 4. - 6. 5.1998 ja *****:n ala-asteella 11. - 14. 5.1998. Mikäli ette halua, että lapsenne osallistuu haastatteluun tai mikäli haluatte lisätietoja haastattelusta, pyydämme Teitä ottamaan yhteyttä meihin mitä pikimmin!

Kiitos!!

Sari Sinervä
puh: 050-58 62 537

Tiina Kortemäki
puh: 050-56 76 014

Liite 2: Haastattelun teema-alueet

Henkilökohtainen menneisyys

Sarjakuvan avulla tulevaisuuden visiot

Ajan luonne: Mitä se on, millaista se on, ajan rajat

Ajan tarve, vaikutukset

Nykyisyys

Tulevaisuus

Menneisyys

Asenne aikaan: aikamatkustusteema

Ajan vaihteleva liikkuvuus

Ajan ja ihmisen suhde

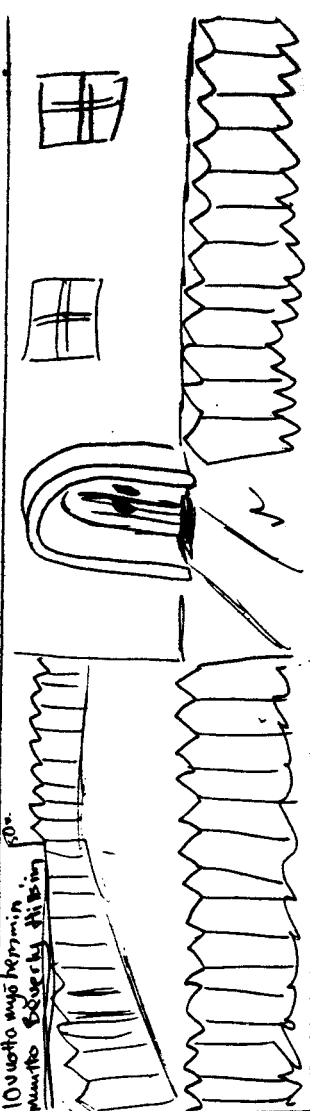
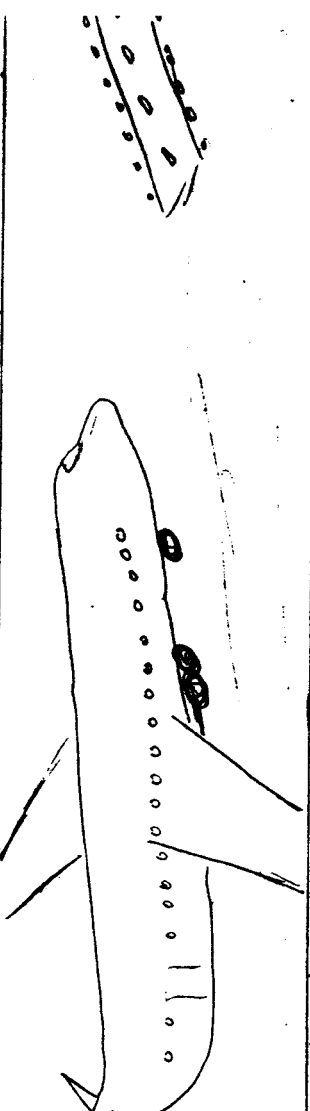
Aika fiktiivisenä valtiaana, palvelijana

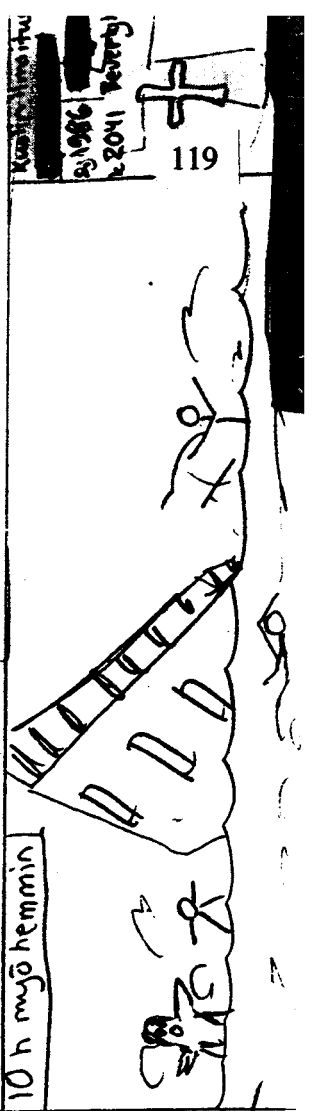
Muokkaminen...

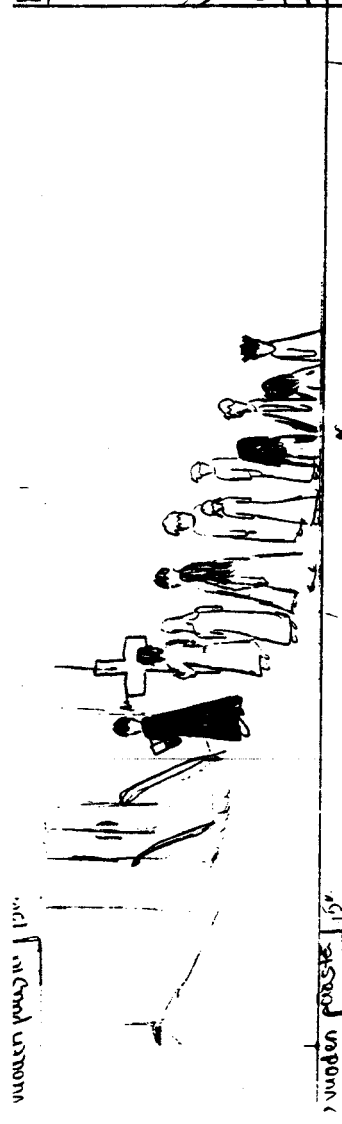
Viikon muokkaminen

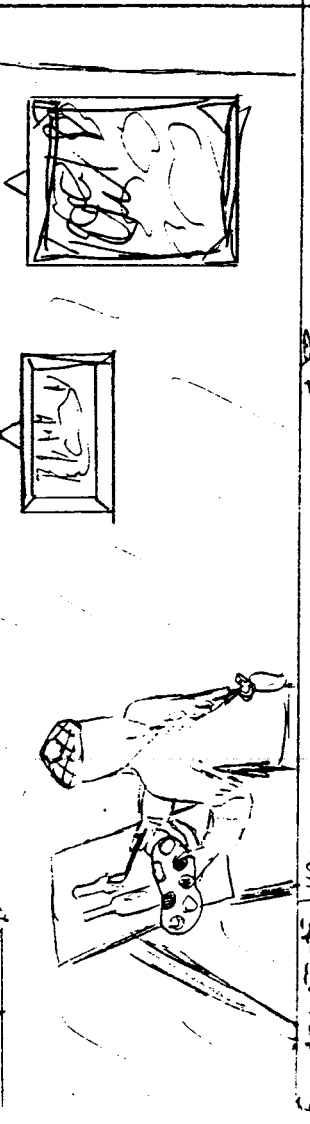
10 vuotta muokkaminen
muokkaminen 2000-2010

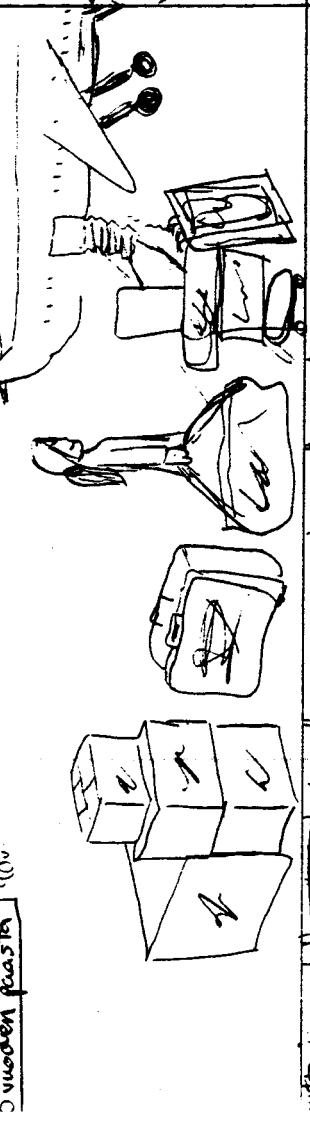
10 h muokkaminen

vuoden muokkaminen 1986

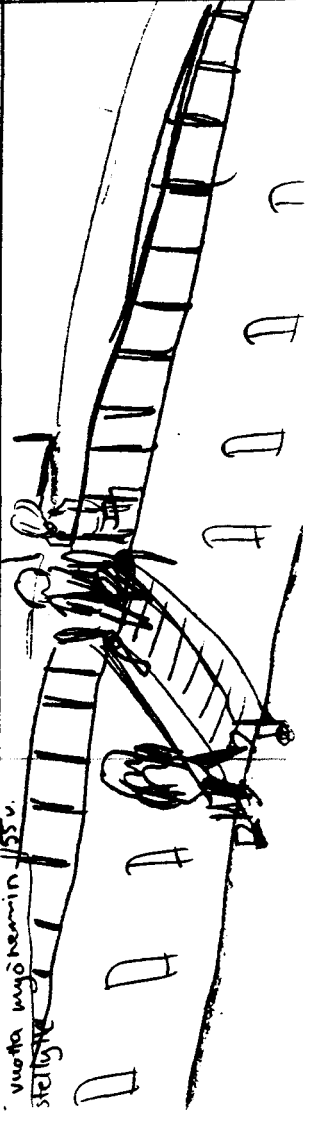
vuoden muokkaminen 1986

Suomen puolesta 1986

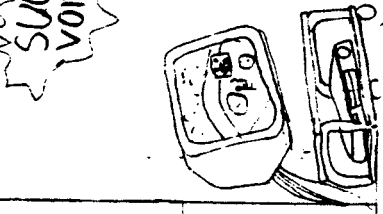
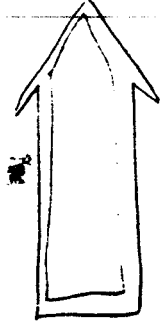
vuoto muokkaminen
3. Angelenin

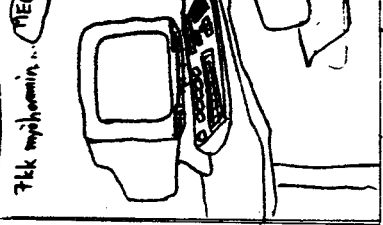
vuoto muokkaminen 1986
steigere

Liite 4: Paavo

TULEVAISUUS-
DEN VISIO

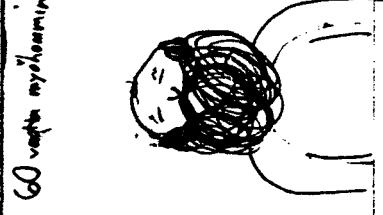
SUOMI VOITTI!

7kk myysoinnin...
MEGAPASSIINA 2000!
VINJIN

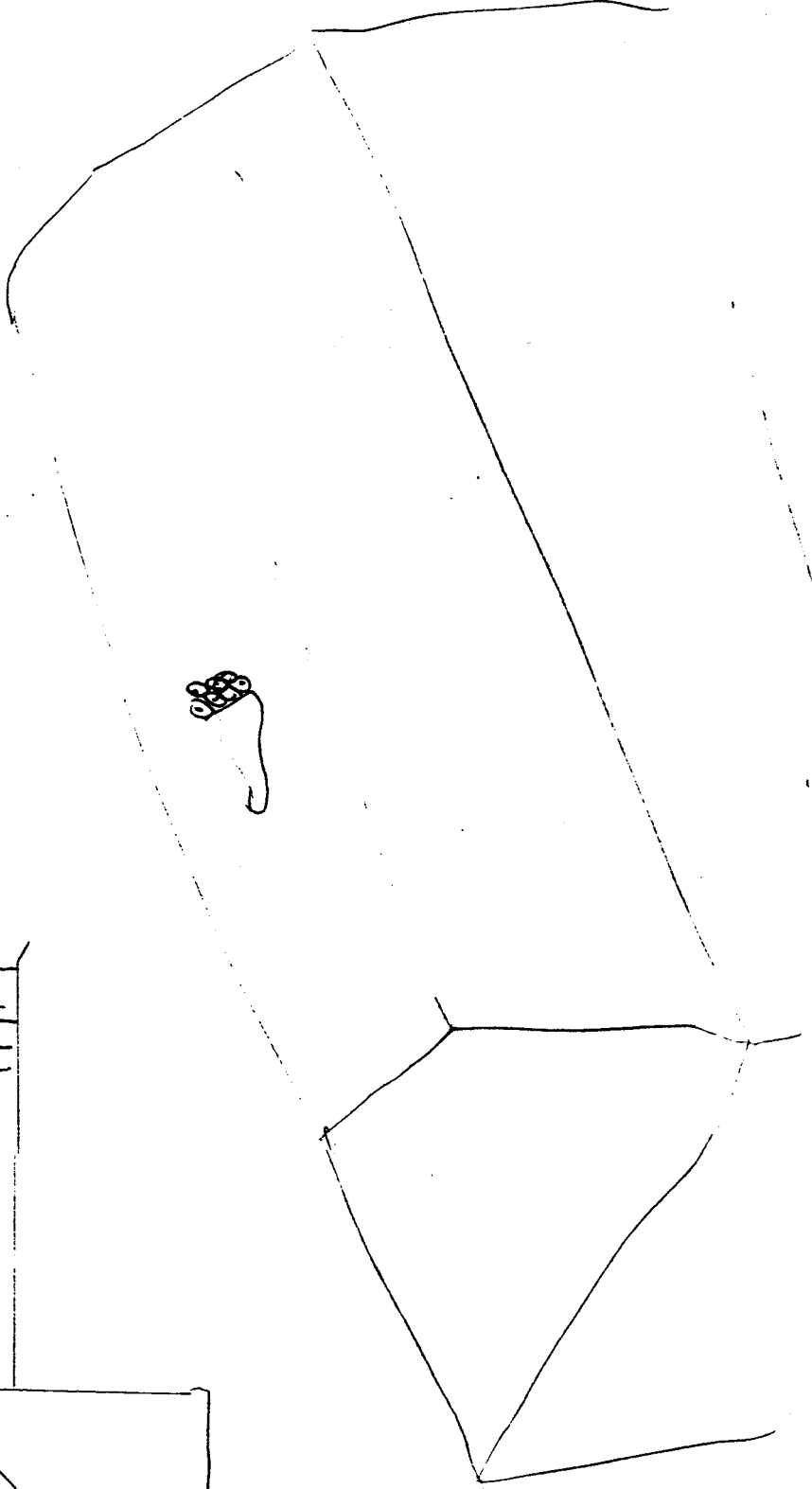
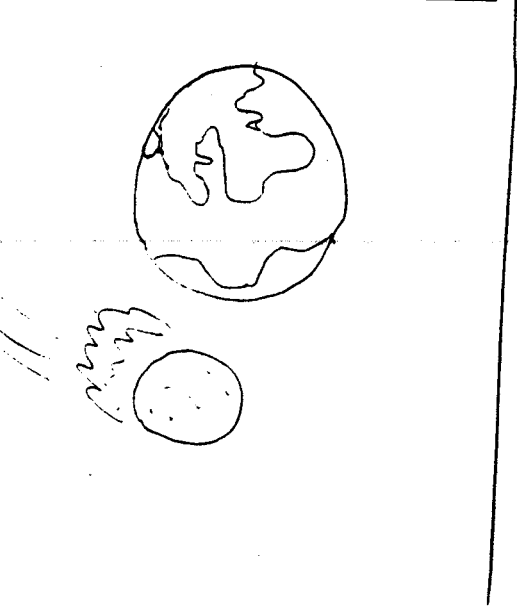

5 vuotta myysoinnin...
TOSIANN, HÄN ON
KEKGINUT MERI-
VEDEN NÄRSUT-
TAJAN.

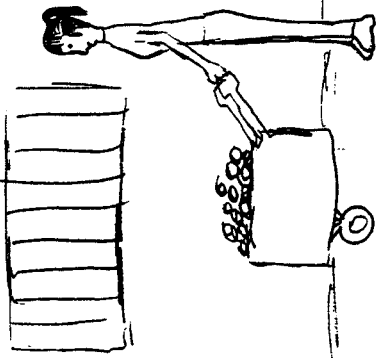

60 vuotta myysoinnin...
HÄN ON ENNUSTA
NUT MAAILMAN
LOPUN HUOMISEKSI
METEORIT-
TIGRIN
MAAILMAN

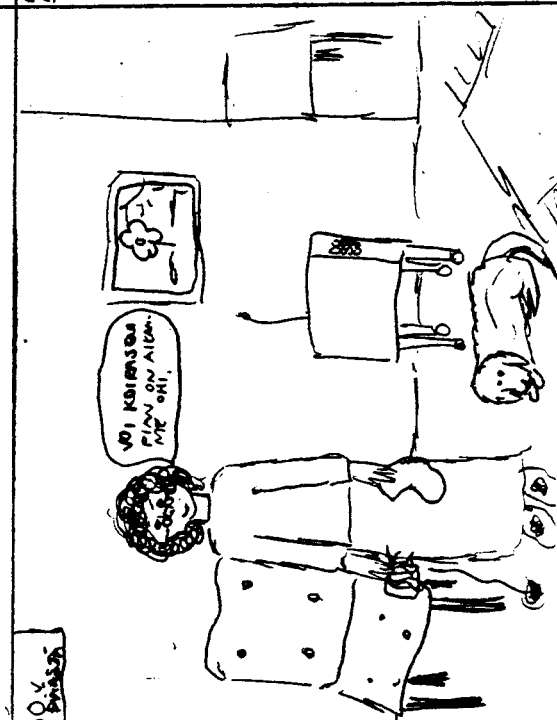
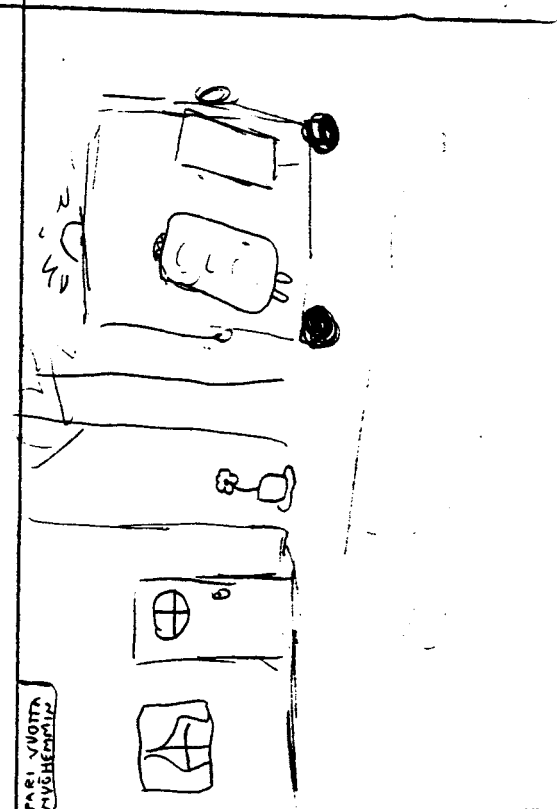
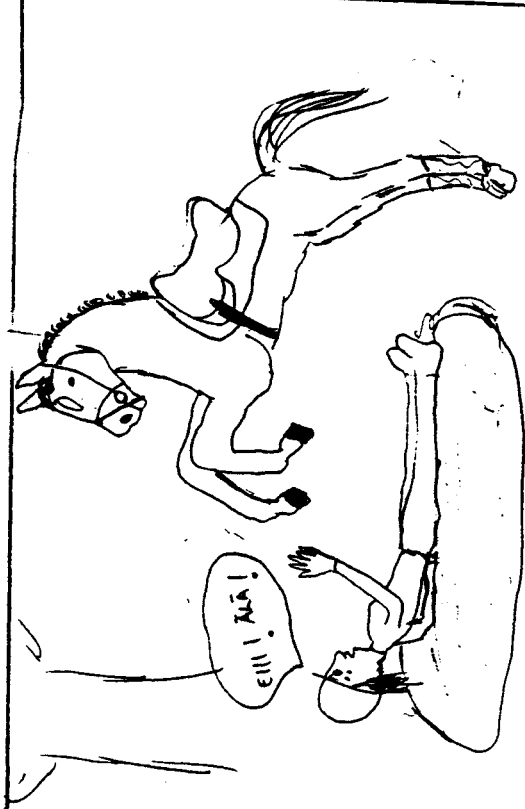
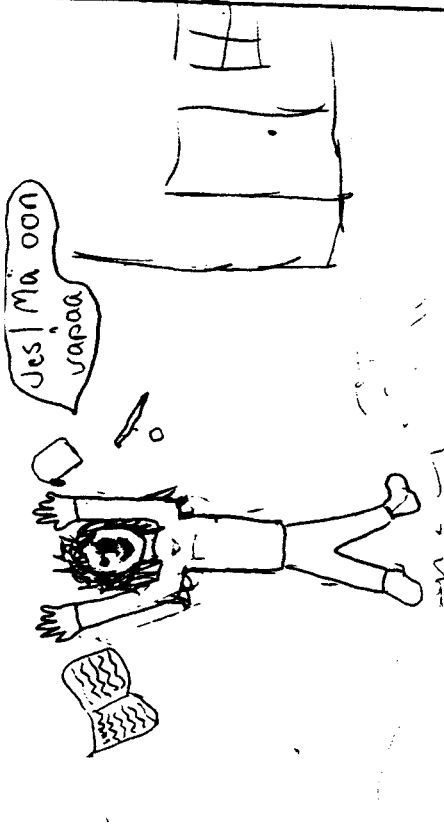
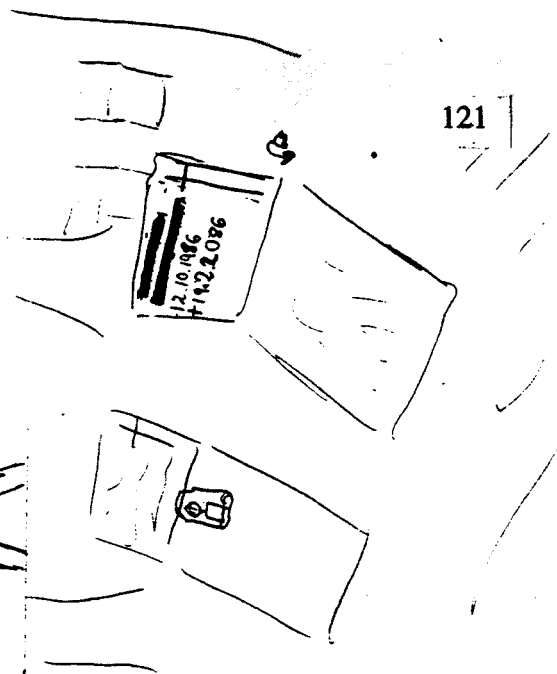
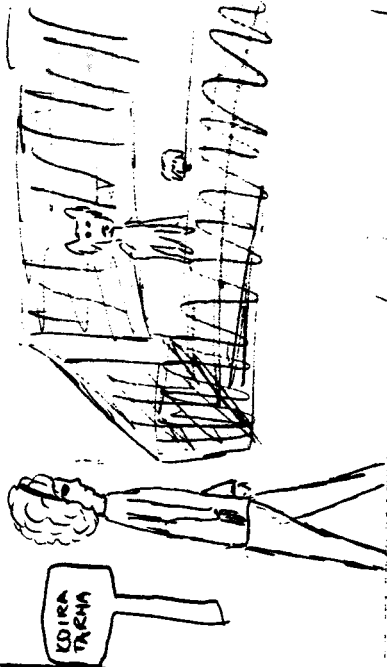
MITÄ HÄN SAI SYDÄNKOHTAUK-
SEN, JA...
SE EI OSUNUT

Liite 5: Hilkka

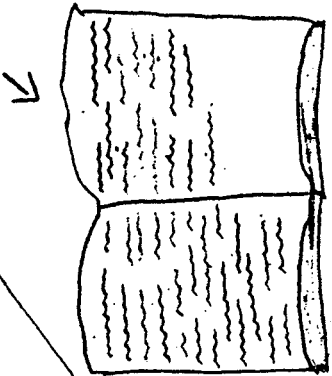
10 V PÄSTÄ JÄIN GLÄKKELE JALKANI TALLEJA

Terveystieteiden Päiväkirja

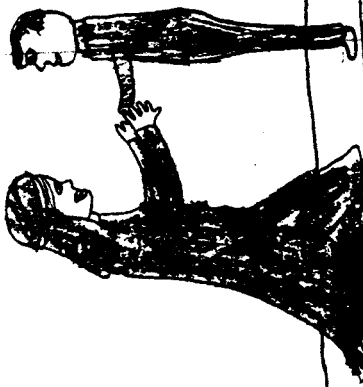
... Haluaisin olla laulaja tai kirjaili-
ja, nuorena...

PÄIVÄKIRJA

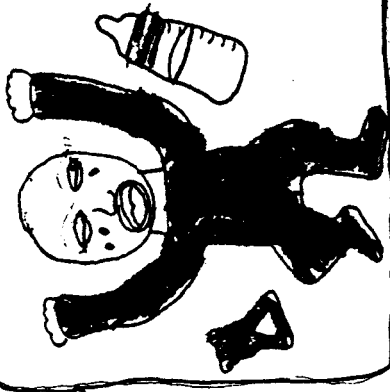

... Toivoisin tulevaisuuteni olevan hyvä...

... mennä naimisiin...

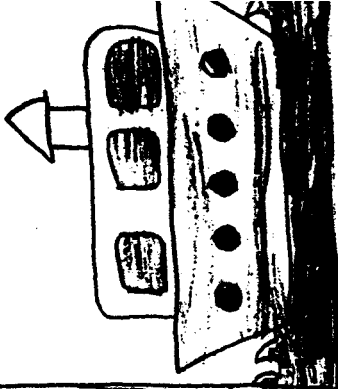
VADVA

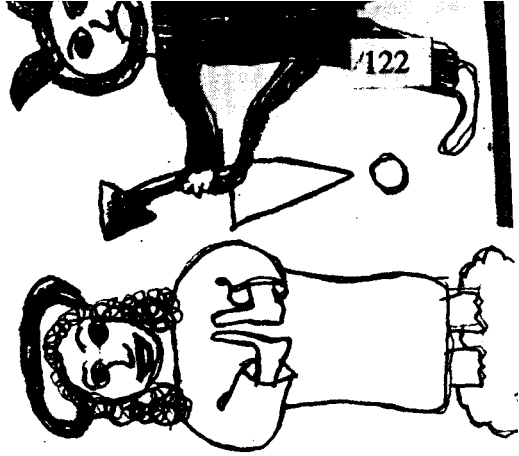
X 3

... saada kolme
lasta...

... matkustella

... Kuolla...

... VIETTÄÄ...

BR N PÄIVIÄ JA...

(KISSAN PÄIVIÄ)

